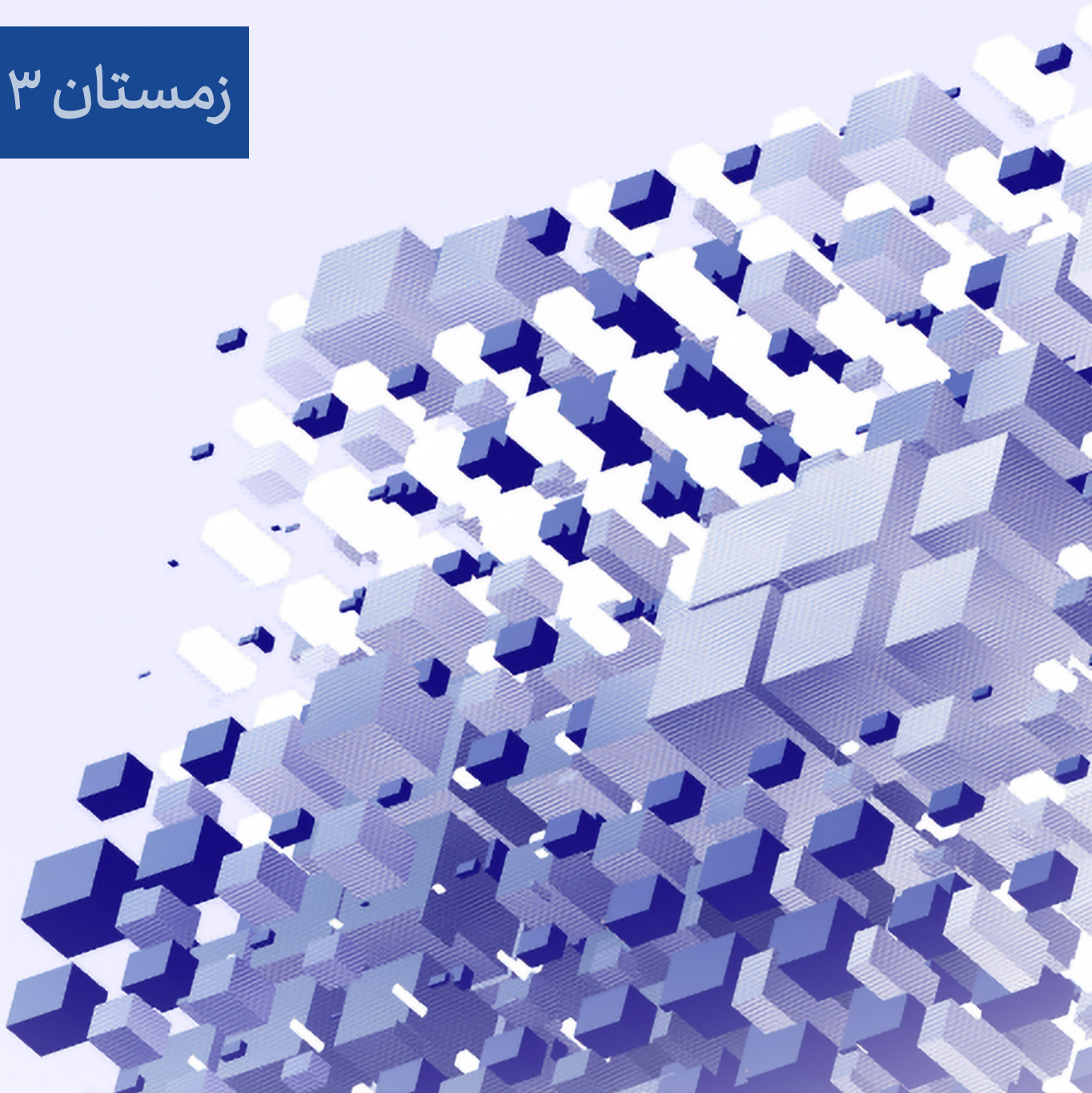

بانک خاورمیانه
Middle East Bank

گزارش فصلی تحولات اقتصاد ایران

زمستان ۱۴۰۳

بانک خاورمیانه
Middle East Bank

گزارش فصلی
تحولات اقتصاد ایران

زمستان ۱۴۰۳

یادآوری:

آمار و اطلاعات استفاده شده در این گزارش بر مبنای داده‌هایی است که در زمان انتشار آن (۲۵ فروردین ۱۴۰۴) از منابع معتبری که در متن یا زیرنویس‌ها ذکر شده‌اند، قابل دسترسی بوده است. آمار، اطلاعات و تحلیل‌های ارائه شده در این گزارش صرفاً جنبه اطلاع‌رسانی داشته و هیچ مسئولیت یا تعهدی را از سوی بانک خاورمیانه و سازمان‌ها و افراد وابسته به آن ایجاد نمی‌کند.

یادداشت: در این گزارش هر جا نرخ رشد متغیری ارائه شده، منظور درصد تغییر آن متغیر در دوره یا مقطع مورد بحث نسبت به دوره یا مقطع مشابه در سال قبل از آن است، مگر این که خلاف آن ذکر شده باشد. برای مثال، منظور از «رشد درآمدهای نفتی در زمستان ۱۴۰۳»، درصد تغییر این درآمدها در زمستان ۱۴۰۳ نسبت به زمستان ۱۴۰۲ است.

* نسخه الکترونیکی این گزارش و شماره‌های قبل از آن در آدرس زیر قابل دسترسی است:

<http://middleeastbank.ir/page/EconomicReports>

فهرست

۴	اقتصاد ایران در یک نگاه
۵	مقدمه
۶	۱. تحولات اثرگذار اقتصاد جهانی
۷	۲. بخش واقعی
۹	۲-۱. نفت
۱۲	۳. بازار نیروی کار
۱۴	۴. قیمت‌ها و تورم
۱۷	۵. تراز پرداخت‌ها
۲۱	۶. بازار ارز
۲۳	۷. متغیرهای پولی و اعتباری
۲۷	۸. وضعیت مالی دولت
۲۷	۸-۱. قانون بودجه ۱۴۰۴
۳۱	۸-۲. عملکرد مالی دولت در سال ۱۴۰۳
۳۶	۹. بازار سرمایه
۴۰	۱۰. سایر تحولات
۴۱	۱۱. نکات کلیدی

اقتصاد ایران در یک نگاه

شاخص	پاییز ۱۴۰۲	زمستان ۱۴۰۲	سال ۱۴۰۲	بهار ۱۴۰۳	تابستان ۱۴۰۳	پاییز ۱۴۰۳	زمستان ۱۴۰۳	سال ۱۴۰۳
مشارکت و بیکاری (درصد)								
نرخ مشارکت جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر	۴۱/۵	۴۰/۸	۴۱/۳	۴۱/۲	۴۱/۷	۴۱/۲	۴۰/۱	-
نرخ بیکاری جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر	۷/۶	۸/۶	۸/۱	۷/۷	۷/۵	۷/۲	۷/۸	-
نرخ بیکاری جوانان ۱۵ تا ۲۴ ساله	۲۰/۶	۲۲/۵	۲۱/۲	۲۰/۰	۱۹/۴	۲۰/۲	۲۱/۰	-
نرخ رشد تولید ناخالص داخلی و زیربخش‌های آن به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ (درصد)								
تولید ناخالص داخلی	-	-	۵/۰	۳/۱	۲/۷	۳/۶	-	-
صنایع و معادن	-	-	۵/۱	۲/۸	۱/۰	۳/۴	-	-
نفت و گاز	-	-	۱۸/۸	۹/۹	۷/۸	۰/۱	-	-
کشاورزی	-	-	۰/۸	۳/۲	۳/۸	۴/۱	-	-
خدمات	-	-	۴/۰	۲/۱	۲/۵	۴/۳	-	-
تولید ناخالص داخلی بدون نفت	-	-	۴/۰	۲/۵	۲/۳	۳/۹	-	-
تشکیل سرمایه ثابت ناخالص (به قیمت بازار)	-	-	۶/۳	۲/۲	۳/۳	۴/۴	-	-
نفت (هزار بشکه در روز)								
متوسط تولید*	۳,۱۵۳	۳,۱۷۳	۳,۰۰۴	۳,۲۳۷	۳,۲۹۶	۳,۳۰۱	-	-
نرخ تورم نقطه به نقطه (درصد)								
رشد شاخص بهای مصرف‌کننده (۱۴۰۰=۱۰۰)	۳۹/۶	۳۵/۴	۴۰/۷	۳۱/۳	۳۱/۷	۳۱/۸	۳۴/۷	۳۲/۵
رشد شاخص بهای تولیدکننده (۱۳۹۵=۱۰۰)	۴۳/۶	۳۶/۶	۳۸/۴	۳۰/۸	۲۷/۹	۳۰/۳	-	-
تراز پرداخت‌ها (میلیون دلار)								
صادرات نفتی	۱۴,۱۹۳	۱۴,۴۸۲	۵۶,۷۹۶	۱۸,۰۲۸	۱۵,۸۷۸	-	-	-
صادرات غیرنفتی	۱۱,۵۵۸	۱۱,۹۴۵	۴۳,۷۲۳	۱۱,۵۱۹	۱۱,۳۳۱	-	-	-
واردات کالا	۲۱,۶۲۵	۲۰,۳۹۳	۷۹,۴۴۲	۱۸,۰۸۹	۲۱,۷۷۰	-	-	-
تراز حساب کالا	۴,۱۲۶	۶,۰۳۳	۲۱,۰۷۷	۱۱,۴۵۸	۵,۴۴۰	-	-	-
تراز بازرگانی غیرنفتی	-۹,۵۲۶	-۷,۱۱۸	-۳۳,۲۱۵	-۶,۳۰۰	-۹,۹۴۵	-	-	-
تراز حساب جاری	۴۰۱	۲,۶۸۷	۸,۹۶۴	۸,۴۹۱	۲,۴۲۸	-	-	-
تراز حساب سرمایه	-۴,۲۸۹	-۱,۵۱۹	-۲۰,۴۵۷	-۷,۹۳۷	-۴,۴۷۸	-	-	-
تغییر در ذخایر بین‌المللی	۱۸۲	-۱,۳۳۷	-۱۱۲	۱,۳۱۲	۲۰۰	-	-	-
نرخ برابری دلار آمریکا با ریال (متوسط طی دوره)								
بازار آزاد (اسکناس)	۵۰۶,۲۵۴	۵۵۴,۴۰۱	۵۱۴,۹۹۹	۶۱۱,۶۲۰	۵۹۳,۶۴۲	۶۷۵,۱۵۹	۸۶۲,۰۹۶	۶۸۴,۲۶۹
مرکز مبادله ارز و طلا** (حواله)	۳۷۸,۵۰۳	۳۹۶,۲۹۵	۳۸۲,۱۵۸	۴۱۴,۶۵۴	۴۴۴,۹۰۴	۵۰۴,۸۷۷	۶۶۹,۴۷۰	۵۰۷,۱۸۳
متغیرهای پولی و اعتباری (هزار میلیارد ریال - در انتهای دوره)								
پایه پولی	۱۰,۲۳۲	۱۰,۹۲۱	۱۰,۹۲۱	۱۱,۱۳۰	۱۱,۵۴۲	۱۲,۱۶۵	-	-
بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی	۶,۲۰۵	۷,۷۱۴	۷,۷۱۴	۶,۶۸۵	۵,۸۵۹	۸,۲۲۵	-	-
خالص بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی	-۲۲۷	-۱,۷۸۷	-۱,۷۸۷	-۶۳۵	-۸۷۹	-۱,۴۳۸	-	-
خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی	۴,۴۸۶	۱۸,۵۳۷	۱۸,۵۳۷	۱۹,۰۸۴	۲۱,۷۰۴	۲۶,۲۷۸	-	-
نقدینگی	۷۴,۹۸۰	۷۸,۷۷۵	۷۸,۷۷۵	۸۳,۵۴۰	۹۰,۷۰۵	۹۶,۰۳۶	-	-
حجم پول	۱۸,۰۱۴	۱۹,۱۴۶	۱۹,۱۴۶	۲۰,۵۳۷	۲۲,۳۵۱	۲۳,۴۴۳	-	-
سپرده‌های دیداری	۱۶,۷۴۶	۱۷,۶۷۸	۱۷,۶۷۸	۱۹,۱۰۱	۲۰,۹۰۸	۲۱,۹۵۲	-	-
شبه پول (سپرده‌های غیردیداری)	۵۶,۹۶۶	۵۹,۶۲۸	۵۹,۶۲۸	۶۳,۰۰۳	۶۸,۳۵۵	۷۲,۵۹۳	-	-
ضریب فزاینده نقدینگی	۷/۳۳	۷/۲۱	۷/۲۱	۷/۵۱	۷/۸۶	۷/۹۰	-	-
وضعیت مالی دولت (هزار میلیارد ریال)								
داده‌های این بخش در دسترس نیست.								
بورس اوراق بهادار تهران (در آخرین روز دوره)								
شاخص کل	۲,۲۱۰,۲۱۷	۲,۱۹۵,۰۹۲	۲,۱۹۵,۰۹۲	۲,۰۴۳,۹۸۰	۲,۰۹۷,۰۰۵	۲,۲۱۰,۲۱۷	۲,۷۱۰,۰۸۸	۲,۷۱۰,۰۸۸
شاخص مالی	۱,۹۴۹,۵۶۴	۱,۹۱۷,۷۲۸	۱,۹۱۷,۷۲۸	۱,۷۹۵,۶۶۴	۱,۶۶۴,۷۶۷	۱,۹۴۹,۵۶۴	۲,۳۱۱,۲۰۶	۲,۳۱۱,۲۰۶
شاخص صنعت	۲,۱۰۱,۱۱۵	۲,۰۸۹,۹۸۹	۲,۰۸۹,۹۸۹	۲,۰۸۹,۹۸۹	۱,۹۴۴,۱۲۶	۲,۱۰۱,۱۱۵	۲,۵۸۹,۶۰۶	۲,۵۸۹,۶۰۶
ارزش بازار (هزار میلیارد ریال)	۸۰,۰۹۴	۷۹,۴۰۸	۷۹,۴۰۸	۷۳,۴۷۷	۷۱,۹۵۴	۸۸,۶۸۳	۸۹,۵۶۹	۸۹,۵۶۹

مأخذ: گزارش‌های مختلف بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، مرکز آمار ایران، شبکه اطلاع‌رسانی طلا، سکه و ارز و بورس اوراق بهادار تهران
* بر اساس گزارش‌های اوپک (منابع ثانویه)

** از تاریخ ۱ بهمن ۱۴۰۳ به بعد کلیه معاملات ارزی در مرکز مبادله ارز و طلا ایران در قالب بازار ارز تجاری با نرخ بالاتر از نرخ نیما انجام می‌گیرد و عملاً نرخ ارز نیمایی از آن تاریخ به بعد حذف شده است.

مقدمه

گزارش حاضر همگام با بررسی آخرین تحولات اقتصاد ایران به تفکیک بخش‌های مختلف، در آغاز به تحلیل اثر افزایش تعرفه‌های واردات از سوی دولت جدید آمریکا بر اقتصاد ایران پرداخته است. در بخش واقعی، رشد و تغییرات تولید ناخالص داخلی در نه‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ و میزان تولید و قیمت نفت خام سنگین ایران در یازده‌ماهه نخست این سال بررسی شده است. تحولات بازار نیروی کار در زمستان ۱۴۰۳ در سومین بخش گزارش مورد بررسی قرار گرفته است. تغییرات شاخص‌های قیمت مصرف‌کننده به صورت ماهانه، نقطه‌به‌نقطه و سالانه در زمستان ۱۴۰۳ و همچنین روند تحولات شاخص قیمت تولیدکننده در پاییز ۱۴۰۳ در بخش چهارم مورد توجه قرار گرفته است. بخش پنجم گزارش، تحولات ترازپرداخت‌ها را در نیمه نخست ۱۴۰۳ بر اساس آمار بانک مرکزی و تحولات تجارت گمرکی کشور را در یازده‌ماهه نخست ۱۴۰۳ پوشش داده است. در بخش ششم گزارش به تحولات روزانه قیمت دلار آمریکا در برابر ریال ایران در زمستان ۱۴۰۳ در بازار آزاد و مرکز مبادله ارز و طلای ایران پرداخته شده است. بخش هفتم گزارش، تحولات متغیرهای پولی و اعتباری را به تفکیک پایه پولی، حجم پول، شبه پول و نقدینگی و خلاصه وضعیت دارایی‌ها و بدهی‌های سیستم بانکی و مانده سپرده‌ها و تسهیلات بانکی را در یازده‌ماهه نخست ۱۴۰۳ و تسهیلات اعطایی سیستم بانکی به تفکیک بخش‌های مختلف اقتصاد را در طول سال ۱۴۰۳ نشان می‌دهد.

در هشتمین بخش گزارش، قانون بودجه ۱۴۰۴ مورد بررسی قرار گرفته و عملکرد منابع و مصارف عمومی بودجه دولت در یازده‌ماهه نخست ۱۴۰۳ ارایه شده است. تحولات متغیرهای اصلی بازار سرمایه از جمله ارزش کل معاملات، حجم معاملات، تعداد دفعات معاملات و ارزش بازار به همراه نحوه تأمین مالی شرکت‌های بورسی تا پایان سال ۱۴۰۳ در بخش نهم گزارش نشان داده شده و گزارش در قسمت سایر تحولات با بررسی اثر هوش مصنوعی مولد بر بهره‌وری نیروی کار در اقتصاد ایران به پایان می‌رسد.

۱. تحولات اثرگذار اقتصاد جهانی

افزایش تعرفه واردات از سوی دولت جدید آمریکا که از ۲ آوریل ۲۰۲۵ (۱۳ فروردین ۱۴۰۴) به طور رسمی اعلام شد را می‌توان یکی از مهمترین تحولات اقتصادی سال جدید میلادی برشمرد. اگرچه برای برخی از کشورها که تعرفه اعمال شده بر آنها بیش از ۱۰ درصد بود، این سیاست اندکی بعد موقتاً به مدت ۹۰ روز به حالت تعلیق درآمد و تعرفه پایه برای همه کشورها به جز چین معادل ۱۰ درصد تثبیت شد. در یک جنگ تجاری متقابل، در طی چند مرحله تعرفه آمریکا بر واردات از چین به ۱۴۵ درصد و تعرفه چین بر واردات از آمریکا به ۱۲۵ درصد افزایش یافت.

داشت، قیمت جهانی نفت نیز به دلیل سیاست‌های تجاری جدید ایالات متحده آمریکا کاهش یافت. با این حال، با توجه به مناسبات تجاری بسیار اندک بین ایران و آمریکا نمی‌توان تأثیر مستقیمی از سیاست تجاری اخیر آمریکا بر اقتصاد ایران متصور بود، اگرچه این اقدام به طور غیرمستقیم بر اقتصاد ایران تأثیر منفی خواهد گذاشت. چین علاوه بر این که در کنار کانادا و مکزیک در گروه بزرگترین شرکای تجاری آمریکا قرار دارد، طی سالیان متمادی بزرگترین مقصد کالاهای صادراتی ایران به ویژه نفت خام نیز بوده است. بنابراین اعمال تعرفه‌های تجاری سنگین بر کالاهای چینی حداقل در کوتاه‌مدت رشد اقتصادی این کشور را به عنوان بزرگترین مقصد صادراتی ایران کاهش خواهد داد. به علاوه، با کاهش تقاضای جهانی انرژی و کاهش قیمت نفت و گاز در کنار تشدید تحریم‌های صنعت نفت ایران، کاهش شدید درآمدهای نفتی ایران در سال جدید بسیار محتمل است. این مهم چشم‌انداز رشد اقتصادی ایران را در سال ۱۴۰۴ مخدوش می‌کند.

سیاستمداران عمدتاً وضع تعرفه‌های وارداتی را ابزاری برای حمایت از صنایع داخلی می‌دانند، در حالی که بسیاری از اقتصاددانان - به ویژه حامیان اقتصاد و تجارت آزاد - در مورد اعمال تعرفه‌های تجاری نظر منفی دارند، چرا که تبعاتی از جمله بروز جنگ‌های تجاری، کاهش رشد اقتصادی جهانی و کاهش رفاه مصرف‌کنندگان را در کشورهای وضع‌کننده تعرفه به دنبال خواهد داشت.

به همین دلیل به دنبال افزایش تعرفه واردات از سوی دولت ایالات متحده در روزهای اول ماه آوریل ۲۰۲۵، پیش‌بینی کارشناسان از رشد اقتصادی جهان در سال ۲۰۲۵ کاهشی شد. از طرفی اقدام متقابل سایر کشورها به ویژه اقدامات تجاری شرکای عمده تجاری آمریکا بر روند تجارت جهانی و همچنین روابط دیپلماتیک بین آمریکا و سایر کشورها مؤثر خواهد بود. لازم به ذکر است که به دلیل چشم‌انداز کاهشی رشد اقتصاد جهان که کاهش تقاضای جهانی برای انرژی را در پی خواهد

۲. بخش واقعی

آخرین آمار منتشرشده حساب‌های ملی از سوی بانک مرکزی در زمان تهیه این گزارش از رشد مثبت اقتصادی ۳/۱ درصدی در نه‌ماهه نخست و ۳/۶ درصدی در پاییز ۱۴۰۳ حکایت دارد. شایان ذکر است که در گزارش‌های جدید بانک مرکزی سال پایه محاسبات از ۱۳۹۵ به ۱۴۰۰ تغییر یافته است.

صرفاً ۱۴/۷ درصد از تولید ناخالص داخلی به قیمت‌های جاری را در نه‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ تشکیل می‌دهد.

از سوی دیگر، گروه صنایع و معادن ۲۷/۵ درصد از تولید ناخالص داخلی (به قیمت‌های جاری) را در نه‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ تشکیل داده که ۱/۷ واحد درصد کمتر از دوره مشابه سال ۱۴۰۲ محسوب می‌شود. این گروه به پنج زیرمجموعه «صنعت»، «استخراج معدن»، «تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا»، «آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه» و «ساختمان» تقسیم می‌شود که به ترتیب رشدهای ۲/۱ درصدی، ۳/۱ درصدی، ۲/۲ درصدی، ۰/۱ درصدی و ۳/۳ درصدی را در نه‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ تجربه کرده‌اند. زیرگروه ساختمان که در نه‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ رشد اندک ۰/۸ درصدی را به ثبت رسانده بود، در بهار، تابستان و پاییز سال ۱۴۰۳ به ترتیب ۳/۹ درصد، ۳/۰ درصد و ۳/۱ درصد رشد کرد تا ۰/۲ واحد درصد از مجموع رشد اقتصادی کشور در نه‌ماهه نخست این سال مرهون این زیربخش باشد. شایان ذکر است که رشد ارزش افزوده ساختمان بخش خصوصی به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ معادل ۴/۷ درصد در نه‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ برآورد شده است که از تحرک نسبی سمت عرضه ساختمان از سوی بخش خصوصی حکایت دارد. در مجموع، نرخ رشد گروه صنایع و معادن معادل ۲/۴ درصد در نه‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ ثبت شده است که نسبت به مدت مشابه سال ۱۴۰۲ کاهش ۲/۰ واحد درصدی را نشان می‌دهد.

گروه خدمات به عنوان بزرگترین بخش اقتصاد کشور که ۴۹/۴ درصد از ارزش افزوده اقتصاد به قیمت‌های جاری در نه‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ در آن ایجاد شده است (۲/۶ واحد درصد بیشتر از دوره مشابه سال قبل از آن)، طبق گزارش بانک مرکزی و از نظر ارزش افزوده ایجادشده به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ معادل ۳/۰ درصد نسبت به نه‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ رشد کرده است. در بین زیرمجموعه‌های این گروه تنها زیربخش «فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی» رشد منفی ۱/۷ درصدی در نه‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ داشته و سایر زیرمجموعه‌های این بخش در این مدت رشدهای مثبت را تجربه کرده‌اند که بیشترین آن با ۱۹/۱ درصد به زیرمجموعه «هنر، سرگرمی، تفریح، ورزش و سایر فعالیت‌های خدماتی» تعلق داشته است. همچنین زیربخش اطلاعات و ارتباطات نرخ رشد قابل توجه ۱۳/۴ درصدی را در این دوره به ثبت رسانده است. زیربخش «عمده‌فروشی، خرده‌فروشی و تعمیر وسایل نقلیه موتوری» اگرچه در نه‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ بیشتر از ۲/۴ درصد

در فصل پاییز نیز مانند سایر فصول سال ۱۴۰۳، همه بخش‌های اصلی اقتصاد رشدهای مثبت را تجربه کردند. بخش عمده رشد اقتصادی در هر سه فصل ابتدایی سال ۱۴۰۳ و در نتیجه در نه‌ماهه نخست این سال مربوط به گروه خدمات بوده است. در واقع ۱/۳ واحد درصد از رشد اقتصادی ۳/۱ درصدی در نه‌ماهه نخست این سال مرهون بخش خدمات بوده است. شایان ذکر است که سهم از رشد بخش نفت که در نه‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ و کل سال ۱۴۰۲ به ترتیب معادل ۱/۴ واحد درصد و ۱/۳ واحد درصد بود، در دو فصل نخست سال ۱۴۰۳ به ترتیب به ۰/۸ درصد و ۰/۶ درصد فرو افتاد. در نهایت در فصل سوم این سال بخش نفت هیچ کمکی به رشد اقتصادی نکرد تا سهم از رشد بخش نفت در نه‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ به ۰/۵ واحد درصد تنزل یابد. رشد ۹/۹ درصدی بخش نفت در فصل ابتدایی سال ۱۴۰۳ که در ادامه رشد قابل توجه ۱۸/۸ درصدی آن در مجموع سال ۱۴۰۲ اتفاق افتاد، در تابستان سال ۱۴۰۳ به ۷/۸ درصد و نهایتاً در پاییز این سال به ۰/۱ درصد تنزل یافت تا رشد بخش نفت در مجموع نه‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ از ۶/۰ درصد فراتر نرود. در واقع مطابق انتظار و متناسب با انتخاب مجدد رییس جمهور جمهوری خواه در آمریکا، رشد بخش نفت نزولی شده و حتی منفی شدن رشد این بخش در فصل‌های بعدی مورد انتظار خواهد بود. رشد اقتصادی بدون نفت به ترتیب در فصل‌های بهار، تابستان، پاییز و مجموع نه‌ماهه نخست ۱۴۰۳ معادل ۲/۵ درصد، ۲/۳ درصد، ۳/۹ درصد و ۲/۹ درصد برآورد شده است. انتظار می‌رود که کاهش رشد بخش نفت با اندکی وقفه بر سایر بخش‌های اقتصاد نیز اثر گذاشته و کاهش رشد اقتصادی بدون نفت را در فصول بعدی در پی داشته باشد.

در آمار حساب‌های ملی ایران، گروه کشاورزی شامل زراعت، باغداری، جنگلداری، شکار، دامداری، مرغ‌داری و ماهیگیری می‌شود. این در حالی است که در گزارش مقدماتی بانک مرکزی از تحولات بخش واقعی اقتصاد ایران در نه‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳، به جزییات زیرمجموعه‌های گروه کشاورزی اشاره‌ای نشده و صرفاً به طور خلاصه عنوان شده است که رشد تولید محصولات زراعی، باغی و محصولات اصلی دامی در نه‌ماهه ابتدایی سال ۱۴۰۳ نسبت به مدت مشابه سال ۱۴۰۲ به ترتیب معادل ۱۴/۸ درصد، ۸/۴ درصد و ۴/۵ درصد بوده است. به این ترتیب کل گروه کشاورزی در این مدت انبساط ۳/۷ درصدی را تجربه کرده و ۰/۵ واحد درصد به رشد اقتصادی در این دوره کمک کرده است. نرخ رشد قابل توجه بخش کشاورزی در طول سال ۱۴۰۳ به ویژه در فصل سوم این سال، از خروج بخش کشاورزی از رکود حکایت دارد. البته باید توجه داشت که این بخش

برای گروه‌های اصلی اقتصاد کشور بر مبنای گزارش بانک مرکزی به تصویر می‌کشد.

رشد نداشت، اما به دلیل سهم قابل توجه این زیربخش از کل ارزش افزوده اقتصاد، به تنهایی ۰/۳ واحد درصد از رشد کل اقتصاد در این مدت را رقم زده است. جدول ۱ جزئیات نرخ رشد اقتصادی را

جدول ۱. نرخ رشد تولید ناخالص داخلی و زیرمجموعه‌های آن به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ (درصد-واحد درصد)

سهم از رشد در نهم‌ماهه نخست ۱۴۰۳	۱۴۰۳			۱۴۰۲			
	نهم‌ماهه نخست	پاییز	تابستان	بهار	سال		نهم‌ماهه نخست
۰/۵	۳/۷	۴/۱	۳/۸	۳/۲	۰/۸	۰/۸	گروه کشاورزی
۰/۵	۶/۰	۰/۱	۷/۸	۹/۹	۱۸/۸	۲۰/۳	گروه نفت و گاز
۰/۸	۲/۴	۳/۴	۱/۰	۲/۸	۵/۱	۴/۴	گروه صنایع و معادن
۱/۳	۳/۰	۴/۳	۲/۵	۲/۱	۴/۰	۴/۰	گروه خدمات
-	۲/۹	۳/۹	۲/۳	۲/۵	۴/۰	۳/۷	تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه (بدون نفت)
۳/۱	۳/۱	۳/۶	۲/۷	۳/۱	۵/۰	۴/۸	تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه

مأخذ: بانک مرکزی ایران، تحولات بخش واقعی اقتصاد ایران، نهم‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ (به قیمت‌های جاری و ثابت سال پایه ۱۴۰۰)

به دو گروه ساختمان و ماشین‌آلات تقسیم‌بندی می‌شد، در حالی که پس از آن دسته سومی تحت عنوان «سایر تشکیل سرمایه» اضافه شده که شامل هزینه‌های تحقیق و توسعه، اکتشاف معادن، اشیای گران‌بها و سایر اقلام می‌شود. بر این اساس، رشد تشکیل سرمایه به شکل ساختمان در نهم‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ معادل ۲/۷ درصد بوده، در حالی که تشکیل سرمایه به شکل ماشین‌آلات رشد ۴/۱ درصدی را تجربه کرده است. تشکیل سرمایه در دسته سایر نیز در این مدت رشد ۲/۹ درصدی داشته است.

عملکرد تجارت خارجی کشور از افزایش قابل توجه صادرات کالاها و خدمات (رشد ۷/۶ درصدی) و به موازات، کاهش واردات کالاها و خدمات (رشد منفی ۳/۱ درصدی) در نهم‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ حکایت دارد. جدول ۲ نرخ رشد هزینه ناخالص داخلی را به تفکیک اجزای آن و بر اساس گزارش بانک مرکزی به تصویر می‌کشد.

در سمت تقاضای اقتصاد، هزینه‌های مصرفی بخش خصوصی (به قیمت‌های ثابت) در نهم‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ رشد ۳/۳ درصدی را به ثبت رسانده است. شایان ذکر است که از فصل چهارم سال ۱۳۹۹ به این سو روند کاهشی مصرف بخش خصوصی متوقف شده و در سه فصل ابتدایی سال ۱۴۰۳ نیز به ترتیب رشد‌های ۱/۵ درصدی، ۲/۳ درصدی و ۶/۲ درصدی برای مصرف خصوصی به ثبت رسیده است. در نقطه مقابل، رشد مصرف بخش دولتی در نهم‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ معادل ۰/۲ واحد درصد کمتر از رشد مصرف خصوصی بوده است. مصرف بخش دولتی حتی در فصل بهار سال ۱۴۰۳ رشد منفی ۳/۴ درصدی را تجربه کرده بود که رشد‌های مثبت ۴/۴ درصدی و ۷/۹ درصدی آن به ترتیب در تابستان و پاییز این سال، این رشد منفی را جبران کرده است.

همچنین طبق گزارش بانک مرکزی، تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در نهم‌ماهه ابتدایی سال ۱۴۰۳ رشد ۳/۴ درصدی را تجربه کرده است. تا بهار ۱۴۰۰، تشکیل سرمایه در گزارش‌های بانک مرکزی

جدول ۲. نرخ رشد هزینه ناخالص داخلی و اجزای آن به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ (درصد)

۱۴۰۳				۱۴۰۲		
نهمایه نخست	پاییز	تابستان	بهار	سال	نهمایه نخست	
۳/۳	۶/۲	۲/۳	۱/۵	۱/۶	۲/۰	مصرف خصوصی
۳/۱	۷/۹	۴/۴	-۳/۴	-۰/۶	-۱/۸	مصرف دولتی
۳/۴	۴/۴	۳/۳	۲/۲	۶/۳	۳/۳	تشکیل سرمایه ثابت ناخالص
۴/۱	۶/۳	۴/۳	۰/۲	۶/۲	۴/۴	ماشین‌آلات
۲/۷	۱/۶	۲/۴	۴/۲	۷/۰	۲/۵	ساختمان
۲/۹	۶/۹	۴/۳	-۲/۰	-۴/۴	-۴/۰	سایر
						خالص صادرات کالاها و خدمات
۷/۶	۶/۳	۵/۱	۱۲/۰	۱۳/۲	۱۲/۶	صادرات کالاها و خدمات
-۳/۱	-۹/۲	-۰/۲	۰/۸	۱/۵	۴/۸	واردات کالاها و خدمات
۳/۷	۳/۹	۳/۵	۳/۹	۵/۳	۵/۰	تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار

مآخذ: بانک مرکزی ایران، تحولات بخش واقعی اقتصاد ایران، نهمایه نخست سال ۱۴۰۳ (به قیمت‌های جاری و ثابت سال پایه ۱۴۰۰)

برای رشد بخش نفت در این دوره نهمایه ارقام مشابهی را گزارش کرده‌اند. اما در خصوص بخش ساختمان، اختلاف دو نهاد آماری به طور قابل توجهی زیاد است، به نحوی که برخلاف بانک مرکزی، مرکز آمار ایران برآورد کرده است که بخش ساختمان در نهمایه نخست سال ۱۴۰۳ هیچ رشدی نداشته است. فعالیت‌های مالی و بیمه در گزارش بانک مرکزی با رشد ۴/۹ درصدی در نهمایه نخست سال ۱۴۰۳ مواجه بوده، در حالی که رشد زیربخش واسطه‌گری‌های مالی در گزارش مرکز آمار معادل ۹/۰ درصد برای همین مدت عنوان شده است.

اختلاف این دو نهاد در سمت تقاضای اقتصاد پرنرگ‌تر است. برای مثال در شرایطی که بانک مرکزی رشد تشکیل سرمایه به شکل ساختمان را مثبت ۲/۷ درصد برای نهمایه نخست ۱۴۰۳ اعلام کرده، مرکز آمار رقم متناظر را صفر برآورد کرده است. مشابه این اختلاف در زمینه هزینه مصرف نهایی خصوصی نیز به چشم می‌خورد و در مقابل رشد ۳/۳ درصدی نهمایه نخست ۱۴۰۳ در گزارش بانک مرکزی، رشد صفر درصدی در گزارش مرکز آمار برای همین زیرمجموعه در همین مدت برآورد شده است.

گزارش مرکز آمار ایران از حساب‌های ملی، اگرچه رشد اقتصادی در نهمایه نخست سال ۱۴۰۳ را مشابه بانک مرکزی معادل ۳/۱ درصد برآورد کرده، اما در جزییات تفاوت‌های قابل توجهی با گزارش بانک مرکزی دارد. این در حالی است که هر دو نهاد سال پایه ۱۴۰۰ را مبنای محاسبات خود قرار داده‌اند. طبق گزارش مرکز آمار، رشد اقتصادی در پاییز ۱۴۰۳ معادل ۱/۶ درصد برآورد شده که ۲/۰ واحد درصد کمتر از رقم متناظر گزارش شده از سوی بانک مرکزی است. رشد اقتصادی بدون نفت نیز در پاییز ۱۴۰۳ از سوی مرکز آمار معادل ۱/۵ درصد گزارش شده که ۲/۴ واحد درصد کمتر از رقم گزارش شده از سوی بانک مرکزی است. باید توجه داشت که برخلاف بانک مرکزی که گروه نفت و گاز را به عنوان یک گروه اصلی مستقل در نظر می‌گیرد، مرکز آمار استخراج نفت و گاز طبیعی را به عنوان یکی از زیرمجموعه‌های گروه صنایع و معادن لحاظ می‌کند. بر این اساس و طبق گزارش مرکز آمار ایران، رشد زیرمجموعه استخراج نفت و گاز طبیعی در پاییز سال ۱۴۰۳ معادل ۲/۰ درصد بوده که نسبت به رشد گروه نفت و گاز در گزارش بانک مرکزی، ۱/۹ واحد درصد بیشتر است. نکته قابل توجه اینجا است که این اختلاف در رشد بخش نفت برای دوره نهمایه نخست سال ۱۴۰۳ نیز تقریباً از بین رفته و مشابه رشد اقتصادی، هر دو نهاد آماری

۲-۱. نفت

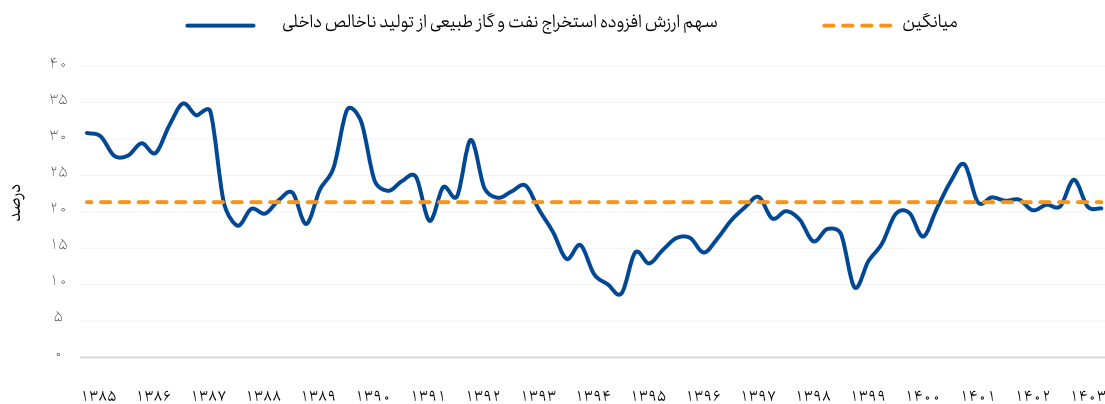
می‌شود. میانگین سهم ارزش افزوده زیرگروه استخراج نفت و گاز طبیعی از کل ارزش افزوده اقتصاد به قیمت‌های جاری از سال ۱۳۸۵ تا نهمایه نخست سال ۱۴۰۳ برابر ۲۱/۳ درصد بوده است. البته این نسبت در این دوره متناسب با شدت و ضعف تحریم‌های

طبق گزارش مرکز آمار ایران، رشد ارزش افزوده استخراج نفت و گاز طبیعی به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ در نهمایه نخست سال ۱۴۰۳ نسبت به نهمایه نخست سال ۱۴۰۲ حدود ۶/۱ درصد بوده است که کمترین میزان رشد از سال ۱۴۰۰ به این سو محسوب

روسیه به اوکراین، مجدداً روند این سهم صعودی شد تا حتی از میانگین بلندمدت فراتر رود. با تغییر مجدد دولت آمریکا، سقوط دوباره این سهم به زیر روند بلندمدت دور از انتظار نیست. به این چالش باید ناترازی انرژی در ایران را نیز اضافه کرد. افزایش تولید نفت نه تنها به سرمایه‌گذاری‌های جدید در زیرساخت‌های استخراج نیاز دارد، بلکه در بسیاری از میادین نفتی، تزریق گاز برای حفظ فشار مخازن و افزایش تولید ضروری است. با این حال، کمبود گاز در کشور حتی برای تأمین نیازهای خانگی و صنعتی، محدودیت جدی در این مسیر ایجاد کرده است. سهم ارزش افزوده زیرگروه استخراج نفت و گاز طبیعی از کل ارزش افزوده اقتصاد به قیمت‌های جاری در نمودار ۱ نمایش داده شده است.

اقتصادی علیه ایران نوسان داشته است. معمولاً تحریم‌ها از طریق کاهش صادرات نفت، محدودیت‌های سرمایه‌گذاری و کاهش درآمدهای ارزی، موجب کاهش تولید و ارزش افزوده در بخش نفت و گاز طبیعی می‌شوند. در فاصله سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۵ سهم نفت در اقتصاد کاهش قابل توجهی داشته و در برخی مقاطع به زیر ۱۵ درصد رسیده است. این دوره همزمان با اعمال تحریم‌های شدید اقتصادی علیه ایران (به‌ویژه تحریم‌های نفتی) و کاهش صادرات نفت است که مستقیماً بر تولید و ارزش افزوده این بخش اثر گذاشته است. بعد از اجرای برجام، این سهم به تدریج افزایش یافت تا به میانگین بلندمدت خود نزدیک شود. با خروج آمریکا از برجام اگرچه دوباره این سهم به زیر میانگین بلندمدت خود فرو افتاد، اما با استقرار کابینه دموکرات در آمریکا و آغاز تهاجم نظامی

نمودار ۱. سهم ارزش افزوده استخراج نفت و گاز طبیعی از تولید ناخالص داخلی به قیمت‌های جاری*

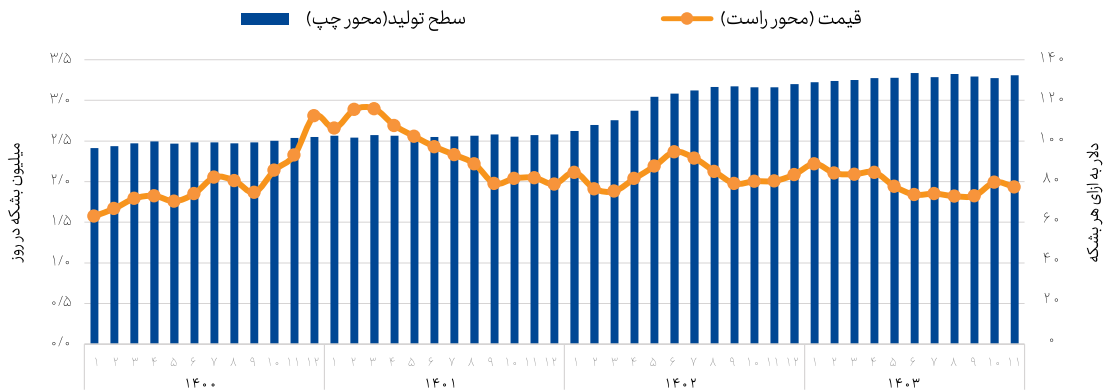

ماخذ: مرکز آمار ایران، حساب‌های ملی فصلی
* آمار سال ۱۴۰۳ مربوط به نه‌ماهه نخست این سال است.

نفت ایران با توجه به شرایط موجود تقریباً به حداکثر خود رسیده و محدودیت‌های ناشی از تکنولوژی فرسوده تولید نفت در ایران، ناترازی انرژی و تشدید تحریم‌ها، افزایش تولید را برای ایران بسیار سخت و پرهزینه کرده است. نمودار ۲ متوسط تولید روزانه نفت خام و متوسط قیمت نفت سنگین ایران را از ابتدای سال ۱۴۰۰ تا بهمن ۱۴۰۳ نشان می‌دهد.

انتشار رسمی آمار تولید نفت کشور تقریباً از همان اوایل دور جدید تحریم‌ها در سال ۱۳۹۷ مختل شد و بهترین آمار در دسترس آن مربوط به گزارش‌های اوپک است که از منابع ثانویه دریافت می‌شود. بر اساس این گزارش‌ها، کل تولید نفت خام کشور در ماه فوریه ۲۰۲۵ (تقریباً مطابق با بهمن ۱۴۰۳)، به حدود ۳/۳ میلیون بشکه در روز رسیده که نسبت به ماه مشابه سال قبل، رشد ۴/۶ درصدی را نشان می‌دهد. با این حال به نظر می‌رسد که تولید

نمودار ۲. متوسط تولید روزانه نفت خام و متوسط قیمت نفت سنگین ایران

مأخذ: گزارش‌های ماهانه اوپک از بازار نفت، آمار تولید بر اساس منابع ثانویه
داده‌هاست؛ داده‌های موجود در گزارش اوپک بر اساس ماه‌های میلادی بوده که در اینجا به طور تقریبی با ماه‌های شمسی جایگزین شده است.

افزایش تنش‌ها می‌تواند منجر به تعجیل در افزایش قیمت نفت شود. ■ در نقطه مقابل اما باید توجه داشت که جنگ تعرفه‌ای می‌تواند با کند کردن آهنگ رشد اقتصادی در جهان، از تقاضای نفت کاسته و اثر کاهشی بر قیمت جهانی نفت داشته باشد.

آمار صادرات نفتی ایران در سال‌های اخیر از آمار تولید محرمانه‌تر تلقی شده و تقریباً هیچ آمار رسمی از آن منتشر نمی‌شود. طبق آخرین اطلاعات دریافتی از وبسایت تانکر ترکز^۱، صادرات نفتی ایران در ماه مارس ۲۰۲۵ به طور متوسط معادل ۱/۶ میلیون بشکه در روز و عمدتاً به مقصد چین بوده است. بر این اساس صادرات نفتی ایران در ماه مارس ۲۰۲۵ نسبت به ماه مشابه ۲۰۲۴ معادل ۱۶/۷ درصد کاهش داشته است. صادرات نفتی ایران علاوه بر تحریم‌ها، به ظرفیت و تقاضای صنایع چینی هم وابسته است و در تحلیل افزایش یا کاهش صادرات نفتی در ماه‌های مختلف، این موضوع را نیز باید در نظر گرفت.

قیمت هر بشکه نفت خام سنگین ایران در ماه ژانویه ۲۰۲۵ به ۷۹/۶۵ دلار به ازای هر بشکه رسید که نسبت به ماه قبل از آن (دسامبر ۲۰۲۴) افزایش ۹/۱ درصدی را نشان می‌دهد. در توضیح چرایی این افزایش قیمت ذکر چند نکته ضروری است:

- گروه تولیدکنندگان نفت اوپک پلاس در دسامبر ۲۰۲۴ برنامه‌های خود را برای کاهش قابل توجه تولید در سال ۲۰۲۵ به منظور حمایت از قیمت‌ها اعلام کردند.
- ریسک‌های ژئوپلیتیک در خاورمیانه بر قیمت نفت بسیار مؤثرند. به عنوان مثال در اکتبر ۲۰۲۴ که تنش‌ها در خاورمیانه افزایش یافت، نگرانی‌ها درباره اختلال در عرضه نفت تشدید شدند. در حال حاضر نیز تشدید تحریم‌ها و احتمال افزایش تنش‌ها می‌تواند به افزایش قیمت نفت دامن بزند. شرکت مالی و بانکی گلدمن ساکس پیش‌بینی کرده است که در صورت اختلال در تولید نفت ایران، قیمت نفت برنت ممکن است حدود ۱۰ تا ۲۰ دلار در هر بشکه افزایش یابد. انتظارات مبنی بر

۱. تانکر ترکز یک سرویس آنلاین مستقل است که به دریایی و گزارش‌گیری از حمل‌ونقل نفت خام و مبعانات گازی در نقاط جغرافیایی مختلف می‌پردازد. این وبسایت از داده‌های ماهواره‌ای روزانه، تصاویر ساحلی و اطلاعات ای‌ای‌اس (سیستم شناسایی خودکار) برای تحلیل‌ها و گزارش‌های صادرات دریایی استفاده می‌کند.

۳. بازار نیروی کار

بر اساس جدیدترین گزارش مرکز آمار ایران از بازار نیروی کار، در زمستان ۱۴۰۳ نرخ بیکاری جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر با کاهش ۰/۸ واحد درصدی و افزایش ۰/۶ واحد درصدی به ترتیب نسبت به فصل مشابه سال ۱۴۰۲ و فصل پاییز سال ۱۴۰۳، به ۷/۸ درصد رسیده است. علاوه بر این، سهم اشتغال ناقص (کار کمتر از ۴۴ ساعت در هفته) رقم ۷/۷ درصد را در این فصل ثبت کرده است که نسبت به فصل مشابه سال ۱۴۰۲ کاهش ۰/۹ واحد درصدی را نشان می‌دهد. با این حال، نرخ مشارکت اقتصادی و نسبت اشتغال (نسبت تعداد افراد شاغل به کل جمعیت در سن کار) در طول این دوره نسبت به دوره مشابه سال قبل از آن بدتر شده‌اند. در واقع با وجود افزایش جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر در طول یک سال اخیر، جمعیت افرادی که توان و تمایل به انجام کار داشته‌اند چندان تغییر نکرده و این مهم به کاهش نرخ بیکاری کمک کرده است.

این افراد از کل شاغلان با کاهش ۰/۵ واحد درصدی نسبت به دوره مشابه سال قبل به ۲۷/۳ درصد کاهش یافته است.

در زمستان سال ۱۴۰۳ نسبت به دوره مشابه سال قبل از آن، در مجموع ۱/۳ هزار نفر به جمعیت در سن کار افزوده شده که سهم مردان و زنان از این مقدار به ترتیب ۴۸/۵ درصد (۳۸۴/۱ هزار نفر) و ۵۱/۵ درصد (۴۰۷/۲ هزار نفر) بوده است. از طرفی، در همین مدت حدود ۱۲۱/۳ هزار نفر از جمعیت فعال کاسته شده است که این مهم به کاهش حدود ۳/۵ درصدی (معادل ۱۵۷/۲ هزار نفر) جمعیت فعال زنان نسبت به زمستان سال ۱۴۰۲ برمی‌گردد. در مقابل و در همین مدت، حدود ۳۵/۹ هزار نفر به جمعیت فعال مردان اضافه شده است. بر این اساس، از کل جمعیت در سن کار کشور در فصل زمستان سال ۱۴۰۳، معادل ۴۰/۱ درصد فعال بوده‌اند که در مقایسه با فصل مشابه سال ۱۴۰۲ از کاهش ۰/۷ واحد درصدی نرخ مشارکت حکایت دارد. نرخ مشارکت برای زنان تنها ۱۳/۱ درصد بوده و از همین جمعیت اندک ۴/۳ میلیون نفری زنان مایل به کار نیز صرفاً حدود ۳/۷ میلیون نفر موفق به پیدا کردن شغل شده‌اند. از سال ۱۴۰۱ به این سو، پس از مدت‌ها روند جمعیت زنان فعال صعودی شده بود، به طوری که از حدود ۴/۱ میلیون نفر در زمستان سال ۱۴۰۰ به حدود ۴/۳ میلیون نفر و ۴/۵ میلیون نفر، به ترتیب در سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ بالغ شده بود، اما در زمستان سال ۱۴۰۳ روند مذکور کاهشی شده و مجدداً به ۴/۳ میلیون نفر تقلیل یافته است.

از حدود ۲۴/۳ میلیون نفر شاغل در زمستان ۱۴۰۳، ۵۳/۷ درصد از آنها در بخش خدمات، ۳۳/۵ درصد در بخش صنعت و مابقی (۱۲/۷ درصد) در بخش کشاورزی مشغول بوده‌اند. اشتغال بخشی از این جمعیت به اصطلاح ناقص بوده است، به این معنی که به دلایل اقتصادی نظیر افت تولید یا ماندن آن، کمتر از ۴۴ ساعت در هفته کار کرده‌اند، در حالی که خواهان و آماده انجام کار بیشتر بوده‌اند. در زمستان ۱۴۰۳ حدود ۱/۹ میلیون نفر معادل ۷/۷ درصد از جمعیت شاغل، دارای اشتغال ناقص بوده‌اند که ۰/۹ واحد درصد نسبت به زمستان سال ۱۴۰۲ کاهش داشته است. جدول ۱ برخی شاخص‌های مهم بازار کار کشور را در زمستان ۱۴۰۳ با فصل مشابه سال ۱۴۰۲ مقایسه می‌کند.

در زمستان ۱۴۰۳ نرخ بیکاری برای مردان ۶/۵ درصد و برای زنان ۱۴/۲ درصد گزارش شده است. به این ترتیب نسبت به فصل مشابه سال ۱۴۰۲، نرخ بیکاری برای مردان و زنان به ترتیب ۰/۶ واحد درصد و ۱/۴ واحد درصد کاهش داشته است. در زمستان ۱۴۰۳ نسبت به فصل مشابه سال قبل از آن، حدود ۱۰/۱۸ هزار نفر به جمعیت شاغلین اضافه شده است که ناشی از افزایش ۱۷۲/۲ هزار نفری اشتغال مردان و کاهش ۷۰/۴ هزار نفری اشتغال زنان بوده است. با این حال به دلیل رشد بیشتر کل جمعیت مردان در سن کار (۱۵ ساله و بیشتر) از رشد تعداد شاغلین مرد، نسبت اشتغال در میان مردان با کاهش ۰/۲ واحد درصدی نسبت به زمستان ۱۴۰۲ مواجه شده و به ۶۲/۹ درصد در زمستان ۱۴۰۳ رسیده است. همچنین، نسبت اشتغال در میان زنان با کاهش ۰/۳ واحد درصدی در همین مدت به ۱۱/۳ درصد کاهش یافته است. در مجموع نسبت اشتغال با کاهش ۰/۳ واحد درصدی نسبت به زمستان ۱۴۰۲ به ۳۷/۰ درصد تقلیل یافته است.

از جمعیت ۲/۰ میلیون نفری بیکاران کشور در زمستان سال ۱۴۰۳، معادل ۱/۴ میلیون نفر جوانان ۱۸ تا ۳۵ ساله بوده‌اند و نرخ بیکاری برای این بازه سنی ۱۴/۸ درصد محاسبه شده است که نسبت به زمستان سال ۱۴۰۲، کاهش ۰/۲ واحد درصدی را نشان می‌دهد. همچنین ۷۹۵/۵ هزار نفر دارای تحصیلات عالی در این فصل بیکار بوده‌اند که حاکی از نرخ بیکاری ۱۰/۷ درصدی برای این گروه است. این نرخ برای مردان و زنان تحصیل کرده به ترتیب برابر ۷/۶ درصد و ۱۷/۷ درصد بوده که نسبت به زمستان سال ۱۴۰۲ به ترتیب از کاهش‌های ۰/۱ واحد درصدی و ۲/۵ واحد درصدی حکایت دارد. در زمستان ۱۴۰۳ از کل بیکاران کشور، حدود ۳۸/۹ درصد دارای تحصیلات دانشگاهی بوده که این نسبت در مقایسه با زمستان سال ۱۴۰۲ کاهش ۰/۱ واحد درصدی داشته است. از ۷۹۵/۵ هزار نفر دارای تحصیلات عالی بیکار در فصل زمستان سال ۱۴۰۳، ۴۸/۷ درصد را مردان و ۵۱/۳ درصد را زنان تشکیل می‌دهند. بالاتر بودن آمار بیکاری در بین جمعیت فارغ‌التحصیل دانشگاهی در مقایسه با متوسط کل جمعیت نشان می‌دهد که ادامه تحصیل در مقاطع تکمیلی نه تنها ورود به بازار کار را تسهیل نکرده، بلکه متناسب و سازگار با ظرفیت بازار کار نبوده و حتی احتمالاً جذب فارغ‌التحصیلان را سخت‌تر کرده است، به گونه‌ای که در زمستان سال ۱۴۰۳ سهم

جدول ۳. شاخص‌های اصلی بازار کار ایران به تفکیک جنسیت برای جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر

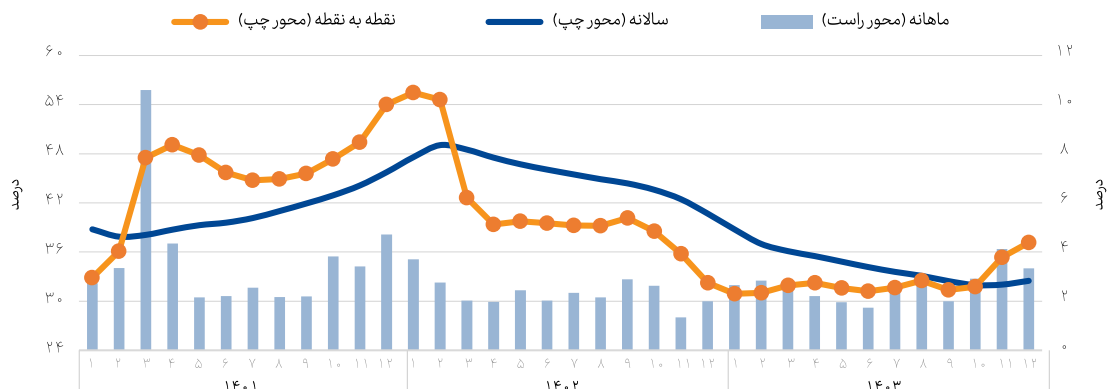
زمستان ۱۴۰۳			زمستان ۱۴۰۲			
زن	مرد	کل	زن	مرد	کل	
۱۳/۱	۶۷/۳	۴۰/۱	۱۳/۸	۶۸/۰	۴۰/۸	نرخ (درصد)
۴/۳	۲۲/۰	۲۶/۳	۴/۵	۲۲/۰	۲۶/۵	تعداد (میلیون نفر)
۱۱/۳	۶۲/۹	۳۷/۰	۱۱/۶	۶۳/۱	۳۷/۳	نسبت (درصد)
۳/۷	۲۰/۶	۲۴/۳	۳/۸	۲۰/۴	۲۴/۲	تعداد (میلیون نفر)
۱۴/۲	۶/۵	۷/۸	۱۵/۶	۷/۱	۸/۶	نرخ (درصد)
۰/۶	۱/۴	۲/۰	۰/۷	۱/۶	۲/۳	تعداد (میلیون نفر)
۲۵/۲	۱۲/۱	۱۴/۸	۲۷/۱	۱۲/۷	۱۵/۷	نرخ (درصد)
۰/۵	۰/۹	۱/۴	۰/۵	۱/۰	۱/۵	تعداد (میلیون نفر)
۱۷/۷	۷/۶	۱۰/۷	۲۰/۲	۷/۷	۱۱/۶	نرخ (درصد)
۰/۴	۰/۴	۰/۸	۰/۵	۰/۴	۰/۹	تعداد (میلیون نفر)
۴/۳	۸/۴	۷/۷	۴/۱	۹/۴	۸/۶	سهم جمعیت دارای اشتغال ناقص زمانی (درصد)
۳۲/۹	۳۲/۸	۶۵/۶	۳۲/۵	۳۲/۴	۶۴/۸	جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر (میلیون نفر)

مأخذ: مرکز آمار ایران، چکیده نتایج طرح آمارگیری نیروی کار در زمستان ۱۴۰۳

۴. قیمت‌ها و تورم

بر اساس آخرین گزارش مرکز آمار ایران از شاخص قیمت مصرف‌کننده بر مبنای سال پایه ۱۴۰۰، نرخ تورم سالانه مصرف‌کننده که در دی و بهمن ۱۴۰۳ به کف ۳۲/۰ درصد رسیده بود با ۵/۰ واحد درصد افزایش، زمستان ۱۴۰۳ را با نرخ ۳۲/۵ درصد به پایان رساند. نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه مصرف‌کننده نیز در زمستان ۱۴۰۳ روندی افزایشی داشت و از ۳۱/۷ درصد در دی ۱۴۰۳ به ۳۷/۱ درصد در اسفند ۱۴۰۳ رسید که بالاترین نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه در سال ۱۴۰۳ بود. به علاوه، بیشترین نرخ‌های تورم ماهانه مصرف‌کننده سال ۱۴۰۳ در سه ماه زمستان این سال به ثبت رسید. نرخ تورم ماهانه مصرف‌کننده در بهمن ۱۴۰۳ به ۴/۱ درصد رسید که بالاترین نرخ در سال ۱۴۰۳ بود. نمودار ۳ نرخ‌های تورم مصرف‌کننده را از ابتدای سال ۱۴۰۱ تا پایان سال ۱۴۰۳ نشان می‌دهد.

نمودار ۳. نرخ‌های تورم مصرف‌کننده از ابتدای ۱۴۰۱ تا پایان ۱۴۰۳

مأخذ: مرکز آمار ایران، شاخص‌های قیمت، شاخص قیمت مصرف‌کننده خانوارهای کل کشور، اسفند ۱۴۰۳

گزارش شاخص قیمت مصرف‌کننده از اسفند سال ۱۴۰۱ به بعد از سوی بانک مرکزی به طور رسمی منتشر نمی‌شود، اما طبق آخرین اخبار این نهاد پولی، نرخ تورم سالانه مصرف‌کننده منتهی به پایان بهمن ۱۴۰۳ معادل ۳۵/۴ درصد محاسبه شده که نسبت به نرخ متناظر ۳۲/۰ درصدی اعلام‌شده از سوی مرکز آمار ایران بالاتر است. با این حال و به رغم این تفاوت، روند تحولات نرخ‌های تورم مصرف‌کننده محاسبه‌شده از سوی هر دو نهاد مشابه بوده است.

بررسی نرخ‌های تورم مصرف‌کننده به تفکیک گروه‌های دوازده‌گانه سبد کالاها و خدمات مصرفی در اسفند ۱۴۰۳ نشان می‌دهد بیشترین نرخ تورم سالانه در آخرین ماه سال ۱۴۰۳ مربوط به گروه مسکن، آب، برق، گاز و سایر سوخت‌ها با ۳۹/۸ درصد و کمترین نرخ مربوط به گروه ارتباطات با ۲/۱ درصد بوده است. بیشترین نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه در مدت مشابه مربوط به گروه کالاها و خدمات متفرقه با ۴۸/۳ درصد و کمترین نرخ مربوط به گروه ارتباطات با ۲۳/۶ درصد بوده است. بررسی نرخ‌های تورم ماهانه نیز نشان می‌دهد گروه‌های کالاها و خدمات متفرقه و آموزش به ترتیب با

نرخ تورم سالانه مصرف‌کننده که از ابتدای ۱۴۰۳ به زیر ۴۰ درصد فرو افتاده بود، به روند کاهشی مستمر خود تا دی ۱۴۰۳ ادامه داد و در ۲ ماه اول زمستان ۱۴۰۳ کف ۳۲/۰ درصدی خود را حفظ کرد، اگرچه در اسفند ۱۴۰۳ با اندکی افزایش به ۳۲/۵ درصد رسید. با این حال نرخ‌های تورم سالانه مصرف‌کننده در زمستان ۱۴۰۳ همچنان نسبت به نرخ‌های متناظر در زمستان ۱۴۰۲ کمترند. از سوی دیگر، نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه مصرف‌کننده که از ابتدای سال ۱۴۰۳ تا پایان پاییز آن سال با دامنه کمی در نوسان بود، از ابتدای زمستان ۱۴۰۳ وارد روندی افزایشی شد. در واقع برخلاف روند کاهشی مستمر نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه مصرف‌کننده در زمستان ۱۴۰۲، این نرخ در زمستان ۱۴۰۳ روند افزایشی مستمری را تجربه کرد تا بالاترین نرخ سال ۱۴۰۳ را در اسفند ثبت کند. نرخ تورم ماهانه مصرف‌کننده نیز در زمستان ۱۴۰۳ به طور میانگین به ۳/۵ درصد رسید که به طور قابل توجهی بیشتر از متوسط ماهانه ۲/۰ درصدی در زمستان ۱۴۰۲ بود. برخلاف بهمن ۱۴۰۲ که نرخ تورم ماهانه مصرف‌کننده به کف ۱/۳ درصدی در آن سال رسیده بود، در بهمن ۱۴۰۳ بیشترین نرخ تورم ماهانه مصرف‌کننده در سال ۱۴۰۳ محقق شد.

آشامیدنی‌ها که از نظر وزنی در رتبه دوم قرار دارد، در طول سه ماه متوالی زمستان ۱۴۰۳ روندی افزایشی داشته است. به علاوه، نرخ تورم ماهانه در این گروه در دی، بهمن و اسفند ۱۴۰۳ به ترتیب ارقام ۳/۲ درصد، ۶/۷ درصد و ۴/۹ درصد را به ثبت رسانده است. جدول ۴ نرخ تورم سید کالاها و خدمات مصرفی خانوارهای کشور را به تفکیک گروه‌های دوازده‌گانه در اسفند ۱۴۰۳ نشان می‌دهد.

نرخ‌های ۵/۱ درصد و ۰/۱ درصد، بیشترین و کمترین نرخ‌های تورم ماهانه را در اسفند ۱۴۰۳ تجربه کرده‌اند.

نرخ‌های تورم سالانه، نقطه‌به‌نقطه و ماهانه در گروه مسکن، آب، برق، گاز و سایر سوخت‌ها که دارای بیشترین وزن در سبد مصرفی است، در طول سه ماه زمستان ۱۴۰۳ دارای روندی کاهشی بوده است. برخلاف این گروه، نرخ‌های تورم سالانه و نقطه‌به‌نقطه در گروه خوراکی‌ها و

جدول ۴. نرخ تورم سید کالاها و خدمات مصرفی خانوارهای کشور در اسفند ۱۴۰۳ (درصد)

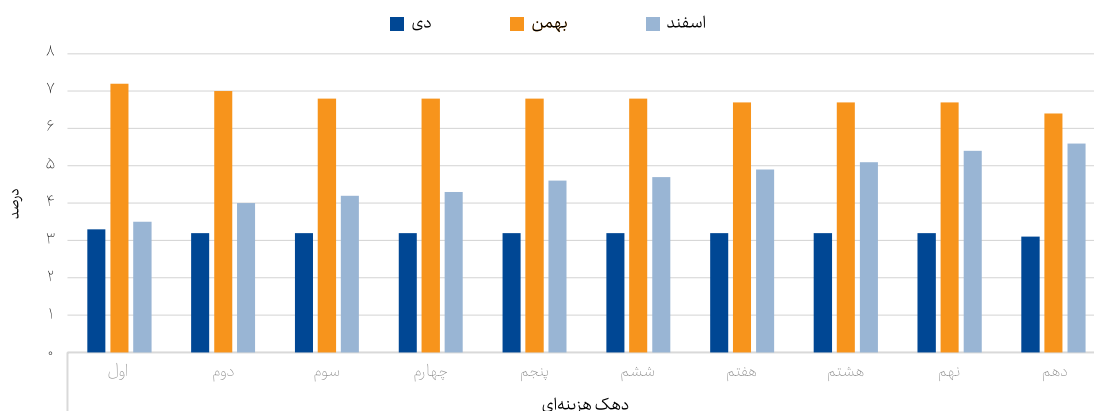
شاخص کل	شرح	ضریب اهمیت	نرخ تورم	
			نقطه به نقطه	دوازده ماهه
		۱۰۰/۰۰	۳۷/۱	۳۲/۵
مسکن، آب، برق، گاز و سایر سوخت‌ها		۳۶/۱۱	۳۷/۱	۳۹/۸
خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها		۲۸/۸۲	۴/۰	۲۸/۰
حمل و نقل		۸/۹۳	۲/۵	۲۷/۶
بهداشت و درمان		۶/۶۸	۳۲/۴	۲۹/۲
پوشاک و کفش		۴/۵۲	۴/۹	۳۱/۳
کالاها و خدمات متفرقه		۴/۴۲	۵/۱	۳۸/۴
مبلمان و لوازم خانگی و نگهداری معمول آنها		۴/۴۰	۴/۱	۲۷/۲
ارتباطات		۲/۴۱	۲/۴	۲۱/۱
هتل و رستوران		۱/۳۵	۲/۸	۳۳/۵
آموزش		۰/۸۸	۰/۱	۳۶/۹
تفریح و فرهنگ		۰/۸۷	۲/۷	۲۹/۸
دخانیت		۰/۶۲	۳/۷	۲۷/۵

مأخذ: مرکز آمار ایران، داده‌ها و اطلاعات آماری، شاخص‌های قیمت، اسفند ۱۴۰۳

۱۴۰۳، دهک اول بیشترین نرخ و دهک دهم کمترین نرخ تورم را تجربه کرد، اگرچه در اسفند ۱۴۰۳ این روند معکوس شده است. با توجه به وزن قابل توجه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها در سبد مصرفی دهک‌های پایین هزینه‌ای و بر اساس آمار نرخ‌های تورم ماهانه، در دو ماه نخست زمستان ۱۴۰۳ و به ویژه در بهمن ماه، دهک‌های یادشده بیشترین فشار تورمی را متحمل شده‌اند. نمودار ۴ روند نرخ‌های تورم ماهانه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و دخانیات را در زمستان ۱۴۰۳ به تفکیک دهک‌های هزینه‌ای نشان می‌دهد.

بررسی نرخ‌های تورم به تفکیک دهک‌های هزینه‌ای نشان می‌دهد که در اسفند ۱۴۰۳ بیشترین نرخ تورم سالانه مربوط به دهک نهم با ۳۲/۸ درصد و کمترین آن مربوط به دهک دوم با ۳/۱ درصد بوده است. از سوی دیگر بیشترین نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه در همین ماه متعلق به دهک اول با ۳۹/۱ درصد و کمترین آن متعلق به دهک دهم با ۳۶/۰ درصد بوده است. در بهمن ماه ۱۴۰۳ نیز به طور مشابه بیشترین نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه مربوط به دهک اول و کمترین آن مربوط به دهک دهم بود. از منظر نرخ تورم ماهانه نیز در دو ماه نخست زمستان

نمودار ۴. نرخ تورم ماهانه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و دخانیات در زمستان ۱۴۰۳

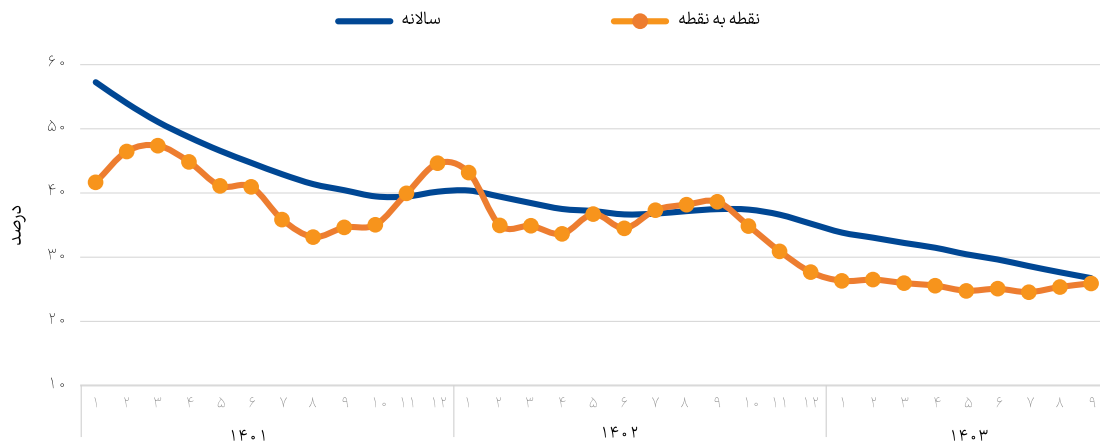

مأخذ: مرکز آمار ایران، داده‌ها و اطلاعات آماری، شاخص‌های قیمت، دی، بهمن و اسفند ۱۴۰۳

به زیر ۳۰ درصد در مقایسه با نرخ‌های بالای ۸۰ درصدی آن در سال ۱۴۰۰، تغییر قابل توجهی است که تا حد زیادی ناشی از اجرای سیاست کنترل مقداری ترانزنامه بانک‌ها است. براساس گزارش مرکز آمار نیز نرخ تورم سالانه تولیدکننده منتهی به پایان پاییز ۱۴۰۳ به ۳۱/۲ درصد کاهش یافته است. آمار نرخ تورم تولیدکننده مرکز آمار ایران از نظر مقداری بیشتر از اعداد اعلامی بانک مرکزی است، اگرچه آمار گزارش شده از سوی هر دو نهاد حاکی از روند مشابهی از تغییرات نرخ تورم تولیدکننده است. نمودار ۵ روند تحولات نرخ تورم سالانه و نقطه به نقطه تولیدکننده را از ابتدای سال ۱۴۰۱ تا پایان آذر ۱۴۰۳ بر اساس داده‌های بانک مرکزی به تصویر می‌کشد.

آخرین گزارش مرکز آمار ایران از شاخص قیمت تولیدکننده در زمان تهیه این گزارش با تواتر فصلی و مربوط به پاییز ۱۴۰۳ و بر مبنای سال پایه ۱۳۹۵ است. آمار بانک مرکزی نیز شاخص مذکور را با تواتر ماهانه و تا پایان آذر ۱۴۰۳ و بر مبنای سال پایه ۱۴۰۰ پوشش داده است. براساس آمار بانک مرکزی نرخ تورم سالانه تولیدکننده - به عنوان متغیر پیشران نرخ تورم مصرف‌کننده - در ادامه روند کاهشی خود که از زمستان ۱۴۰۲ آغاز شده بود، در پایان شهریور ۱۴۰۳ به ۳۰ درصد فرو افتاد و در نهایت در آذر ۱۴۰۳ به ۲۶/۷ درصد رسید. البته طبق آخرین اخبار بانک مرکزی، این نرخ در پایان بهمن ۱۴۰۳ نیز همان ۲۶/۷ درصد بوده است. کاهش نرخ تورم سالانه تولیدکننده

نمودار ۵. نرخ‌های تورم تولیدکننده از ابتدای ۱۴۰۱ تا پایان آذر ۱۴۰۳

مأخذ: بانک مرکزی ایران، شاخص‌های قیمت، شاخص قیمت تولیدکننده، آذر ۱۴۰۳

۵. تراز پرداخت‌ها

برآورد بانک مرکزی از موازنه پرداخت‌ها - حاصل جمع سه جزء حساب جاری، خالص حساب سرمایه و اشتباهات و از قلم افتادگی‌های محاسباتی - در نیمه نخست سال ۱۴۰۳ معادل ۱/۵ میلیارد دلار بوده است. این در حالی است که در مدت مشابه سال ۱۴۰۲ این رقم معادل ۱/۰ میلیارد دلار گزارش شده بود. بررسی اجزای مربوطه نشان می‌دهد که از یک سو مازاد ۵/۹ میلیارد دلاری حساب جاری در نیمه نخست سال ۱۴۰۲ با رشد قابل توجه ۸۵/۸ درصدی به مازاد ۱۰/۹ میلیارد دلاری در نیمه نخست سال ۱۴۰۳ تبدیل شده و از سوی دیگر، کسری خالص حساب سرمایه از ۱۴/۶ میلیارد دلار در نیمه نخست سال ۱۴۰۲ به ۱۲/۴ میلیارد دلار در نیمه نخست سال ۱۴۰۳ تنزل یافته است. این دو عامل اثر افزایشی بر موازنه کل داشته‌اند، اگرچه کاهش اشتباهات و از قلم افتادگی‌ها در بازه زمانی مذکور از مثبت ۹/۸ میلیارد دلار به مثبت ۳/۰ میلیارد دلار، بخش قابل توجهی از این افزایش موازنه کل را خنثی کرده است.

گیرنفتی ایران نیز مربوط به محصولات پتروشیمی و شیمیایی نفت پایه است.

ارزش واردات کالا از ۳۷/۴ میلیارد دلار در نیمه نخست سال ۱۴۰۲ با ۶/۵ درصد افزایش به ۳۹/۹ میلیارد دلار در نیمه نخست سال ۱۴۰۳ رسید. از سوی دیگر، واردات گاز و فرآورده‌های نفتی^۲ ایران که در مجموع سال ۱۴۰۱ تنها ۲۲۸ هزار دلار بود، به دلیل افزایش واردات بنزین و سوخت و تشدید ناترازی انرژی در کشور، به ۶۳۴ میلیون دلار صرفاً در شش ماهه نخست سال ۱۴۰۲ و سپس به ۷۶۴ میلیون دلار در نیمه نخست سال ۱۴۰۳ افزایش یافت. در نتیجه این تحولات، مازاد تراز بازرگانی نفتی در نیمه نخست سال ۱۴۰۳ در مقایسه با مدت مشابه سال قبل از آن حدود ۲۰/۶ درصد بیشتر شد و کسری تراز بازرگانی غیرنفتی با ۲/۰ درصد کاهش به ۱۶/۲ میلیارد دلار در همین مدت بالغ شد.

کسری حساب خدمات از ۴/۶ میلیارد دلار در نیمه نخست سال ۱۴۰۲ با افزایش ۱۵/۹ درصدی به ۵/۴ میلیارد دلار در نیمه نخست سال ۱۴۰۳ رسید. کسری حساب درآمد^۳ نیز از ۳۸۲ میلیون دلار به ۵۳۳ میلیون دلار در همین مدت افزایش یافت. جدول ۵ جزئیات موازنه پرداخت‌ها را نشان می‌دهد.

حساب جاری از چهار جزء حساب کالا، حساب خدمات، حساب درآمد و حساب انتقالات جاری تشکیل شده است. حساب کالا (تراز بازرگانی کالایی) که اختلاف ارزش صادرات و واردات کالاها را منعکس می‌کند، با افزایش قابل توجه ۵۴/۸ درصدی، از ۱۰/۹ میلیارد دلار در نیمه نخست سال ۱۴۰۲ به ۱۶/۹ میلیارد دلار در نیمه نخست سال ۱۴۰۳ رسیده است. در مجموع، تجارت کالایی کشور (مجموع ارزش صادرات و واردات) در نیمه نخست سال ۱۴۰۳ حدود ۱۲/۷ درصد بیشتر از مدت مشابه سال ۱۴۰۲ رقم خورده است. ارزش صادرات کالا در نیمه نخست سال ۱۴۰۳ معادل ۵۶/۸ میلیارد دلار و ۱۷/۴ درصد بیشتر از مدت مشابه سال ۱۴۰۲ بوده است. بخش قابل توجهی از این افزایش صادرات به رشد ۲۰/۶ درصدی صادرات نفتی در این مدت مربوط می‌شود. رشد ارزش صادرات نفتی ایران در این مدت نه به دلیل افزایش قیمت نفت، بلکه به دلیل افزایش حجم صادرات نفت کشور بوده است.

صادرات غیرنفتی ایران نیز به موازات با رشد ۱۳/۰ درصدی به ۲۲/۹ میلیارد دلار در نیمه نخست سال ۱۴۰۳ بالغ شده که ۳۲/۶ درصد کمتر از صادرات نفتی ۳۳/۹ میلیارد دلاری در همین مدت است. شایان ذکر است که بخش قابل توجهی از صادرات

۲. شامل واردات گمرکی و غیرگمرکی فرآورده‌های نفتی، گاز طبیعی، میعانات و مایعات گازی
۳. عمدتاً شامل دریافت و پرداخت‌های مربوط به جبران خدمات کارگران و درآمدها و هزینه‌های سرمایه‌گذاری

جدول ۵. جزئیات موازنه پرداخت‌ها (میلیون دلار-درصد)

رشد شش‌ماهه نخست ۱۴۰۳ به شش‌ماهه نخست ۱۴۰۲	شش‌ماهه نخست ۱۴۰۳	کل سال ۱۴۰۲	شش‌ماهه نخست ۱۴۰۲	
۸۵/۸	۱۰,۹۱۸	۸,۹۶۴	۵,۸۷۶	حساب جاری
۵۴/۸	۱۶,۸۹۷	۲۱,۰۷۷	۱۰,۹۱۸	حساب کالا
۱۷/۴	۵۶,۷۵۷	۱۰۰,۵۱۹	۴۸,۳۴۱	صادرات کالا (فوب)
۲۰/۶	۳۳,۹۰۶	۵۶,۷۹۶	۲۸,۱۲۲	صادرات نفتی
۱۳/۰	۲۲,۸۵۱	۴۳,۷۲۳	۲۰,۲۱۹	صادرات غیرنفتی
۶/۵	۳۹,۸۶۰	۷۹,۴۴۲	۳۷,۴۲۴	واردات کالا (فوب)
۲۰/۵	۷۶۴	۲,۵۰۴	۶۳۴	گاز و فرآورده‌های نفتی
۶/۳	۳۹,۰۹۶	۷۶,۹۳۷	۳۶,۷۹۰	سایر کالاها
۱۵/۹	-۵,۳۶۵	-۱۱,۱۵۸	-۴,۶۳۱	حساب خدمات
۳۹/۶	-۵۳۳	-۹۱۷	-۳۸۲	حساب درآمد
۱۷۲/۳	-۸۱	-۳۹	-۳۰	حساب انتقالات جاری
-۱۵/۳	-۱۲,۴۱۵	-۲۰,۴۵۷	-۱۴,۶۴۹	خالص حساب سرمایه
-۶۹/۳	۳,۰۰۹	۱۱,۳۸۲	۹,۸۱۷	اشتباهات و از قلم افتادگی‌ها
۴۵/۰	۱,۵۱۳	-۱۱۲	۱,۰۴۳	موازنه کل

مأخذ: بانک مرکزی ایران، نماگرهای اقتصادی

بر اساس آمارهای گمرک، در یازده‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ حدود ۱۴۱/۰ میلیون تن کالا به ارزش تقریبی ۵۳/۴ میلیارد دلار از گمرکات کشور صادر و حدود ۳۵/۱ میلیون تن به ارزش تقریبی ۶۳/۶ میلیارد دلار به گمرکات کشور وارد شده است. بنابراین کسری تراز تجاری گمرکی کشور از حدود ۱۵/۳ میلیارد دلار در یازده‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ به حدود ۱۰/۲ میلیارد دلار در یازده‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ کاهش یافته است.

در یازده‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳، صادرات کالایی کشور به لحاظ وزنی و ارزشی به ترتیب با افزایش ۱۲/۷ درصدی و ۱۸/۸ درصدی مواجه شده است. بنابراین متوسط قیمت صادراتی کالاها از حدود ۳۵۹ دلار به ازای هر تن در یازده‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ به حدود ۳۷۸ دلار به ازای هر تن در یازده‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ افزایش یافته است. از سوی دیگر، طی یازده‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳، واردات کالایی کشور به لحاظ وزنی و ارزشی به ترتیب با کاهش ۲/۶ درصدی و افزایش ۵/۶ درصدی همراه بوده است. بنابراین متوسط قیمت وارداتی کالاها از حدود یک هزار و ۶۷۳ دلار در هر تن در یازده‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ به حدود یک هزار و ۸۱۴ دلار در هر تن در یازده‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ رسیده است. به این ترتیب، متوسط قیمت هر تن کالای وارداتی حدود ۵ برابر متوسط قیمت هر تن کالای صادراتی کشور است. یکی از دلایل پایین بودن متوسط قیمت کالاهای صادراتی نسبت به متوسط قیمت کالاهای وارداتی، صادرات کالاهای با ارزش افزوده پایین خام یا نیمه‌خام در کشور است. البته سیاست‌های ارزی کشور نیز تشویق‌کننده کم‌اظهاری در صادرات و بیش‌اظهاری در واردات بوده‌اند.

اقلام عمده صادرات گمرکی ایران در یازده‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ شامل گاز طبیعی (به حالت گازی و مایع‌شده) با ۶/۷ میلیارد دلار، پروپان مایع‌شده با ۳/۳ میلیارد دلار، انواع پلی‌اتیلن با ۳/۱ میلیارد دلار و متانول با ۲/۱ میلیارد دلار بوده‌اند. بنابراین اقلام عمده صادرات گمرکی ایران نیز نفت‌پایه بوده و عمدتاً شامل محصولات تولیدی صنعت پتروشیمی می‌شوند و نکته قابل توجه این است که بخش عمده این محصولات نیز به مقصد چین صادر شده‌اند. آمار تجارت گمرکی کشور در یازده‌ماهه نخست سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ در جدول ۶ آمده است.

بر اساس آمارهای گمرک، در یازده‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ حدود ۱۴۱/۰ میلیون تن کالا به ارزش تقریبی ۵۳/۴ میلیارد دلار از گمرکات کشور صادر و حدود ۳۵/۱ میلیون تن به ارزش تقریبی ۶۳/۶ میلیارد دلار به گمرکات کشور وارد شده است. بنابراین کسری تراز تجاری گمرکی کشور از حدود ۱۵/۳ میلیارد دلار در یازده‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ به حدود ۱۰/۲ میلیارد دلار در یازده‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ کاهش یافته است.

در یازده‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳، صادرات کالایی کشور به لحاظ وزنی و ارزشی به ترتیب با افزایش ۱۲/۷ درصدی و ۱۸/۸ درصدی مواجه شده است. بنابراین متوسط قیمت صادراتی کالاها از حدود ۳۵۹ دلار به ازای هر تن در یازده‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ به حدود ۳۷۸ دلار به ازای هر تن در یازده‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ افزایش یافته است. از سوی دیگر، طی یازده‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳، واردات کالایی کشور به لحاظ وزنی و ارزشی به ترتیب با کاهش ۲/۶ درصدی و افزایش ۵/۶ درصدی همراه بوده است. بنابراین متوسط قیمت وارداتی کالاها از حدود یک هزار و ۶۷۳ دلار در هر تن در یازده‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ به حدود یک هزار و ۸۱۴ دلار در هر تن در یازده‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ رسیده است. به این ترتیب، متوسط قیمت هر تن کالای وارداتی حدود ۵ برابر متوسط قیمت هر تن کالای صادراتی کشور است. یکی از دلایل پایین بودن متوسط قیمت کالاهای صادراتی نسبت به متوسط قیمت کالاهای وارداتی، صادرات کالاهای با ارزش افزوده پایین خام یا نیمه‌خام در کشور است. البته سیاست‌های ارزی کشور نیز تشویق‌کننده کم‌اظهاری در صادرات و بیش‌اظهاری در واردات بوده‌اند.

جدول ۶. تجارت گمرکی کشور در یازده ماهه نخست سال‌های ۱۴۰۳ و ۱۴۰۲

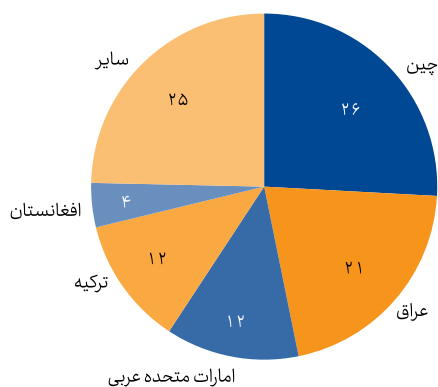
درصد تغییرات	یازده ماهه نخست ۱۴۰۳			یازده ماهه نخست ۱۴۰۲			
	ارزش	وزن	نسبت ارزش به وزن (دلار هر تن)	وزن (هزار تن)	ارزش (میلیون دلار)	نسبت ارزش به وزن (دلار هر تن)	
	۱۸/۸	۱۲/۷	۳۷۸	۱۴۱،۰۴۰	۵۳،۳۷۶	۳۵۹	صادرات
	۵/۶	-۲/۶	۱،۸۱۴	۳۵،۰۶۲	۶۳،۶۰۶	۱،۶۷۳	واردات
	-۳۳/۲	۱۸/۸	-	۱۰۵،۹۷۸	-۱۰،۲۳۰	-	تراز بازرگانی گمرکی

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

۱۱/۱ میلیارد دلار و سهم ۲۰/۹ درصدی، امارات متحده عربی با ۶/۶ میلیارد دلار و سهم ۱۲/۴ درصدی، ترکیه با ۶/۴ میلیارد دلار و سهم ۱۲/۰ درصدی و افغانستان با ۲/۲ میلیارد دلار و سهم ۴/۱ درصدی از کل ارزش صادرات گمرکی ایران، در جایگاه‌های بعدی شرکای اصلی صادراتی کشور قرار گرفته‌اند. نمودار ۶ ترکیب مقاصد اصلی صادراتی ایران را در یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳ نشان می‌دهد.

در یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳، کشورهای چین، عراق، امارات متحده عربی، ترکیه و افغانستان مجموعاً با سهم ۷۵/۳ درصدی از کل ارزش صادرات گمرکی کشور، به ترتیب پنج مقصد اصلی صادراتی کشور به شمار می‌روند. در این مدت صادرات گمرکی به مقصد چین بالغ بر ۱۳/۸ میلیارد دلار بوده تا سهم ۲۵/۹ درصدی از کل ارزش صادرات گمرکی ایران در اختیار این کشور باشد. عراق با

نمودار ۶. ترکیب مقاصد اصلی صادراتی کشور در یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳، برحسب سهم از ارزش کل صادرات گمرکی (درصد)

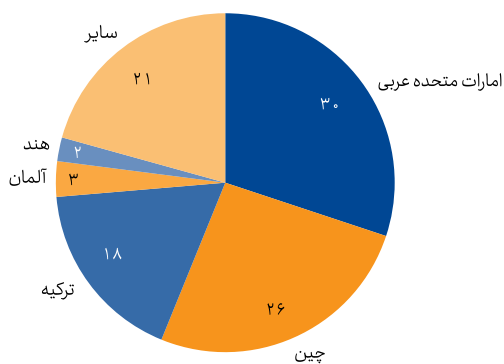

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

ترکیه تأمین‌کننده حدود ۷۴ درصد از نیاز وارداتی ایران بوده و طبیعتاً ریسک تمرکز قابل توجهی را به ایران وارد می‌کنند. پس از این سه کشور، آلمان با ۲/۱ میلیارد دلار و سهم ۳/۴ درصدی و هند با حدود ۱/۴ میلیارد دلار و سهم ۲/۳ درصدی از کل ارزش واردات کالا به ایران، به ترتیب جایگاه‌های بعدی شرکای اصلی وارداتی را در اختیار دارند. نمودار ۷ ترکیب مبادی اصلی وارداتی کشور را طی یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳ نشان می‌دهد.

در یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳، کشور امارات متحده عربی با اختصاص رقمی بالغ بر ۱۹/۱ میلیارد دلار و سهمی در حدود ۳۰/۱ درصد از کل ارزش واردات کشور، در جایگاه نخست کشورهای صادرکننده کالا به ایران قرار گرفته است. همچنین کشورهای چین با ۱۶/۶ میلیارد دلار و سهم ۲۶/۱ درصدی و ترکیه با ۱۱/۱ میلیارد دلار و سهم ۱۷/۵ درصدی، به ترتیب در جایگاه‌های بعدی شرکای اصلی وارداتی ایران قرار دارند. در واقع سه کشور امارات، چین و

نمودار ۷. ترکیب شرکای اصلی وارداتی ایران در یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳، بر حسب سهم ارزش کل واردات گمرکی (درصد)

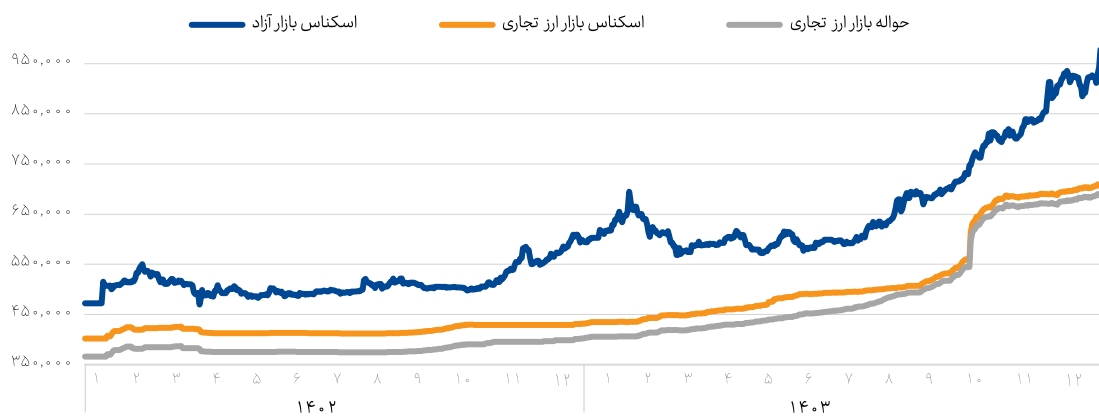

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

۶. بازار ارز

بازار ارز ایران در زمستان ۱۴۰۳ شاهد نوسان زیادی بود که بخش قابل توجهی از آن را می‌توان به تنش‌های بین‌المللی - به ویژه بین ایران و ایالات متحده آمریکا - و همچنین تحولات منطقه‌ای پیش‌بینی نشده نسبت داد. قیمت هر دلار آمریکا در بازار آزاد ارز ایران سال ۱۴۰۳ را با حدود ۹۷۸ هزار ریال به پایان رساند که نسبت به قیمت ۶۰۳ هزار ریالی آن در پایان سال ۱۴۰۲ حدود ۶۲/۲ درصد افزایش نشان می‌دهد. میانگین نرخ برابری دلار آمریکا در مقابل ریال ایران در زمستان ۱۴۰۳ به حدود ۸۶۳ هزار ریال رسید که نسبت به پاییز ۱۴۰۳ و زمستان ۱۴۰۲ به ترتیب ۲۷/۷ درصد و ۵۵/۴ درصد افزایش نشان می‌دهد. نمودار ۸ تحولات قیمت دلار آمریکا را در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ در بازارهای مختلف نشان می‌دهد.

نمودار ۸. نرخ برابری دلار آمریکا در برابر ریال ایران در بازارهای مختلف*

مأخذ: بانک مرکزی ایران؛ شبکه اطلاع‌رسانی طلا، سکه و ارز
* بازار ارز تجاری از اوایل آذر ۱۴۰۳ به مرکز میادله ارز و طلای ایران افزوده شد. در ابتدا معاملات ارزی در این بازار به صورت محدود اما با نرخی بالاتر از نرخ بازار متشکل (نیما) در آن صورت می‌گرفت، اما مقرر شد تا از اول بهمن ۱۴۰۳ کلیه معاملات ارزی (به جز ارز مربوط به واردات کالاهای اساسی) در آن انجام شود.

در اوایل آذر ۱۴۰۳ مرز ۷۰۰ هزار ریال را در نوردید و پس از گذشت حدود یک ماه از ۸۰۰ هزار ریال هم عبور کرد. پس از استقرار دولت جدید آمریکا در بهمن ۱۴۰۳ و وضع تحریم‌های جدید علیه ایران که عمدتاً شبکه فروش نفت ایران را هدف قرار داده بود، همگام با افزایش احتمال عدم مذاکره با آمریکا به رغم تمایل اولیه دولت برای انجام آن، مجدداً فضای بدبینی بر بازار ارز ایران سایه افکند و از هفته سوم بهمن ۱۴۰۳، قیمت هر دلار آمریکا از ۹۰۰ هزار ریال نیز گذشت. بررسی آخرین آمار خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی نشان می‌دهد که معادل دلاری این قلم از پایه پولی در بهمن ۱۴۰۳ نسبت به بهمن ۱۴۰۲ و نیز پایان سال ۱۴۰۲ کاهش قابل توجهی داشته است. از سوی دیگر، با توجه به ارقام خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی در دو ماه نخست زمستان ۱۴۰۳، احتمالاً بازارساز در این فصل مداخله چندانی برای کنترل بازار ارز نداشته است.^۴ جدول ۷ روند نوسان نرخ اسکناس دلار آمریکا در بازار آزاد را در چهار فصل سال ۱۴۰۳ و زمستان ۱۴۰۲ نشان می‌دهد.

بازار ارز ایران در طول سال ۱۴۰۳ شاهد تحولات دور از انتظار متعدد و قابل توجه داخلی و بین‌المللی بود. قیمت دلار آمریکا که سال ۱۴۰۳ را با نرخ ۶۰۳ هزار ریال آغاز کرده بود در اواخر فروردین ۱۴۰۳ تا مرز ۷۰۰ هزار ریال نیز پیش رفت که عمدتاً ناشی از تنش‌های منطقه‌ای و تقابل نظامی محدود بین ایران و اسرائیل بود. با این حال پس از کاهش تنش‌ها و نیز استقرار دولت جدید ایران که با شعار بهبود مناسبات بین‌المللی با هدف رفع تحریم‌ها روی کار آمد، اندکی از فضای بدبینی کاسته شد و قیمت دلار آمریکا در مرداد و شهریور ۱۴۰۳ به زیر ۶۰۰ هزار ریال کاهش یافت. این آرامش در بازار ارز دیری نپایید و به دنبال برخی تنش‌های منطقه‌ای و حمله اسرائیل به برخی مراکز نظامی ایران در ۵ آبان ۱۴۰۳، قیمت دلار آمریکا در بازار آزاد با شیب بیشتری افزایش یافت. به علاوه، در واکنش به پیروزی دوباره دونالد ترامپ در انتخابات ریاست جمهوری آمریکا در نیمه دوم آبان ۱۴۰۳ (نوامبر ۲۰۲۴) و همچنین سقوط دولت سوریه در ماه بعد از آن، قیمت دلار آمریکا در برابر ریال ایران

۴. برای مطالعه بیشتر در این مورد به بخش متغیرهای پولی و اعتباری در همین گزارش رجوع کنید.

جدول ۷. نرخ اسمی اسکناس دلار آمریکا در برابر ریال ایران در بازار آزاد

میانگین	بالاترین نرخ	پایین ترین نرخ	انحراف معیار	ضریب تغییرات
زمستان ۱۴۰۳	۹۷۷,۸۰۰	۷۶۲,۴۰۰	۵۶,۱۴۶	۰/۰۷
پاییز ۱۴۰۳	۷۷۳,۶۵۰	۵۹۵,۵۰۰	۴۴,۳۷۶	۰/۰۷
تابستان ۱۴۰۳	۶۱۶,۹۱۰	۵۷۲,۲۰۰	۱۰,۹۶۱	۰/۰۲
بهار ۱۴۰۳	۶۹۵,۰۰۰	۵۶۸,۵۰۰	۲۷,۹۲۶	۰/۰۵
زمستان ۱۴۰۲	۶۰۹,۲۰۰	۴۹۹,۴۹۰	۳۴,۳۰۵	۰/۰۶

مأخذ: بانک مرکزی ایران؛ شبکه اطلاع رسانی طلا، سکه و ارز؛ محاسبات تحقیق

۱۹ درصد رسید که نسبت به ماه قبل از آن حدود ۱۰ واحد درصد کاهش نشان می‌داد، اما به دلیل تنش‌های سیاسی یادشده در زمستان ۱۴۰۳ و فضای بدبینی حاکم بر بازار ارز، شکاف بین نرخ اسکناس دلار آمریکا در بازار آزاد و بازار ارز تجاری در بهمن و اسفند ۱۴۰۳ فزونی یافت و به ترتیب به حدود ۲۵ درصد و ۳۲ درصد رسید. شکاف بین نرخ اسکناس دلار آمریکا در بازار آزاد با نرخ حواله آن در مرکز مبادله (بازار ارز تجاری) نیز در سه ماه متوالی زمستان ۱۴۰۳ با یک روند صعودی به ترتیب به حدود ۲۲ درصد، ۲۸ درصد و ۳۵ درصد بالغ شد. بنابراین، برخلاف آنچه انتظار می‌رفت، راه‌اندازی بازار ارز تجاری در نتیجه فضای پرتنش سیاسی کشور قادر به همگرایی نرخ‌های ارز در این بازار و نرخ‌های بازار آزاد نشد. بدیهی است بیشتر شدن شکاف بین نرخ‌های این دو بازار همچنان مأمی برای انگیزه‌های رانت‌جویی از تفاوت نرخ‌های ارز خواهد بود. بر اساس آمار مرکز مبادله ارز و طلا ایران، از آغاز فعالیت بازار ارز تجاری تا آخرین روز معاملاتی آن در ۲۶ اسفند ۱۴۰۳ حجم کل معاملات آن بر حسب دلار آمریکا به ۶ میلیارد و ۷۵۸ میلیون دلار رسیده است.

علاوه بر تحولات قیمت ارز در بازار آزاد، تحولات آن در مرکز مبادله ارز و طلا ایران (بازار ثانویه) در فصل زمستان نیز در خور بررسی است. قیمت اسکناس و حواله دلار آمریکا در مرکز مبادله ارز و طلا ایران که در هشت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ با دامنه کمی در نوسان بود، از آذر این سال با شیب بیشتری افزایش یافت. در این میان از اوایل آذر ۱۴۰۳ نیز بازار جدیدی تحت عنوان بازار ارز تجاری به مرکز مبادله ارز و طلا ایران افزوده شد که در ابتدا معاملات ارزی به صورت محدود و با نرخ بالاتر در آن صورت می‌گرفت، اما مقرر شد تا از اول بهمن ۱۴۰۳ کلیه معاملات ارزی (به جز ارز مربوط به واردات کالاهای اساسی) در قالب بازار جدید انجام شود که این امر در عمل پایانی بر معاملات ارزی با نرخ نیمایی یا به عبارت بهتر راهکاری برای افزایش نرخ ارز نیمایی بود. از جمله اهداف راه‌اندازی بازار ارز تجاری که نرخ آن بالاتر از نرخ ارز نیمایی است، ترغیب بیشتر صادرکنندگان به عرضه درآمدهای ناشی از صادرات در داخل کشور، کاهش رانت‌های ناشی از تفاوت نرخ‌های ارز و در نهایت حرکت به سوی یکسان‌سازی نرخ ارز بود. در نتیجه افزایش نرخ ارز در مرکز مبادله، شکاف بین نرخ‌های اسکناس دلار آمریکا در بازار آزاد و مرکز مبادله در دی ۱۴۰۳ به حدود

۷. متغیرهای پولی و اعتباری

آخرین آمار بانک مرکزی از متغیرهای عمده پولی در زمان نگارش این گزارش مربوط به بهمن ۱۴۰۳ است. بر این اساس نقدینگی به عنوان یکی از مهمترین متغیرهای پولی در پایان بهمن ۱۴۰۳ به ۹۹,۴۲۰/۱ هزار میلیارد ریال رسید که نسبت به پایان بهمن ۱۴۰۲ معادل ۲۷/۸ درصد و نسبت به پایان سال ۱۴۰۲ معادل ۲۶/۲ درصد رشد کرده است. نرخ رشد ماهانه نقدینگی در یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳ به طور متوسط به ۲/۱ درصد رسید که نسبت به میانگین رشد ماهانه در مدت مشابه سال قبل بیشتر است. بنابراین به نظر می‌رسد بانک‌ها به طور جزئی و در برهه‌هایی از سال ۱۴۰۳ از سقف دستوری تعیین شده برای رشد ماهانه دارایی‌های خود عدول کرده باشند. همچنین پایه پولی در پایان بهمن ۱۴۰۳ به ۱۲,۷۲۹/۴ هزار میلیارد ریال بالغ شد که نسبت به زمان مشابه سال ۱۴۰۲ معادل ۲۲/۰ درصد و نسبت به پایان سال ۱۴۰۲ معادل ۱۶/۶ درصد افزایش یافته است. جدول ۸ تغییرات نقدینگی و پایه پولی را به همراه اجزای تشکیل دهنده آنها در پایان بهمن ۱۴۰۳ نشان می‌دهد.

جدول ۸. جزئیات نقدینگی و پایه پولی و نرخ رشد اجزای آنها (هزار میلیارد ریال-درصد-واحد درصد)

پایه پولی از سمت منابع	مانده		رشد در بهمن ۱۴۰۳ نسبت به		سهم از رشد در بهمن ۱۴۰۳ نسبت به	
	بهمن ۱۴۰۲	اسفند ۱۴۰۲	بهمن ۱۴۰۲	اسفند ۱۴۰۲	بهمن ۱۴۰۲	اسفند ۱۴۰۲
پایه پولی از سمت منابع	۱۰,۴۳۳/۴	۱۰,۹۲۱/۳	۲۲/۰	۱۶/۶	۲۲/۰	۱۶/۶
خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی	۳,۰۷۵/۴	۱۸,۵۳۷/۱	۸۱۵/۳	۵۱/۹	۲۴۰/۳	۸۸/۰
خالص مطالبات بانک مرکزی از بخش دولتی	-۱۹۹/۲	-۱,۷۸۶/۸	-۳۱۵/۹	-۵۳/۶	-۶/۰	۸/۸
مطالبات بانک مرکزی از بخش دولتی	۴,۴۲۱/۱	۴,۷۴۲/۸	۴۰/۱	۳۰/۶	۱۷/۰	۱۳/۳
سپرده‌های بخش دولتی نزد بانک مرکزی	۴,۶۲۰/۳	۶,۵۲۹/۶	۵۲/۰	۷/۵	-۲۳/۰	-۴/۵
مطالبات بانک مرکزی از بانک‌ها	۶,۸۲۱/۲	۷,۷۱۳/۵	۴۱/۸	۲۵/۴	۲۷/۳	۱۷/۹
خالص سایر اقلام بانک مرکزی	۷۳۶/۰	-۱۳,۵۴۲/۵	-	۷۹/۲	-۲۳۹/۶	-۹۸/۲
مانده اجرای عملیات سیاست پولی	۱,۶۱۰/۳	۲,۰۴۰/۰	۱۱۱/۳	۶۶/۸	۱۷/۲	۱۲/۵
نقدینگی برحسب اجزای تشکیل دهنده	۷۷,۷۹۵/۹	۷۸,۷۷۴/۵	۹۹,۴۲۰/۱	۲۷/۸	۲۶/۲	سهم اجزا از مانده نقدینگی
						بهمن ۱۴۰۳
پول	۱۹,۲۷۳/۸	۱۹,۱۴۶/۴	۲۵,۰۷۲/۰	۳۰/۱	۲۴/۳	۲۵/۲
اسکناس و مسکوک در دست اشخاص	۱,۲۸۶/۰	۱,۴۶۸/۸	۱,۵۲۳/۰	۱۸/۴	۱/۹	۱/۵
سپرده‌های دیداری	۱۷,۹۸۷/۸	۱۷,۶۷۷/۶	۲۳,۵۴۹/۰	۳۰/۹	۲۲/۴	۲۳/۷
خالص چک‌ها	۲۵۰/۳	۵۲۲/۶	۶۳۲/۱	۱۵۲/۵	۰/۷	۰/۶
شبه پول	۵۸,۵۲۲/۱	۵۹,۶۲۸/۱	۷۴,۳۴۸/۱	۲۷/۰	۷۵/۷	۷۴/۸
قرض الحسنه پس انداز	۶,۸۳۴/۷	۷,۶۰۳/۵	۱۰,۴۱۲/۷	۵۲/۴	۹/۷	۱۰/۵
کوتاه مدت	۱۶,۶۰۸/۴	۱۶,۸۶۵/۴	۲۰,۱۱۹/۵	۲۱/۱	۲۱/۴	۲۰/۲
یک ساله	۱۴,۷۲۷/۲	۱۴,۵۰۸/۷	۱۵,۹۳۱/۶	۸/۲	۱۸/۴	۱۶/۰
دو ساله	۴,۰۳۵/۱	۴,۱۸۳/۵	۳,۱۱۶/۰	-۲۲/۸	۵/۳	۳/۱
سه ساله	۱۴,۲۴۷/۶	۱۴,۳۸۲/۹	۲۱,۷۰۱/۹	۵۲/۳	۱۸/۳	۲۱/۸
چهار ساله	۳/۶	۳/۶	۳۰۰/۳	-	۰/۰	۰/۳
پنج ساله	۶۵/۵	۶۵/۲	۶۴/۰	-۲/۳	۰/۱	۰/۱
متفرقه	۲,۰۰۰/۰	۲,۰۱۵/۳	۲,۷۰۲/۱	۳۵/۱	۲/۶	۲/۷
ضریب فزاینده نقدینگی	۷/۴۶	۷/۲۱	۷/۸۱	۴/۷	۸/۳	-

مأخذ: بانک مرکزی ایران، گزیده آمارهای اقتصادی

نرخ رشد دوازده‌ماهه نقدینگی که در پی اجرای سیاست کنترل مقداری ترانزنامه بانک‌ها از نیمه دوم سال ۱۴۰۰ به بعد وارد روندی کاهشی شده بود، در فروردین ۱۴۰۳ به کف ۲۴/۱ درصد رسید، اما در ماه‌های بعد از آن دچار نوسان بود و پس از ثبات در سطح ۲۸/۱ درصد در آبان و آذر ۱۴۰۳، در دی و بهمن ۱۴۰۳ به ترتیب به ۲۸/۴ درصد و ۲۷/۸ درصد رسید. نرخ رشد ماهانه نقدینگی در طول یازده‌ماهه نخست ۱۴۰۳ به طور میانگین ۲/۱ درصد بوده که نسبت به نرخ میانگین ماهانه ۱/۹ درصدی در مدت مشابه سال ۱۴۰۲ بیشتر است. بررسی تحولات نقدینگی به تفکیک فصول مختلف سال ۱۴۰۳ نشان می‌دهد که این متغیر پولی به طور میانگین در فصل بهار حدود ۲/۰ درصد، در تابستان حدود ۲/۸ درصد و در پاییز ۱۴۰۳ حدود ۱/۹ درصد در هر ماه رشد داشته است. بنابراین افزایش میانگین نرخ رشد ماهانه نقدینگی در یازده‌ماهه نخست ۱۴۰۳ را می‌توان عمدتاً به رشد بیشتر این متغیر در تابستان این سال نسبت داد.^۵

بررسی تحولات نقدینگی به تفکیک اجزای آن (پول و شبه پول) نشان می‌دهد حجم پول در پایان بهمن ۱۴۰۳ نسبت به پایان سال ۱۴۰۲ معادل ۳۰/۹ درصد و شبه پول معادل ۲۴/۷ درصد رشد داشته و سهم پول از نقدینگی در پایان بهمن ۱۴۰۳ نسبت به پایان اسفند ۱۴۰۲ با ۰/۹ واحد درصد افزایش به ۲۵/۲ درصد رسیده است. بررسی تحولات شبه پول به تفکیک اجزای آن نیز حاکی از نرخ رشد ۵۰/۹ درصدی سپرده‌های سه‌ساله، و نرخ‌های رشد منفی سپرده‌های دوساله در پایان بهمن ۱۴۰۳ نسبت به پایان سال ۱۴۰۲ است. رشد مثبت و قابل توجه سپرده‌های سه‌ساله نسبت به سایر سپرده‌ها را در بازه زمانی مورد بررسی می‌توان به نرخ بالاتر این سپرده‌ها توأم با عدم اعمال جریمه برداشت پیش از سررسید آنها توسط برخی بانک‌ها و نیز سررسید شدن بخشی از سپرده‌های یک‌ساله و دوساله و تبدیل آنها به سپرده‌های سه‌ساله نسبت داد.

بررسی سهم اجزای نقدینگی نشان می‌دهد که پول (اسکناس و مسکوک و سپرده‌های دیداری)، سپرده‌های قرض‌الحسنه پس‌انداز و سپرده‌های کوتاه‌مدت در مجموع ۵۵/۹ درصد از کل نقدینگی را در پایان بهمن ۱۴۰۳ تشکیل داده‌اند که رقم قابل توجهی است. در مقابل، سهم سپرده‌های سه‌ساله از کل نقدینگی در پایان بهمن ۱۴۰۳ به ۲۱/۸ درصد رسیده که از سهم ۲۳/۷ درصدی سپرده‌های دیداری از کل نقدینگی کمتر است. از مجموعه این تغییرات می‌توان به این نتیجه رسید که سپرده‌گذاری بلندمدت در بانک‌ها در یازده‌ماهه اول سال ۱۴۰۳ آنچنان جذابیت نداشته است. افزایش بیشتر سهم سپرده‌های دیداری از نقدینگی در ماه پایانی زمستان ۱۴۰۳ نیز دور از ذهن نیست و این مهم به معنای افزایش قدرت تورم‌زایی نقدینگی خواهد بود.

بر اساس آخرین داده‌های بانک مرکزی، پایه پولی در پایان بهمن ۱۴۰۳ به ۱۲,۷۲۹/۴ هزار میلیارد ریال رسید که نسبت به پایان سال ۱۴۰۲ معادل ۱۶/۶ درصد و نسبت به مقطع مشابه سال

قبل از آن ۲۲/۰ درصد افزایش یافته است. تحولات نرخ رشد سالانه پایه پولی نشان می‌دهد این نرخ که در اردیبهشت سال ۱۴۰۳ به کف ۲۱/۱ درصد رسیده بود، در سه ماه بعدی وارد روند افزایشی شد، اما مجدداً در شهریور ماه به ۱۸/۷ درصد کاهش یافت که نسبت به رشد سالانه ۴۱/۷ درصدی در شهریور ۱۴۰۲ کاهش قابل ملاحظه ۲۳/۰ واحد درصدی را نشان می‌دهد. نرخ رشد سالانه پایه پولی در مهرماه به ۲۱/۳ درصد، در آبان‌ماه به ۲۰/۷ و در آذرماه به ۲۰/۰ درصد رسید، اما از دی‌ماه تغییر جهت داد و به ۲۱/۲ درصد بالغ شد و در نهایت بهمن ۱۴۰۳ را با نرخ ۲۲/۰ درصد به پایان رساند. بررسی تحولات اجزای پایه پولی نشان می‌دهد که خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی در پایان بهمن ۱۴۰۳ نسبت به پایان اسفند ۱۴۰۲ معادل ۵۱/۹ درصد افزایش یافته و در بین سایر اجزای پایه پولی، بیشترین سهم از رشد معادل ۸۸/۰ واحد درصد از رشد یازده‌ماهه این متغیر عمده پولی - را به خود اختصاص داده است. باید توجه داشت گزارش بانک مرکزی از تحولات پایه پولی در یازده‌ماهه منتهی به بهمن ۱۴۰۳، افزایش نرخ تسعیر ارز را به عنوان عامل اصلی افزایش ۵۱/۹ درصدی خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی عنوان کرده است. بر این اساس و برخلاف یازده‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ که دارایی‌های خارجی با نرخ رسمی ۴۲ هزار ریال به ازای هر دلار تسعیر می‌شد، از اسفند سال ۱۴۰۲ به این سو احتمالاً نرخ موزون ارز در بازار متشکل ارزی در پایان هر ماه مبنای تسعیر و تبدیل خالص دارایی‌های خارجی به ریال بوده است. به این ترتیب اگر خالص دارایی‌های خارجی بر مبنای نرخ موزون دلار در پایان هر ماه به معادل دلاری آن تبدیل شود، در پایان بهمن ۱۴۰۳، معادل دلاری خالص سایر دارایی‌های خارجی بانک مرکزی نسبت به پایان سال ۱۴۰۲ نه تنها رشد نکرده، بلکه اندکی کاهش نیز یافته است. به علاوه، از آنجایی که در بهمن ۱۴۰۲، نرخ رسمی ۴۲ هزار ریال به ازای هر دلار مبنای تسعیر دارایی‌های خارجی بانک مرکزی بوده، رشد سالانه خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی در بهمن ۱۴۰۳ حدود ۸۱۵ درصد به دست آمده تا سهم از رشد سالانه این جزء از پایه پولی به حدود ۲۴۰ واحد درصد از رشد یک‌ساله پایه پولی برسد. واضح است که این رشد قابل توجه نیز ناشی از تغییر نرخ تسعیر ارز بوده و در صورتی که برای حذف اثر افزایش نرخ تسعیر، معادل دلاری خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی محاسبه شود، ارزش دلاری خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی نه تنها در پایان بهمن ۱۴۰۳ نسبت به پایان بهمن ۱۴۰۲ افزایش نداشته، بلکه حدود ۳۳ درصد کاهش یافته تا در عمل نقش کاهشی در رشد پایه پولی در دوره یک‌ساله مورد بررسی داشته باشد.^۶

با توجه به این توضیحات، در عمل مطالبات بانک مرکزی از بانک‌ها با نرخ رشد ۲۵/۴ درصدی و سهم از رشد ۱۷/۹ واحد درصدی عامل اصلی رشد یازده‌ماهه پایه پولی بوده است. خالص بدهی بخش دولتی نیز با سهم از رشد ۸/۸ واحد درصدی در نرخ رشد یازده‌ماهه پایه پولی عامل بعدی افزایش‌دهنده پایه پولی در دوره مورد بررسی بوده است. در یازده‌ماهه نخست ۱۴۰۳ مطالبات بانک مرکزی از دولت ۳۰/۶ درصد و سپرده‌های بخش

۵. برای مطالعه بیشتر در زمینه چرایی این افزایش، به فصل متغیرهای پولی و اعتباری در گزارش فصلی تحولات اقتصاد ایران، پاییز ۱۴۰۳، قابل دسترسی در وبسایت بانک خاورمیانه رجوع شود.

۶. نرخ موزون نرخ غیرعملیاتی و میانگین وزنی قیمت اسکناس و حواله دلار آمریکا در بازار متشکل ارزی و نرخ مربوط به واردات کالاهای اساسی (۲۸۵ هزار ریال به ازای هر دلار) است که در پایان سال ۱۴۰۲ حدود ۳۷۷ هزار ریال بوده است.

۷. نرخ موزون ارز در پایان بهمن ۱۴۰۳ حدود ۵۷۳ هزار ریال و در پایان اسفند ۱۴۰۲ حدود ۳۷۷ هزار ریال به ازای هر دلار آمریکا بوده است. نرخ تسعیر خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی تا پیش از اسفند ۱۴۰۲ معادل ۴۲ هزار ریال به ازای هر دلار بوده است. بر اساس این ارقام و این فرض، ارزش دلاری خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی در پایان بهمن ۱۴۰۳ معادل ۴۹۱/۱ میلیارد دلار، در پایان اسفند ۱۴۰۲ معادل ۴۹۲/۲ میلیارد ریال و در پایان بهمن ۱۴۰۲ معادل ۷۳۲/۲ میلیارد دلار محاسبه می‌شود.

ارزش این دارایی‌ها از خالص سایر اقلام کاسته شده تا رقم آن منفی‌تر شود.

بررسی ترانزنامه تجمیعی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی نشان می‌دهد که دارایی (بدهی) آنها بدون در نظر گرفتن اقلام زیر خط در پایان بهمن ۱۴۰۳ نسبت به زمان مشابه سال قبل از آن ۴۶/۶ درصد و نسبت به پایان اسفند سال ۱۴۰۲ معادل ۴۳/۰ درصد رشد کرده است. در طرف دارایی‌ها اقلام دارایی‌های خارجی، بدهی بخش غیردولتی و نیز سایر دارایی‌ها به ترتیب بیشترین سهم را هم در نرخ‌های رشد یک‌ساله و هم در نرخ‌های رشد یازده‌ماهه دارایی‌های بانک‌ها و مؤسسات غیربانکی داشته‌اند. شایان ذکر است که با توجه به بازبینی طبقه‌بندی اجزای پایه پولی، از سال ۱۴۰۰ به بعد سپرده‌های دیداری بانک‌ها نزد بانک مرکزی صرفاً شامل سپرده‌های دیداری ریالی است و سپرده‌های دیداری ارزی بانک‌ها نزد بانک مرکزی به سرفصل سایر دارایی‌های بانک‌ها منتقل شده است. در طرف بدهی‌ها نیز سپرده‌های بخش غیردولتی، وام‌ها و سپرده‌های ارزی و سایر بدهی‌ها به ترتیب بیشترین سهم را هم در رشد یک‌ساله و هم در رشد یازده‌ماهه بدهی‌های بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی داشته‌اند. جدول ۹ خلاصه دارایی‌ها و بدهی‌های بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی را ارائه می‌کند.

دولتی نزد بانک مرکزی ۷/۵ درصد افزایش یافته و از برآینده این دو عامل خالص بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی به عنوان عاملی در جهت رشد مثبت پایه پولی عمل کرده است.

خالص سایر اقلام بانک مرکزی که عددی منفی است، در دوره یازده‌ماهه مورد بررسی حدود ۷۹ درصد افزایش داشته که بخشی از آن به دلیل حذف اثر افزایش نرخ تسعیر دارایی‌های خارجی بانک مرکزی بر سرجمع پایه پولی بوده است. به دلیل ماهیت منفی خالص سایر اقلام بانک مرکزی، سهم این جزء از رشد یازده‌ماهه پایه پولی معادل منفی ۹۸/۲ واحد درصد بوده تا به عنوان اثرگذارترین عامل کاهنده پایه پولی عمل کرده باشد. لازم به ذکر است که به رغم نرخ رشد حدود ۶۷ درصدی مانده اجرای عملیات سیاست پولی - به عنوان یکی از زیرمجموعه‌های مثبت خالص سایر اقلام - در یازده‌ماهه نخست ۱۴۰۳، همچنان عدد خالص سایر اقلام منفی است. به طور مشابه، در مورد تغییرات یک‌ساله خالص سایر اقلام بانک مرکزی نیز باید توجه داشت که سهم از رشد حدود منفی ۲۴۰ واحد درصدی این جزء از پایه پولی در بهمن ۱۴۰۳ نسبت به بهمن ۱۴۰۲ به منظور حذف اثر افزایش نرخ تسعیر ارز از تغییر سرجمع پایه پولی بوده است. به بیان دقیق‌تر به منظور حذف اثر پولی تسعیر خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی با نرخ جدید، معادل افزایش ناشی از تسعیر

جدول ۹. خلاصه دارایی‌ها و بدهی‌های بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی (هزار میلیارد ریال)

ممانده در پایان دوره			سهم گروه‌های بانکی در بهمن ۱۴۰۳			درصد تغییر بهمن ۱۴۰۳ نسبت به		
بهمن ۱۴۰۲	اسفند ۱۴۰۲	بهمن ۱۴۰۳	تجاری دولتی	تخصصی دولتی	غیردولتی و غیربانکی	بهمن ۱۴۰۲	اسفند ۱۴۰۲	بهمن ۱۴۰۳
۱۳۸,۵۸۴/۶	۱۴۲,۰۲۲/۳	۲۰۳,۱۶۱/۰	۴۷,۲۸۵/۸	۲۹,۹۳۳/۷	۱۲۵,۹۴۱/۵	۴۶/۶	۴۳/۰	۴۳/۰
۲۳,۲۰۳/۰	۲۳,۸۵۴/۱	۴۶,۴۱۳/۳	۶,۹۹۶/۹	۱۰,۹۷۷/۶	۲۸,۴۳۸/۸	۱۰۰/۰	۹۴/۶	۹۴/۶
۱۶۸/۴	۱۹۱/۹	۳۶۳/۰	۱۶۳/۱	۲۲/۱	۱۷۷/۸	۱۱۵/۶	۸۹/۲	۸۹/۲
۸,۹۷۹/۰	۹,۲۶۰/۶	۱۰,۸۴۳/۴	۲,۷۰۴/۶	۷۲۰/۰	۷,۴۱۸/۸	۲۰/۸	۱۷/۱	۱۷/۱
۹,۱۹۳/۸	۹,۷۴۹/۴	۱۳,۰۴۸/۷	۵,۹۹۹/۱	۲,۹۶۲/۹	۴,۰۸۶/۷	۴۱/۹	۳۳/۸	۳۳/۸
۶۴,۴۱۴/۷	۶۶,۵۰۹/۰	۸۳,۸۱۴/۶	۱۷,۳۷۲/۲	۱۱,۳۴۳/۲	۵۵,۰۹۹/۲	۳۰/۱	۲۶/۰	۲۶/۰
۳۲,۶۲۵/۷	۳۲,۴۵۷/۳	۴۸,۶۷۸/۰	۱۴,۰۴۹/۹	۳,۹۰۷/۹	۳۰,۷۲۰/۲	۴۹/۲	۵۰/۰	۵۰/۰
۱۳۸,۵۸۴/۶	۱۴۲,۰۲۲/۳	۲۰۳,۱۶۱/۰	۴۷,۲۸۵/۸	۲۹,۹۳۳/۷	۱۲۵,۹۴۱/۵	۴۶/۶	۴۳/۰	۴۳/۰
۷۶,۵۰۹/۹	۷۷,۳۰۵/۷	۹۷,۸۹۷/۱	۲۴,۹۸۰/۰	۸,۸۰۰/۳	۶۴,۱۱۶/۸	۲۸/۰	۲۶/۶	۲۶/۶
۶,۸۲۱/۲	۷,۷۱۳/۵	۹,۶۷۰/۲	۳,۰۱۶/۶	۱,۸۱۴/۸	۴,۸۳۸/۸	۴۱/۸	۲۵/۴	۲۵/۴
۴۵۸/۷	۳۹۲/۰	۷۰۴/۹	۳۳۱/۵	۲۵۷/۴	۱۱۶/۰	۵۳/۷	۷۹/۸	۷۹/۸
۱,۲۱۰/۸	۲,۵۹۹/۶	۳,۹۸۷/۳	۳۲۷/۸	۹۳۷/۲	۲,۷۲۲/۳	۲۲۹/۳	۵۳/۴	۵۳/۴
۱۹,۶۶۸/۹	۲۰,۴۷۹/۷	۳۸,۹۵۴/۰	۶,۳۴۱/۷	۹,۶۰۰/۹	۲۳,۰۱۱/۴	۹۸/۰	۹۰/۲	۹۰/۲
۳۳,۹۱۵/۱	۳۳,۵۳۱/۸	۵۱,۹۴۷/۵	۱۲,۲۸۸/۲	۸,۵۲۳/۱	۳۱,۱۳۶/۲	۵۳/۲	۵۴/۹	۵۴/۹

مآخذ: بانک مرکزی ایران، گزیده آمارهای اقتصادی

افزایش نشان می‌دهد. پس از کسر سپرده قانونی بانک‌ها نزد بانک مرکزی، نسبت تسهیلات به سپرده در پایان بهمن ۱۴۰۳ معادل ۸۵/۲ درصد محاسبه می‌شود که نسبت به مقطع مشابه سال ۱۴۰۲ معادل ۱/۲ واحد درصد افزایش یافته است. جدول ۱۰ مانده کل تسهیلات اعطایی و سپرده‌های ارزی و ریالی سیستم بانکی را در پایان بهمن ۱۴۰۳ نشان می‌دهد.

بر اساس آخرین گزارش بانک مرکزی در پایان بهمن ۱۴۰۳، کل مانده تسهیلات اعطایی بانک‌ها به ۹۷,۴۵۱/۷ هزار میلیارد ریال رسیده که نسبت به رقم ۶۸,۶۰۲/۲ هزار میلیارد ریالی در زمان مشابه سال ۱۴۰۲ معادل ۴۲/۱ درصد رشد کرده است. همچنین کل مانده سپرده‌ها در مدت مشابه به ۱۲۵,۷۲۰/۶ هزار میلیارد ریال رسیده که نسبت به پایان بهمن ۱۴۰۲ معادل ۳۹/۳ درصد

جدول ۱۰. مانده تسهیلات و سپرده‌های ارزی و ریالی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری در پایان دوره (هزار میلیارد ریال)

درصد تغییر	بهمن ۱۴۰۳	بهمن ۱۴۰۲	
۴۲/۱	۹۷,۴۵۱/۷	۶۸,۶۰۲/۲	تسهیلات
۳۹/۳	۱۲۵,۷۲۰/۶	۹۰,۲۳۴/۶	سپرده‌ها
۴۰/۲	۱۱۴,۴۴۱/۳	۸۱,۶۵۶/۰	سپرده‌ها پس از کسر سپرده قانونی
-	۸۵/۲	۸۴/۰	نسبت تسهیلات به سپرده‌ها پس از کسر سپرده قانونی (درصد)

مأخذ: بانک مرکزی ایران، آمارهای بانکی

تسهیلات اعطایی به صاحبان کسب‌وکار (حقیقی و حقوقی) متعلق به بخش صنعت و معدن با ۴۰/۳ درصد و پس از آن بخش خدمات با ۳۹/۴ درصد بوده است. همچنین در میان انواع تسهیلات، تأمین سرمایه در گردش مانند سال‌های قبل همچنان پیش‌تاز بوده و به ترتیب با ۷۸/۰ درصد و ۶۰/۷ درصد، بیشترین سهم را در تسهیلات پرداخت‌شده به صاحبان کسب‌وکار و کل تسهیلات اعطایی از آن خود کرده است. جدول ۱۱ تسهیلات پرداختی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری در سال ۱۴۰۳ را به تفکیک بخش‌های مختلف نشان می‌دهد.

در طول سال ۱۴۰۳ معادل ۷۶,۶۴۳/۰ هزار میلیارد ریال تسهیلات از سوی نظام بانکی به بخش‌های مختلف پرداخت شده که نسبت به سال ۱۴۰۲ معادل ۳۲/۹ درصد افزایش یافته است. از کل تسهیلات پرداختی در سال ۱۴۰۳ معادل ۷۷/۸ درصد از کل تسهیلات پرداختی معادل ۵۹,۶۵۸/۶ هزار میلیارد ریال به صاحبان کسب‌وکار (حقیقی و حقوقی) و ۲۲/۲ درصد معادل ۱۶,۹۸۴/۴ هزار میلیارد ریال به مصرف‌کنندگان نهایی (خانوارها) تخصیص داده شده است. بررسی سهم تسهیلات اعطایی به تفکیک بخش‌های مختلف نشان می‌دهد که در طول سال ۱۴۰۳، بیشترین سهم از کل

جدول ۱۱. تسهیلات پرداختی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری به تفکیک صاحبان کسب‌وکار و خانوارها در سال ۱۴۰۳ (هزار میلیارد ریال-درصد)

سهم از کل	مبلغ	بخش
۵/۴	۳,۲۱۰/۵	کشاورزی
۴۰/۳	۲۴,۰۶۰/۴	صنعت و معدن
۴/۷	۲,۸۲۷/۴	مسکن و ساختمان
۱۰/۱	۵,۹۹۶/۸	بازرگانی
۳۹/۴	۲۳,۵۱۴/۰	خدمات
۰/۱	۴۹/۵	متفرقه
۷۷/۸	۵۹,۶۵۸/۶	کل بخش‌ها
۲۲/۲	۱۶,۹۸۴/۴	مصرف‌کننده نهایی (خانوار)
۱۰۰/۰	۷۶,۶۴۳/۰	جمع کل

مأخذ: بانک مرکزی ایران، آمارهای بانکی

۸. وضعیت مالی دولت

۸-۱. قانون بودجه سال ۱۴۰۴

بخش اول لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ که در اول آبان سال ۱۴۰۳ تقدیم مجلس شورای اسلامی شد، پس از اعمال تغییرات و تصویب در مجلس شورای اسلامی و تأیید شورای نگهبان، در قالب بخش اول قانون بودجه سال ۱۴۰۴ در نیمه اول بهمن ماه ۱۴۰۳ ابلاغ شد. همچنین بخش دوم، شامل جداول پیوست لایحه بودجه در نیمه دوم بهمن ماه سال ۱۴۰۳ از سوی دولت به مجلس شورای اسلامی ارایه و بررسی آن در مجلس شورای اسلامی در نیمه اول اسفندماه سال ۱۴۰۳ پایان یافت.

بر این اساس، منابع و مصارف بودجه کل کشور در قانون مصوب سال ۱۴۰۴ کاهش ۵/۲ درصدی را نسبت به لایحه تقدیمی دولت دارد. این کاهش در قانون بودجه سال ۱۴۰۴ به حذف ارقام فرابودجه‌ای از سقف بودجه کل کشور برمی‌گردد که در لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ برای اولین بار به سقف بودجه کل کشور اضافه شده بودند. این ارقام فرابودجه‌ای شامل منابع و مصارف هدفمندی یارانه‌ها، واگذاری نفت به نیروهای مسلح و طرح‌های خاص بودند که علی‌القاعده باید به طور شفاف در بودجه لحاظ شوند، اما در فرآیند تبدیل لایحه به قانون مجدداً از سرجمع ارقام بودجه ۱۴۰۴ حذف شده‌اند. در واقع با حذف کردن این ارقام از لایحه بودجه سال ۱۴۰۴، بودجه کل کشور در قانون نه تنها نسبت به لایحه کاهش نیافته، بلکه حدود ۹/۵ درصد افزایش یافته است. افزون بر این، قانون بودجه ۱۴۰۴ نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۳ با رشد قابل توجه ۷۴/۶ درصدی همراه شده است.

شایان ذکر است که بودجه کل کشور از دو بخش بودجه شرکت‌های دولتی و بودجه عمومی دولت تشکیل شده است. بودجه شرکت‌های دولتی در قانون بودجه سال ۱۴۰۴ در مقایسه با لایحه تقدیمی رشد ۱۶/۲ درصدی را تجربه کرده است. از طرفی، بودجه عمومی دولت در قانون بودجه سال ۱۴۰۴ معادل ۱۶/۰ درصد نسبت به لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ کاهش نشان

می‌دهد. البته در صورت خارج کردن ارقام فرابودجه‌ای از لایحه بودجه سال ۱۴۰۴، بودجه عمومی دولت در قانون بودجه سال ۱۴۰۴ نسبت به لایحه رشد ۱۲/۰ درصدی خواهد داشت. بودجه عمومی دولت از دو بخش «منابع و مصارف عمومی» و «درآمدهای اختصاصی و مصارف از محل درآمدهای اختصاصی» تشکیل شده است. درآمدهای اختصاصی توسط دستگاه‌های دولتی ایجاد شده و در همان دستگاه دولتی ایجادکننده، هزینه می‌شوند. به عبارت دیگر این درآمدها وارد منابع متمرکز خزانه‌داری نمی‌شوند و خزانه‌داری نمی‌تواند به توزیع مجدد آنها در سایر بخش‌ها بپردازد. آنچه به طور متمرکز در اختیار دولت و خزانه‌داری قرار می‌گیرد، منابع عمومی است که از سه بخش درآمدهای عمومی (عمدتاً مالیات، حقوق رودی و درآمدهای حاصل از مالکیت دولت)، واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای (عمدتاً صادرات نفت و واگذاری اموال دولتی) و واگذاری دارایی‌های مالی (عمدتاً فروش اوراق بدهی، برداشت از صندوق توسعه ملی و واگذاری شرکت‌های دولتی) تشکیل شده است. خزانه‌داری این منابع را در سه دسته هزینه‌های جاری (عمدتاً جبران خدمات کارکنان و پرداخت‌های مربوط به صندوق‌های بازنشستگی و یارانه‌ها)، تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (پرداخت‌های عمرانی) و تملک دارایی‌های مالی (بازپرداخت بدهی‌های قبلی از جمله اصل اوراق بدهی دولتی سررسیدشده) به مصرف می‌رساند. بر این اساس، درآمدهای اختصاصی در قانون بودجه سال ۱۴۰۴ رشد ۱/۹ درصدی را نسبت به لایحه پیشنهادی دولت تجربه کرده، اما منابع عمومی کاهش ۱۷/۲ درصدی داشته است. البته با حذف ارقام فرابودجه‌ای عنوان‌شده از لایحه، منابع عمومی حتی رشد ۱۲/۹ درصدی را نسبت به لایحه نشان می‌دهند. معادل ۵/۷ واحد درصد از این رشد ۱۲/۹ درصدی به اضافه شدن ردیفی ۲,۵۰۳ هزار میلیارد ریالی تحت عنوان «سرمایه‌گذاری، کمک‌های فرهنگی و اقتصادی بین‌المللی» به زیرمجموعه تملک دارایی‌های مالی برمی‌گردد. جدول ۱۲ نمای کلی قانون بودجه سال ۱۴۰۴ را به تصویر می‌کشد.

جدول ۱۲. نمای کلی قانون بودجه کل کشور سال ۱۴۰۴ (هزار میلیارد ریال - درصد)

مصارف			منابع		
عنوان	لایحه بودجه ۱۴۰۴	رشد قانون به لایحه ۱۴۰۴ (بدون ارقام فرابودجه‌ای)	عنوان	لایحه بودجه ۱۴۰۴	رشد قانون به لایحه ۱۴۰۴ (بدون ارقام فرابودجه‌ای)
هزینه‌ها (جاری)	۴۰,۸۱۰/۰	-۱۷/۸	درآمدها (عمومی)	۲۲,۷۵۶/۰	۷/۵
تملك دارایی‌های سرمایه‌ای	۱۱,۹۶۶/۰	-۴۹/۸	واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای	۲۳,۳۲۰/۰	۲۶/۷
تملك دارایی‌های مالی	۷,۱۰۰/۰	۴/۸	واگذاری دارایی‌های مالی	۱۳,۸۰۰/۰	۱۴/۵
جمع مصارف عمومی	۵۹,۸۷۶/۰	-۱۷/۲	جمع منابع عمومی	۵۹,۸۷۶/۰	۱۲/۹
از محل درآمدهای اختصاصی	۴,۲۰۰/۰	۱/۹	درآمدهای اختصاصی	۴,۲۰۰/۰	۱/۹
مصارف بودجه عمومی دولت	۶۴,۰۷۶/۰	-۱۶/۰	منابع بودجه عمومی دولت	۶۴,۰۷۶/۰	۱۲/۰
مصارف شرکت‌های دولتی	۵۴,۸۹۰/۰	۱۶/۲	منابع شرکت‌های دولتی	۵۴,۸۹۰/۰	۱۶/۲
مصارف بودجه کل کشور	۱۱۸,۹۶۶/۰	-۵/۲	منابع بودجه کل کشور	۱۱۸,۹۶۶/۰	۹/۵

مأخذ: لایحه و قانون بودجه کل کشور سال ۱۴۰۴ و قانون بودجه کل کشور سال ۱۴۰۳

دولت قرار خواهد گرفت. با این حال در لایحه و قانون بودجه، ردیف استقراض ۲۸ واحد درصدی از صندوق توسعه ملی برابر با ۵,۴۱۰/۰ هزار میلیارد ریال ثبت شده که اختلاف جزئی با ارقام برآوردی بر مبنای فروش آرایه شده دارد. بر اساس جدول فروش آرایه شده در لایحه و قانون بودجه سال ۱۴۰۴، صادرات نفت و میعانات گازی معادل یک میلیون و ۲۵۰ هزار بشکه در روز با قیمت ۵۷/۵ یورو در هر بشکه در نظر گرفته شده است. همچنین مقدار صادرات گاز طبیعی حدود ۱۶ میلیارد متر مکعب در سال به قیمت ۰/۳ یورو برای هر متر مکعب در نظر گرفته شده است. افزون بر این، با توجه به گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، فروش خوراک به واحدهای پتروشیمی داخلی در زیرمجموعه منابع هدفمندی یارانه‌ها لحاظ شده است. این در حالی است در سال‌های اخیر به عنوان منابع عمومی در زیرمجموعه درآمدهای نفتی لحاظ می‌شود. جدول ۱۳ فروش و نحوه برآورد درآمدهای نفتی در لایحه و قانون بودجه سال ۱۴۰۴ را به تصویر می‌کشد.

در لایحه و قانون بودجه سال ۱۴۰۴ سهم صندوق توسعه ملی از درآمدهای حاصل از صادرات نفتی معادل ۴۸ درصد تعیین شده و برخلاف سال گذشته، دولت در لایحه و قانون بودجه سال ۱۴۰۴ اجازه استقراض ۲۸ واحد درصد از سهم صندوق را دارد تا در عمل سهم صندوق به ۲۰ درصد کاهش یابد. بدین ترتیب و با توجه به فروش برآورد درآمدهای ارزی، سهم ۴۸ درصدی صندوق توسعه ملی از صادرات نفت، میعانات گازی و خالص صادرات گاز طبیعی در لایحه و قانون بودجه سال ۱۴۰۴ به ۱۴/۹ میلیارد یورو می‌رسد که بر اساس نرخ تسعیر پیش‌بینی شده در لایحه بودجه (۲/۳) ۶ هزار ریال به ازای هر یورو) و قانون بودجه (۷/۸) ۶ هزار ریال به ازای هر یورو) در سال ۱۴۰۴، به ترتیب معادل ۸,۹۷۱/۹ هزار میلیارد ریال و ۹,۵۳۳/۵ هزار میلیارد ریال برآورد خواهد شد که ۲۸ واحد درصد آن معادل ۸/۷ میلیارد یورو (بر مبنای نرخ تسعیر پیش‌بینی شده در لایحه بودجه برابر با ۲,۳۳۷/۶ هزار میلیارد ریال و در قانون بودجه برابر با ۵,۲۸۱/۲ هزار میلیارد ریال) به صورت استقراض در اختیار

جدول ۱۳. برآورد درآمدهای نفتی در لایحه و قانون بودجه سال ۱۴۰۴

فروش	لایحه ۱۴۰۳	قانون ۱۴۰۳	لایحه ۱۴۰۴	قانون ۱۴۰۴	درصد تغییر قانون ۱۴۰۴ به قانون ۱۴۰۳	درصد تغییر قانون ۱۴۰۴
میزان صادرات نفت و میعانات گازی (هزار بشکه در روز)	۱,۳۵۰/۰	۱,۳۵۰/۰	۱,۲۵۰/۰	۱,۲۵۰/۰	-۷/۴	۰/۰
قیمت هر بشکه نفت خام (دلار)	۷۱/۰	۷۱/۰	۶۳/۳	۶۳/۳	-۱۰/۹	۰/۰
سهم شرکت نفت از صادرات نفت و میعانات گازی (درصد)	۱۴/۵	۱۴/۵	۱۴/۵	۱۴/۵	-	-
سهم شرکت گاز از خالص صادرات گاز طبیعی (درصد)	۱۴/۵	۱۴/۵	۱۴/۵	۱۴/۵	-	-
سهم صندوق توسعه ملی از صادرات نفت و میعانات گازی و خالص صادرات گاز (درصد)	۴۰/۰	۴۵/۰	۴۸/۰	۴۸/۰	-	-
سهم دولت از صادرات نفت و میعانات گازی (درصد)	۴۵/۵	۴۰/۵	۳۷/۵	۳۷/۵	-	-
سهم دولت از خالص صادرات گاز طبیعی (درصد)	۴۵/۵	۴۰/۵	۳۷/۵	۳۷/۵	-	-
نرخ تسعیر درآمدهای ارزی در بودجه برای واردات کالاهای اساسی (هزار ریال به ازای هر دلار)	۲۸۵/۰	۲۸۵/۰	۳۸۵/۰	۴۱۱/۸	۴۴/۵	۷/۰
میزان ارز مورد نیاز برای واردات کالاهای اساسی با نرخ ترجیحی (میلیارد دلار)	۱۵/۰	۱۵/۰	۱۲/۱	۱۲/۱	-۱۹/۳	۰/۰
نرخ تسعیر درآمدهای ارزی در بودجه برای واردات سایر کالاها (هزار ریال به ازای هر دلار)	۳۹۶/۰	۳۹۶/۰	۵۵۷/۷	۵۶۸/۸	۴۳/۶	۲/۰
خالص صادرات گاز (میلیارد دلار)	۳/۵	۳/۵	۵/۳	۵/۳	۵۲/۶	۰/۰
کل درآمد ارزی حاصل از صادرات نفت خام و میعانات گازی (میلیارد دلار)	۳۵/۰	۳۵/۰	۲۸/۹	۲۸/۹	-۱۷/۵	۰/۰
سهم صندوق توسعه ملی از کل درآمدهای ارزی (میلیارد دلار)	۱۵/۴	۱۷/۳	۱۶/۴	۱۶/۴	-۵/۲	۰/۰
سهم شرکت نفت از صادرات نفتی و فروش داخلی خوراک (میلیارد دلار)	۵/۳	۵/۳	۴/۲	۴/۲	-۲/۲	۰/۰
سهم شرکت گاز از درآمدهای ارزی خالص صادرات گاز (میلیارد دلار)	۰/۵	۰/۵	۰/۸	۰/۸	۵۲/۶	۰/۰
سهم دولت از کل درآمدهای ارزی صادرات نفتی (میلیارد دلار)	۱۵/۹	۱۴/۲	۱۰/۸	۱۰/۸	-۲۳/۶	۰/۰
سهم دولت از کل درآمدهای ارزی خالص صادرات گاز (میلیارد دلار)	۱/۶	۱/۴	۲/۰	۲/۰	۴۱/۳	۰/۰
منابع حاصل از صادرات نفت خام و میعانات گازی (سهم دولت - هزار میلیارد ریال)	۵,۸۲۷/۸	۵,۰۶۵/۷	۵,۰۹۰/۰	۵,۳۹۵/۰	۶/۵	۵/۹

مأخذ: لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ و قانون بودجه سال‌های ۱۴۰۳ و ۱۴۰۴ و گزارش‌های مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

بودجه سال ۱۴۰۳، سهم صندوق توسعه ملی به ۴۵ درصد افزایش یافت که طبیعتاً باید منجر به کاهش سهم دولت از درآمدهای نفتی به حدود ۵,۰۶۶ هزار میلیارد ریال می‌شد. اما نمایندگان مجلس رقم سهم دولت از درآمدهای نفتی در قانون بودجه را نسبت به لایحه تغییر ندادند و همان ۵,۸۲۸ هزار میلیارد ریال را به عنوان درآمد نفتی دولت در قانون بودجه ۱۴۰۳ مصوب کردند. با لحاظ این مهم، درآمدهای نفتی دولت در قانون بودجه ۱۴۰۴ حدود ۷/۴ درصد کمتر از رقم مصوب بودجه ۱۴۰۳ محسوب می‌شود.

به هر حال سهم دولت از درآمدهای نفتی (صادرات نفت و میعانات گازی و خالص صادرات گاز) با فروش ذکرشده در قانون بودجه سال ۱۴۰۴ به حدود ۵,۳۹۵/۰ هزار میلیارد ریال بالغ می‌شود که سهم ۱۰/۹ درصدی از منابع عمومی بودجه در این سال دارد و نسبت به برآورد درآمد نفتی دولت بر اساس فروش قانون بودجه سال ۱۴۰۳ افزایش ۶/۵ درصدی را تجربه کرده است. البته در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ سهم صندوق توسعه ملی معادل ۴۰ درصد در نظر گرفته شده بود که بر اساس آن، سهم دولت از درآمدهای نفتی معادل ۵,۸۲۸ هزار میلیارد ریال محاسبه شده بود. در فرآیند تصویب لایحه

۶/۱ درصد) و کاهش سهم آن به رشد بیشتر سایر منابع بودجه در فرآیند تبدیل لایحه به قانون بازمی‌گردد. درآمدهای مالیاتی در قانون بودجه سال ۱۴۰۴ رشد قابل توجه ۵۲/۷ درصدی را نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۳ تجربه کرده است. بر این اساس، در قانون بودجه سال ۱۴۰۴ کل درآمدهای مالیاتی برابر با ۲۰,۸۴۰/۰ هزار میلیارد ریال برآورد شده است که ۴۳/۲ درصد آن را مالیات غیرمستقیم (مالیات بر کالاها و خدمات و مالیات بر واردات) و ۵۶/۸ درصد را مالیات مستقیم (مالیات اشخاص حقوقی، مالیات بر درآمد و مالیات بر ثروت) تشکیل می‌دهد.

درآمد ناشی از مالیات مستقیم در قانون بودجه سال ۱۴۰۴ نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۳ با رشد چشمگیر ۶۹/۴ درصدی، به ۱۱,۸۳۶/۴ هزار میلیارد ریال بالغ شده است. در میان اجزای مالیات مستقیم، مالیات اشخاص حقوقی با سهم ۳۸/۹ درصدی از کل درآمدهای مالیاتی و افزایش ۷۲/۸ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۳ به ۸,۰۹۸/۸ هزار میلیارد ریال رسیده است که در میان اجزای مالیات مستقیم بالاترین رشد محسوب می‌شود. مالیات بر درآمد در قانون بودجه ۱۴۰۴ با سهم ۱۵/۳ درصدی از کل درآمدهای مالیاتی، با رشد ۶۸/۲ درصدی نسبت به قانون بودجه ۱۴۰۳ مواجه شده و به ۳,۱۹۱/۳ هزار میلیارد ریال بالغ شده است. علاوه بر این، ردیف مالیات بر ثروت با سهم ۲/۶ درصدی از کل درآمدهای مالیاتی در قانون بودجه سال ۱۴۰۴، با افزایش ۳۶/۳ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۳ روبه‌رو شده است.

در سوی دیگر، درآمد ناشی از مالیات غیرمستقیم در قانون بودجه سال ۱۴۰۴ نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۳ با رشد ۳۵/۲ درصدی، به ۹,۰۳۶/۰ هزار میلیارد ریال رسیده است. در این میان، مالیات بر کالاها و خدمات با سهم ۳۰/۵ درصدی از کل درآمدهای مالیاتی، رشد ۲۱/۶ درصدی را نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۳ تجربه کرده و به ۶,۳۶۳/۶ هزار میلیارد ریال رسیده است. از طرف دیگر، مالیات بر واردات (حقوق ورودی) در قانون بودجه سال ۱۴۰۴ با سهم ۱۲/۷ درصدی از کل درآمدهای مالیاتی، نسبت به لایحه بودجه ۱۴۰۴ تغییری نداشته، اگرچه نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۳ افزایش ۸۵/۳ درصدی را تجربه کرده است.

هزینه‌های جاری (اعتبارات هزینه‌ای) در قانون بودجه ۱۴۰۴ با رشد ۷/۶ درصدی نسبت به لایحه بودجه این سال (بدون لحاظ ارقام فرابودجه‌ای) به ۳۳,۵۵۸/۶ هزار میلیارد ریال رسیده است که سهم ۶۷/۷ درصدی از مصارف عمومی دارد. شایان ذکر است که با لحاظ ارقام فرابودجه‌ای در لایحه بودجه سال ۱۴۰۴، مخارج جاری در لایحه معادل ۴۰,۸۱۰/۰ هزار میلیارد ریال در نظر گرفته شده بود تا سهم ۶۸/۲ درصدی از کل مصارف عمومی داشته باشد.

در میان فصول هزینه‌های جاری، فصل مزایای اجتماعی و فصل جبران خدمات کارکنان دولت به ترتیب با سهم‌های ۳۳/۵ درصدی و ۲۵/۵ درصدی از کل مخارج جاری دولت، به ۱۱,۲۵۸/۸ هزار میلیارد ریال و ۸,۵۵۸/۱ هزار میلیارد ریال بالغ شده‌اند. این دو فصل در مجموع حدود ۵۹/۱ درصد از کل هزینه‌های جاری را شامل می‌شوند. افزون بر این، فصل یارانه با سهم ۹/۵ درصدی از کل

همچنین در قانون بودجه سال ۱۴۰۴ ردیفی تحت عنوان «تأثیر نفت بابت تأمین فرآورده» در زیرمجموعه واگذاری دارایی سرمایه‌ای معادل ۶۵۰/۰ هزار میلیارد ریال در نظر گرفته شده است. با اضافه کردن این ردیف به درآمدهای نفتی دولت (۵,۳۹۵/۰ هزار میلیارد ریال)، کل درآمدهای نفتی دولت به حدود ۶,۰۴۵/۰ هزار میلیارد ریال بالغ خواهد شد که در این حالت سهم ۱۲/۲ درصدی از منابع عمومی بودجه در سال ۱۴۰۴ دارد و نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۳ (۵,۸۲۸/۰ هزار میلیارد ریال) رشد ۳/۷ درصدی را نشان می‌دهد.

افزون بر این، در قانون بودجه سال ۱۴۰۴ برای واگذاری اموال منقول و غیرمنقول دولتی در واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای معادل ۳,۲۵۵/۰ هزار میلیارد ریال منابع در نظر گرفته شده است که نسبت به لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ و قانون بودجه سال ۱۴۰۳ به ترتیب افزایش ۴۴/۷ درصدی و ۴۲/۵ درصدی را نشان می‌دهد. در لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ معادل ۲,۰۰۰ هزار میلیارد ریال واگذاری اموال بابت تسویه بدهی دولت لحاظ شده بود که در فرآیند تبدیل لایحه به قانون، وزارت امور اقتصادی و دارایی مکلف شده است که از طریق سازوکار بورس، اموال را به مزایده بگذارد. در قانون عنوان شده است که متقاضیان خرید دارای طلب قطعی از دولت چه به صورت فردی و یا گروهی از جمله سازمان تأمین اجتماعی، صندوق‌های بازنشستگی، مطالبات بابت یارانه کود اوره و شرکت‌های تولیدکننده برق می‌توانند ضمن پرداخت ثمن نقدی معامله (معادل ۱۰ درصد) به ردیف درآمدی مربوطه نزد خزانه‌داری کل کشور، مابقی ثمن معامله را با مطالبات قطعی خود از دولت و شرکت‌های دولتی تهاتر کنند. در مجموع، واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای با افزایش به ترتیب ۴۴/۲ درصدی و ۲۶/۷ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۳ و لایحه بودجه سال ۱۴۰۴، به ۹,۳۰۰/۰ هزار میلیارد ریال در قانون بودجه سال ۱۴۰۴ رسیده است. قابل ذکر است که واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای با لحاظ ارقام فرابودجه‌ای، به ۲۳,۳۲۰/۰ هزار میلیارد ریال در لایحه بودجه ۱۴۰۴ بالغ شده بود که برای قابل مقایسه بودن با قانون، در اینجا ارقام فرابودجه‌ای از رقم واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای در لایحه کسر شده است.

در سوی مقابل، تملک دارایی‌های سرمایه‌ای در قانون نسبت به لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ رشد اندک ۳/۷ درصدی داشته است. سهم این ردیف از کل مصارف عمومی در قانون بودجه سال ۱۴۰۴ با کاهش ۰/۶ واحد درصدی نسبت به لایحه پیشنهادی دولت (بدون لحاظ ارقام فرابودجه‌ای) و کاهش ۳/۱ واحد درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۳ به ۱۲/۱ درصد رسیده است. به این ترتیب، تراز سرمایه‌ای در قانون با افزایش ۸۹/۳ درصدی نسبت به لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ (بدون لحاظ ارقام فرابودجه‌ای) از ۱,۷۴۰/۰ هزار میلیارد ریال به ۳,۲۹۴/۰ هزار میلیارد ریال افزایش یافته است. این مازاد تراز سرمایه‌ای عمدتاً صرف جبران کسری تراز عملیاتی و پوشش هزینه‌های جاری دولت می‌شود.

سهم درآمدهای مالیاتی از کل منابع عمومی (با لحاظ حقوق ورودی) از ۵/۸ درصد در لایحه (بدون لحاظ ارقام فرابودجه‌ای) به ۴۹/۴ درصد در قانون بودجه سال ۱۴۰۴ تنزل یافته است. البته رقم درآمدهای مالیاتی به طور مطلق نسبت به لایحه رشد داشته (حدود

درصدی و ۲۵۸/۳ درصدی همراه شده است. در این میان ۸۰۰/۰ هزار میلیارد ریال از کل منابع حاصل از واگذاری شرکت‌های دولتی از طریق واگذاری سهام به روش مزایده عمومی به منظور تسویه مطالبات دانشگاه‌ها و دانشکده‌های علوم پزشکی و خدمات درمانی تخصیص خواهد یافت.

علاوه بر این، استقراض ۲۸ واحد درصدی از سهم صندوق توسعه ملی از منابع نفتی در سال ۱۴۰۴ معادل ۵,۴۱۰/۰ هزار میلیارد ریال برآورد شده است. در مجموع، واگذاری دارایی‌های مالی در قانون بودجه سال ۱۴۰۴ با رشد ۱۴/۵ درصدی و ۳۹۵/۳ درصدی به ترتیب نسبت به لایحه بودجه ۱۴۰۴ و قانون بودجه ۱۴۰۳ به ۱۵,۸۰۰/۰ هزار میلیارد ریال رسیده و سهم ۳۱/۹ درصدی از منابع عمومی دارد که نسبت به لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ (بدون لحاظ ارقام فرابودجه‌ای) و قانون بودجه سال ۱۴۰۳ به ترتیب افزایش‌های ۰/۴ واحد درصدی و ۱۹/۴ واحد درصدی را نشان می‌دهد.

در سوی دیگر، تملک دارایی‌های مالی با رشد ۴۰/۸ درصدی، از ۷,۱۰۰/۰ هزار میلیارد ریال در لایحه بودجه ۱۴۰۴ به ۱۰,۰۰۰/۰ هزار میلیارد ریال در قانون بودجه این سال افزایش یافته است. این رشد نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۳ معادل ۲۵۳/۰ درصد برآورد شده است. از کل تملک دارایی‌های مالی، ۴,۳۱۶/۳ هزار میلیارد ریال بابت بازپرداخت اصل اوراق بدهی دولتی انتشاریافته در سنوات گذشته لحاظ شده که نسبت به لایحه بودجه ۱۴۰۴ و قانون بودجه سال ۱۴۰۳ به ترتیب با رشد‌های ۵۹/۹ درصدی و ۹۴/۲ درصدی همراه شده است. همچنین حدود ۲,۶۸۵ هزار میلیارد ریال به منظور پرداخت تعهدات پرداخت نشده سال‌های قبل تخصیص خواهد یافت. در نهایت و در فرآیند تبدیل لایحه به قانون، ردیفی ۲,۵۰۳/۴ هزار میلیارد ریالی تحت عنوان «سرمایه‌گذاری، کمک‌های فرهنگی و اقتصاد بین‌الملل» به زیرمجموعه تملک دارایی‌های مالی اضافه شده که به ترتیب سهم‌های ۲۵/۰ درصدی و ۵/۰ درصدی از کل تملک دارایی‌های مالی و کل مصارف عمومی دارد. بر این اساس، تراز مالی در قانون بودجه سال ۱۴۰۴ برابر با ۵,۸۰۰/۰ هزار میلیارد ریال برآورد شده است که نسبت به لایحه تقدیمی این سال از رشد ۱۳/۴ درصدی حکایت دارد. جدول ۱۴ صورت وضعیت ارقام کلان قانون بودجه ۱۴۰۴ را به نمایش می‌گذارد.

هزینه‌های جاری، به ۳,۲۰۲/۰ هزار میلیارد ریال رسیده است. حدود ۶۲/۵ درصد از این رقم مربوط به جبران کسری طرح هدفمندی یارانه‌ها است. با توجه به بروز کسری در تراز هدفمندی یارانه‌ها در سال‌های قبل و جبران آن از محل منابع عمومی بودجه دولت، در قانون بودجه سال ۱۴۰۴ حدود ۲,۰۰۰ هزار میلیارد ریال تحت عنوان «کمک زیان از بودجه عمومی» در زیرمجموعه سرفصل یارانه، برای جبران کسری هدفمندی یارانه‌ها در نظر گرفته شده است. همچنین ۲,۳۰۸/۴ هزار میلیارد ریال در ردیف هزینه‌های متفرقه بابت پرداخت سود اوراق بدهی منتشرشده دولت لحاظ شده است و سهم ۶/۹ درصدی از کل مخارج جاری دارد. بدین ترتیب، کسری تراز عملیاتی با افزایش ۷/۷ درصدی، از ۸,۴۴۰/۰ هزار میلیارد ریال در لایحه تقدیمی (بدون ارقام فرابودجه‌ای) به ۹,۰۹۴/۰ هزار میلیارد ریال در قانون بودجه ۱۴۰۴ رسیده است. شایان ذکر است که با لحاظ ارقام فرابودجه‌ای، کسری تراز عملیاتی در لایحه تقدیمی معادل ۱۸,۰۵۴ هزار میلیارد ریال در نظر گرفته شده بود.

در قانون بودجه سال ۱۴۰۴، مطابق معمول نظام بودجه‌ریزی، ناترازی بودجه از طریق واگذاری دارایی‌های مالی جبران شده است. در این میان، انتشار اوراق بدهی دولت در قانون بودجه سال ۱۴۰۴ برابر با ۸,۱۰۰/۰ هزار میلیارد ریال در نظر گرفته شده که نسبت به لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ رشد ۱۵/۷ درصدی داشته است. سهم انتشار اوراق بدهی دولت از کل واگذاری دارایی‌های مالی و منابع عمومی در قانون بودجه ۱۴۰۴ به ترتیب معادل ۵۱/۳ درصد و ۱۶/۳ درصد محاسبه شده است که نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۳، به ترتیب کاهش ۲۸/۵ واحد درصدی و افزایش ۶/۴ واحد درصدی را نشان می‌دهد. در فرآیند تبدیل لایحه به قانون بودجه ۱۴۰۴، معادل ۱,۱۰۰/۰ هزار میلیارد ریال به میزان انتشار اوراق بدهی دولتی افزوده شد که ۵۰۰/۰ هزار میلیارد ریال آن مربوط به افزایش سرمایه بانک‌ها و ۶۰۰/۰ هزار میلیارد ریال آن مربوط به انتشار اسناد خزانه اسلامی بابت تسویه بدهی شرکت‌های وابسته به وزارت نیرو است.

منابع حاصل از واگذاری شرکت‌های دولتی در قانون بودجه سال ۱۴۰۴ معادل ۲,۱۵۰/۰ هزار میلیارد ریال برآورد شده که به ترتیب نسبت به لایحه بودجه ۱۴۰۴ و قانون بودجه ۱۴۰۳ با رشد ۵۹/۳

جدول ۱۴. ترکیب منابع و مصارف عمومی در قانون بودجه ۱۴۰۴ (هزار میلیارد ریال - درصد)

عنوان	لایحه	لایحه (بدون لحاظ از رقم فرابودجه‌ای)	قانون	سهم از کل مصارف عمومی در قانون	رشد قانون به لایحه (بدون لحاظ از رقم فرابودجه‌ای)	رشد قانون به لایحه	سهم از کل منابع عمومی در قانون	قانون	لایحه (بدون لحاظ از رقم فرابودجه‌ای)	لایحه	عنوان
درآمدها (عمومی)	۲۲,۷۵۶/۰	۲۲,۷۵۶/۰	۲۲,۷۵۶/۰	۶۷/۷	۷/۵	۷/۵	۴۹/۴	۲۴,۴۶۴/۶	۲۲,۷۵۶/۰	۲۲,۷۵۶/۰	هزینه‌ها (جاری)
درآمدهای مالیاتی	۱۹,۶۴۰/۰	۱۹,۶۴۰/۰	۱۹,۶۴۰/۰	۱۷/۳	۶/۱	۶/۱	۴۲/۰	۲۰,۸۴۰/۰	۱۹,۶۴۰/۰	۱۹,۶۴۰/۰	چیران خدمات کارکنان
درآمدهای حاصل از مالکیت دولت	۱,۴۱۰/۰	۱,۴۱۰/۰	۱,۴۱۰/۰	۶/۲	۲۸/۴	۲۸/۴	۳/۷	۱,۸۱۰/۰	۱,۴۱۰/۰	۱,۴۱۰/۰	استفاده از کالاها و خدمات
درآمدهای حاصل از فروش کالا و خدمات	۶۰۶/۰	۶۰۶/۰	۶۰۶/۰	۴/۷	-/۰	-/۰	۱/۲	۶۰۶/۰	۶۰۶/۰	۶۰۶/۰	سود
درآمدهای حاصل از جرایم و خسارات و متفرقه	۱,۱۰۰/۰	۱,۱۰۰/۰	۱,۱۰۰/۰	۶/۵	۹/۹	۹/۹	۲/۴	۱,۲۰۸/۶	۱,۱۰۰/۰	۱,۱۰۰/۰	پارانه
	-	-	-	۰/۸	-	-	-	-	-	-	کمک‌های بلاعوض
	-	-	-	۲۲/۷	-	-	-	-	-	-	مزایای اجتماعی
	-	-	-	۹/۶	-	-	-	-	-	-	سایر هزینه‌ها
	۷/۷	۷/۷	۷/۷	۱۸/۳	-۹/۰۶۴/۰	-۸,۴۴۰/۰	-۱۸,۰۵۴/۰	-۹,۰۹۴/۰	-۸,۴۴۰/۰	-۸,۴۴۰/۰	
واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای	۲۳,۳۳۰/۰	۲۳,۳۳۰/۰	۲۳,۳۳۰/۰	۱۲/۱	۲۶/۷	-۶/۱	۱۸/۸	۹,۳۰۰/۰	۷,۳۴۰/۰	۲۳,۳۳۰/۰	تملك دارایی‌های سرمایه‌ای
منابع حاصل از نفت و فرآورده‌های نفتی	۲۱,۰۷۰/۰	۲۱,۰۷۰/۰	۲۱,۰۷۰/۰	۸/۶	۶/۰	-۷۴/۴	۱۰/۹	۵,۳۹۵/۰	۵,۰۹۰/۰	۲۱,۰۷۰/۰	ساختمان
منابع حاصل از فروش اموال منقول و غیرمنقول و سایر	۲۵۰/۰	۲۵۰/۰	۲۵۰/۰	۱/۹	۱,۲۰۲/۰	۱,۲۰۲/۰	۶/۶	۳,۲۵۵/۰	۲۵۰/۰	۲۵۰/۰	ماشین آلات و تجهیزات
تسویه بدهی از طریق واگذاری اموال	۲,۰۰۰/۰	۲,۰۰۰/۰	۲,۰۰۰/۰	۰/۱	-	-	-/۰	-/۰	-/۰	۲,۰۰۰/۰	سایر دارایی‌های ثابت
تفاوت نفت بابت تأمین فرآورده‌ها	-	-	-	۰/۰	-	-	۱/۳	۶۵۰/۰	-	-	استفاده از موجودی انبار
	-	-	-	۰/۰	-	-	-	-	-	-	اقدام گرانبها
	-	-	-	۰/۱	-	-	-	-	-	-	زین
	-	-	-	۱/۵	-	-	-	-	-	-	سایر دارایی‌های تولید نشده
	۸۹/۳	۸۹/۳	۸۹/۳	۶/۶	۱۱,۳۵۴/۰	۱,۷۴۰/۰	۳,۲۹۶/۰	۱۰,۰۰۰/۰	۷,۱۰۰/۰	۱۱,۳۵۴/۰	
واگذاری دارایی‌های مالی	۱۳,۸۰۰/۰	۱۳,۸۰۰/۰	۱۳,۸۰۰/۰	۴۰/۸	۱۴/۵	۱۴/۵	۳۱/۹	۱۵,۸۰۰/۰	۱۳,۸۰۰/۰	۱۳,۸۰۰/۰	تملك دارایی‌های مالی
فروش و واگذاری انواع اوراق مالی اسلامی	۷,۰۰۰/۰	۷,۰۰۰/۰	۷,۰۰۰/۰	۰/۱	۱۵/۷	۱۵/۷	۱۶/۳	۸,۱۰۰/۰	۷,۰۰۰/۰	۷,۰۰۰/۰	اعتبارات موضوع واگذاری سهام
واگذاری شرکت‌های دولتی	۱,۳۵۰/۰	۱,۳۵۰/۰	۱,۳۵۰/۰	۵۹/۹	۵۹/۳	۵۹/۳	۴/۳	۲,۱۵۰/۰	۱,۳۵۰/۰	۱,۳۵۰/۰	بازپرداخت اصل اوراق مالی
استقراض از صندوق توسعه ملی	۵,۴۱۰/۰	۵,۴۱۰/۰	۵,۴۱۰/۰	-	۰/۰	۰/۰	۱۰/۹	۵,۴۱۰/۰	۵,۴۱۰/۰	۵,۴۱۰/۰	بازپرداخت اصل تسهیلات بانکی
سایر	۴۰۰/۰	۴۰۰/۰	۴۰۰/۰	-	۲۵۰/۰	۲۵۰/۰	۰/۳	۱۴۰/۰	۴۰۰/۰	۴۰۰/۰	تعهدات پرداخت نشده سال‌های قبل
	-	-	-	۰/۶	-	-	-	-	-	-	بازپرداخت اصل وام‌های خارجی و تعهدات
	-	-	-	۵/۱	-	-	-	-	-	-	سرمایه‌گذاری، کمک‌های فرهنگی و اقتصادی بین‌المللی
	-۱۳/۴	-۱۳/۴	-۱۳/۴	۱۱/۷	۶,۷۰۰/۰	۶,۷۰۰/۰	۵,۸۰۰/۰	۶,۷۰۰/۰	۶,۷۰۰/۰	۶,۷۰۰/۰	

مأخذ: لایحه و قانون بودجه سال ۱۴۰۴

۲-۸. عملکرد مالی دولت در سال ۱۴۰۳

بودجه عمومی و تنخواه‌گردان خزانه تأمین شده است. کسری منابعی که با استفاده از ظرفیت‌های مدیریت منابع خزانه‌داری تأمین شده باشد، باید تا پایان سال ۱۴۰۳ تسویه شود. این ظرفیت‌ها می‌توانند شامل ماده ۱۲۵ قانون محاسبات عمومی (برداشت از حساب شرکت‌های دولتی نزد خزانه که باید تا پایان سال به شرکت‌های دولتی عودت داده شود) و همچنین استفاده از تنخواه‌گردان خزانه باشند.

در یازده‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳، حدود ۱۴,۱۳۷/۲ هزار میلیارد ریال درآمدهای عمومی (شامل درآمدهای مالیاتی، گمرکی و سایر) نصیب دولت شده که نشان‌دهنده تحقق ۹۶/۵ درصدی نسبت به مصوب یازده‌ماهه قانون بودجه ۱۴۰۳ است و با توجه به مخارج جاری دولت (۱۹,۶۰۴/۲ هزار میلیارد ریال)، کسری تراز عملیاتی در این دوره به ۵,۴۶۷/۲ هزار میلیارد ریال بالغ شده است. در این میان عملکرد مخارج جاری (اعتبارات هزینه‌ای) حدود ۱۳/۸ درصد بیشتر از رقم مصوب یازده‌ماهه قانون بودجه ۱۴۰۳ بوده است.

در هنگام تهیه این گزارش هیچ اطلاعات رسمی از صورت وضعیت عملکرد منابع و مصارف عمومی بودجه در سال ۱۴۰۳ منتشر نشده و آمار و اطلاعات استفاده‌شده در این گزارش، به استناد انعکاس آمار در اخبار دیوان محاسبات کشور و سایر منابع غیررسمی است. بر این اساس، کل منابع و مصارف عمومی دولت در یازده‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ به ترتیب برابر با ۲۳,۶۴۰/۰ هزار میلیارد ریال و ۲۴,۳۰۰/۰ هزار میلیارد ریال بوده است. نسبت عملکرد منابع عمومی به رقم مصوب یازده‌ماهه قانون بودجه در سال ۱۴۰۳ معادل ۱۰۰/۷ درصد بوده و در مقابل، این نسبت برای مصارف عمومی به ۱۰۳/۵ درصد بالغ شده است. اختلاف حدود ۲/۸ واحد درصدی تحقق منابع و مصارف عمومی در این مدت منجر به بروز کسری تراز شکلی به مبلغ ۶۶۰/۰ هزار میلیارد ریال شده که با استفاده از ظرفیت‌های مدیریت منابع خزانه‌داری مانند تنخواه‌گردان خزانه تأمین شده است. همچنین طبق گزارش دیوان محاسبات کشور، منابع هدفمندی پارانه در این مدت در حدود ۳,۲۶۰ هزار میلیارد ریال کسری داشته که ۲,۶۹۰ هزار میلیارد ریال آن از منابع

واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای در این مدت به حدود ۳,۳۰۱/۰ هزار میلیارد ریال رسیده تا تحقق ۵۵/۹ درصدی را در یازده‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ داشته باشد. عملکرد درآمدهای نفتی در بودجه حدود ۳,۲۹۵/۳ هزار میلیارد ریال در همین مدت بوده و معادل ۱/۷ درصد مصوب یازده‌ماهه قانون بودجه ۱۴۰۳ تحقق داشته است. علاوه بر این، عملکرد واگذاری اموال منقول و غیرمنقول حدود یک درصد رقم مصوب یازده‌ماهه (برابر با حدود ۵/۷ هزار میلیارد ریال) عنوان شده و از ناتوانی دولت در تحقق این واگذاری‌ها حکایت دارد. در سوی مقابل، تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (مخارج عمرانی) با عملکرد حدود ۲,۱۸۷ هزار میلیارد ریالی، تحقق ۵۹/۶ درصدی نسبت به مصوب یازده‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ داشته است. بر این اساس، تراز سرمایه‌ای (خالص واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای) دچار مازاد ۱,۱۱۴/۰ هزار میلیارد ریالی شده که به مصرف هزینه‌های جاری دولت و تأمین کسری تراز عملیاتی رسیده است.

افزون بر این، واگذاری دارایی‌های مالی در این مدت بخش دیگری از کسری تراز عملیاتی و ناترازی بودجه را جبران کرده است. در واقع خالص

جدول ۱۵. عملکرد مالی دولت در یازده‌ماهه ابتدایی سال ۱۴۰۳ (هزار میلیارد ریال-درصد)

عنوان	قانون بودجه ۱۴۰۳	مصوب یازده دوازدهم بودجه ۱۴۰۳	عملکرد یازده‌ماهه ۱۴۰۳	نسبت عملکرد به مصوب یازده‌ماهه ۱۴۰۳	سهم اجزا از عملکرد منابع و مصارف عمومی در یازده‌ماهه ۱۴۰۳
منابع	۲۵,۶۲۰/۴	۲۳,۴۸۵/۴	۲۳,۶۴۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰
درآمدهای عمومی	۱۵,۹۸۳/۰	۱۴,۶۵۱/۱	۱۴,۱۳۷/۲	۹۶/۵	۵۹/۸
درآمدهای مالیاتی	۱۳,۶۴۵/۰	۱۲,۵۰۷/۹	۱۲,۰۵۶/۰	۹۶/۴	۵۱/۰
مالیات اشخاص حقوقی	۴,۶۸۷/۵	۴,۲۹۶/۹	۴,۲۹۶/۸	۱۱۱/۶	۲۰/۳
مالیات بر درآمدها	۱,۸۹۷/۱	۱,۷۳۹/۰	۱,۹۹۵/۰	۱۱۴/۷	۸/۴
مالیات بر ثروت	۴۰۰/۸	۳۶۷/۴	۲۶۷/۰	۷۲/۷	۱/۱
مالیات بر کالاهای و خدمات	۵,۲۳۴/۶	۴,۷۹۸/۳	۳,۸۲۶/۴	۷۹/۷	۱۶/۲
مالیات بر واردات	۱,۴۲۵/۰	۱,۳۰۶/۲	۱,۱۷۰/۸	۸۹/۶	۵/۰
سایر درآمدها	۲,۳۳۸/۰	۲,۱۴۳/۲	۲,۰۸۱/۲	۹۷/۱	۸/۸
واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای	۶,۴۴۵/۶	۵,۹۰۸/۵	۳,۳۰۱/۰	۵۵/۹	۱۴/۰
نفت و فرآورده‌های نفتی	۵,۸۲۷/۴	۵,۳۴۱/۸	۳,۲۹۵/۳	۶۱/۷	۱۳/۹
سایر	۶۱۸/۲	۵۶۶/۷	۵/۷	۱/۰	-/۰
واگذاری دارایی‌های مالی	۳,۱۹۱/۸	۲,۹۲۵/۸	۶,۲۰۱/۸	۲۱۲/۰	۲۶/۲
فروش و واگذاری اوراق مالی اسلامی	۲,۵۴۶/۰	۲,۳۳۳/۸	۳,۳۸۷/۴	۱۴۵/۱	۱۴/۳
واگذاری شرکت‌های دولتی	۶۰۰/۰	۵۵۰/۰	۱۷۲/۵	۳۱/۴	-/۷
سایر	۴۵/۸	۴۲/۰	۲,۶۴۲/۰	۶,۲۹۲/۹	۱۱/۲
مصارف	۲۵,۶۲۰/۴	۲۳,۴۸۵/۴	۲۴,۳۰۰/۰	۱۰۳/۵	۱۰۰/۰
هزینه‌های جاری	۱۸,۷۸۷/۴	۱۷,۲۲۱/۸	۱۹,۶۰۴/۴	۱۱۳/۸	۸۰/۷
تملک دارایی‌های سرمایه‌ای	۴,۰۰۰/۰	۳,۶۶۶/۷	۲,۱۸۷/۰	۵۹/۶	۹/۰
تملک دارایی‌های مالی	۲,۸۳۳/۰	۲,۵۹۶/۹	۲,۵۰۸/۶	۹۶/۶	۱۰/۳
تراز عملیاتی	-۲,۸۰۴/۴	-۲,۵۷۰/۷	-۵,۴۶۷/۲	۲۱۲/۷	-
خالص واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای	۲,۴۴۵/۶	۲,۲۴۱/۸	۱,۱۱۴/۰	۴۹/۷	-
خالص واگذاری دارایی‌های مالی	۳۵۸/۸	۳۲۸/۹	۳,۶۹۳/۲	۱,۱۲۲/۹	-

مأخذ: قانون بودجه سال ۱۴۰۳، سازمان امور مالیاتی کشور، مرکز مدیریت بدهی‌های عمومی و روابط مالی دولت، دیوان محاسبات کشور و محاسبات تحقیق.

مصارف عمومی از سوی دیوان محاسبات کشور در یازده‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳، حدود ۲,۶۰۰ هزار میلیارد ریال از منابع این صندوق در این مدت برداشت و صرف امور جاری دولت شده است که در زیرمجموعه

اگرچه استقراض دولت از سهم صندوق توسعه ملی در فروش نفت (زیرمجموعه واگذاری دارایی‌های مالی) در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ ممنوع شده بود، اما بر اساس صورت وضعیت اعلامی کل منابع و

که در مقایسه با دوره مشابه سال قبل از رشد ۳۷/۴ درصدی حکایت دارد و نسبت عملکرد به مصوب ۱۰۸/۶ درصدی را ثبت کرده است. همچنین ردیف مالیات بر مشاغل در یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳ افزایش ۵۰/۲ درصدی را نسبت به مدت مشابه سال قبل تجربه کرده تا سهم ۳۵/۶ درصدی از مالیات بر درآمد داشته و نسبت عملکرد به مصوب حدوداً ۹۷/۱ درصدی را ثبت کند.

مالیات اشخاص حقوقی در یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳ با تحقق ۱۱۱/۶ درصدی نسبت به مصوب یازده ماهه این سال به ۴,۷۹۶/۸ هزار میلیارد ریال بالغ شده که ۸۱/۷ درصد از این مقدار (معادل ۳,۹۱۶/۶ هزار میلیارد ریال) متعلق به مالیات اشخاص حقوقی غیردولتی است. علاوه بر این، مالیات عملکرد شرکت‌های دولتی با نسبت عملکرد به مصوب ۳۲۱/۲ درصدی بالاترین میزان تحقق را در میان اجزای مالیات اشخاص حقوقی تجربه کرده است.

مالیات بر ثروت با نسبت عملکرد به مصوب ۷۲/۷ درصدی، افزایش ۷/۰ درصدی را نسبت به عملکرد یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۲ تجربه کرده و به حدود ۲۶۷/۰ هزار میلیارد ریال در یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳ بالغ شده است. در این مدت، ردیف مالیات‌های اتفاقی با نسبت عملکرد به مصوب یازده ماهه ۱۰۰/۵ درصدی، بالاترین نسبت عملکرد به مصوب را در میان اجزای مالیات بر ثروت داشته، اگرچه سهم آن از کل مالیات بر ثروت ناچیز و در حدود ۰/۳ درصد بوده است. پس از مالیات‌های اتفاقی، مالیات نقل و انتقال املاک با سهم ۲۹/۱ درصدی از مجموع مالیات بر ثروت، بالاترین نسبت عملکرد به مصوب (۸۹/۰ درصد) را در میان اجزای مالیات بر ثروت داشته است. این ردیف نسبت به دوره مشابه سال قبل رشد ۲۹/۲ درصدی را تجربه کرده است. از طرف دیگر، مالیات بر نقل و انتقال سهام با درصد تحقق ۵۰/۷ درصدی نسبت به مصوب یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳، حدود ۶۷/۱ هزار میلیارد ریال عملکرد داشته که نسبت به دوره مشابه سال ۱۴۰۲ کاهش ۲۶/۴ درصدی را نشان می‌دهد.

مالیات‌های غیرمستقیم در یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳ نسبت عملکرد به مصوب ۸۱/۹ درصدی را ثبت کرده‌اند. در این میان، مالیات بر کالاها و خدمات در این مدت حدود ۷۹/۷ درصد محقق شده و با رشد ۳۳/۵ درصدی نسبت به دوره مشابه سال ۱۴۰۲، به ۳,۸۲۶/۴ هزار میلیارد ریال رسیده است. مالیات بر ارزش افزوده که سهم ۶۳/۶ درصدی از کل مالیات بر کالاها و خدمات در یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳ داشته، تحقق ۷۰/۹ درصدی را نسبت به مصوب یازده ماهه نخست این سال داشته و به ۲,۴۳۵/۲ هزار میلیارد ریال بالغ شده است. مالیات بر واردات به عنوان زیرمجموعه دیگر مالیات‌های غیرمستقیم در این مدت نسبت عملکرد به مصوب قابل توجه ۸۹/۶ درصدی را ثبت کرده تا سهم ۹/۷ درصدی از کل درآمدهای مالیاتی داشته باشد و نسبت به دوره مشابه سال قبل رشد ۱۲/۶ درصدی را تجربه کند. جدول ۱۶ عملکرد درآمدهای مالیاتی را در یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳ به تصویر می‌کشد.

واگذاری دارایی‌های مالی تحت عنوان سایر آورده شده است. این برداشت در پی پیشنهاد رییس جمهور جدید مبنی بر کاهش ۲۰ واحد درصدی سهم صندوق توسعه ملی در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ و موافقت رهبری با آن صورت گرفته است. البته حدود ۱۲۰ هزار میلیارد ریال از منابع صندوق توسعه ملی نیز بر اساس مجوز سال ۱۴۰۲، در سال ۱۴۰۳ مورد استفاده قرار گرفته است. بنابراین از کل منابع برداشت شده از صندوق توسعه ملی در یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳، حدود ۲,۴۸۰ هزار میلیارد ریال آن به این مجوز جدید برمی‌گردد. چنانچه مبنای نرخ تسعیر این درآمد را منطبق با متوسط نرخ حواله دلار در مرکز مبادله ارز و طلا در یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳ (معادل ۵۲۱/۰ هزار ریال به ازای هر دلار) در نظر بگیریم، منابع ارزی برداشت شده از صندوق توسعه ملی در این مدت حدود ۴/۸ میلیارد دلار برآورد می‌شود. با توجه به تحقق ۶۱/۷ درصدی درآمدهای نفتی دولت در یازده ماهه نخست ۱۴۰۳، اگر همین میزان تحقق را برای کل منابع نفتی (شامل سهم صندوق توسعه ملی) در ماه پایانی سال ۱۴۰۳ فرض بگیریم، دولت می‌توانسته حدود ۰/۹ میلیارد دلار دیگر از منابع صندوق توسعه ملی در این ماه برداشت کند. چنانچه مبنای نرخ تسعیر این درآمد را منطبق با متوسط نرخ حواله دلار در مرکز مبادله ارز و طلا در اسفندماه سال ۱۴۰۳ (حدود ۶۸۱/۱ هزار ریال به ازای هر دلار) در نظر بگیریم، منابع ریالی استفاده شده در ماه پایانی سال ۱۴۰۳ به حدود ۶۴۶ هزار میلیارد ریال بالغ خواهد شد. در نهایت، کل درآمد ریالی ناشی از کاهش سهم صندوق توسعه ملی در سال ۱۴۰۳ و تخصیص آن به بودجه عمومی حدود ۳,۱۲۶ هزار میلیارد ریال خواهد بود که با اضافه شدن حدود ۱۲۰ هزار میلیارد ریال استفاده از منابع صندوق در سال ۱۴۰۳ بر اساس مجوز سال قبل از آن، استقراض دولت از صندوق توسعه ملی در سال ۱۴۰۳ در مجموع حدود ۳,۲۴۶ هزار میلیارد ریال برآورد می‌شود.

در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ کل درآمدهای مالیاتی (با احتساب مالیات بر واردات) برابر با ۱۳,۶۴۵/۰ هزار میلیارد ریال برآورد شد که ۴۸/۸ درصد آن را مالیات غیرمستقیم (مالیات بر کالاها و خدمات و مالیات بر واردات) و ۵۱/۲ درصد را مالیات مستقیم (مالیات اشخاص حقوقی، مالیات بر درآمدها و مالیات بر ثروت) تشکیل می‌داد. به این ترتیب برای یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳ کل درآمد مالیاتی (با احتساب مالیات بر واردات) حدود ۱۲,۵۰۷/۹ هزار میلیارد ریال در قانون بودجه در نظر گرفته شد. اطلاعات منتشر شده از سوی سازمان امور مالیاتی و دیوان محاسبات کشور از تحقق ۹۶/۴ درصدی کل درآمدهای مالیاتی نسبت به رقم مصوب یازده ماهه قانون بودجه ۱۴۰۳ حکایت دارد. در این مدت مالیات‌های مستقیم نسبت عملکرد به مصوب ۱۱۰/۲ درصدی را ثبت کرده است. در زیرمجموعه مالیات‌های مستقیم، مالیات بر درآمد بالاترین نسبت عملکرد به مصوب یازده ماهه (۱۱۴/۷ درصد) را ثبت کرده است. مالیات حقوق کارکنان بخش غیردولتی با نسبت عملکرد به مصوب ۱۴۵/۶ درصدی بالاترین نسبت را در میان اجزای مالیات بر درآمد در این مدت تجربه کرده است. از سوی دیگر، مالیات حقوق کارکنان بخش عمومی با سهم ۱۸/۹ درصدی از کل مالیات بر درآمد در یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳ به ۳۴۶/۶ هزار میلیارد ریال رسیده است

جدول ۱۶. عملکرد درآمدهای مالیاتی در بازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳ (هزار میلیارد ریال-درصد)

عنوان	قانون بودجه ۱۴۰۳	مصوب یازدهم ۱۴۰۳	عملکرد یازده ماهه ۱۴۰۲	عملکرد یازده ماهه ۱۴۰۳	رشد یازده ماهه ۱۴۰۲ به ۱۴۰۳	نسبت عملکرد به مصوب یازده ماهه ۱۴۰۳	سهم اجزا از کل درآمد مالیاتی در یازده ماهه ۱۴۰۳
درآمدهای مالیاتی	۱۳,۶۴۵/۰	۱۲,۵۰۷/۹	۸,۰۱۱/۲	۱۲,۰۵۶/۰	۵۰/۵	۹۶/۴	۱۰۰/۰
مالیات مستقیم	۶,۹۸۵/۴	۶,۴۰۳/۳	۴,۱۰۴/۹	۷,۰۵۸/۸	۷۲/۰	۱۱۰/۲	۵۸/۵
مالیات اشخاص حقوقی	۴,۶۸۷/۵	۴,۲۹۶/۹	۲,۶۰۳/۷	۴,۷۹۶/۸	۸۴/۲	۱۱۱/۶	۳۹/۸
مالیات بر درآمد	۱,۸۹۷/۱	۱,۷۳۹/۰	۱,۲۵۱/۵	۱,۹۹۵/۰	۵۹/۴	۱۱۴/۷	۱۶/۵
مالیات بر ثروت	۴۰۰/۸	۳۶۷/۴	۲۴۹/۶	۲۶۷/۰	۷/۰	۷۲/۷	۲/۲
مالیات غیرمستقیم	۶,۶۵۹/۶	۶,۱۰۴/۶	۳,۹۰۶/۳	۴,۹۹۷/۲	۲۷/۹	۸۱/۹	۴۱/۵
مالیات بر کالاها و خدمات	۵,۲۳۴/۶	۴,۷۹۸/۳	۲,۸۶۶/۳	۳,۸۲۶/۴	۳۳/۵	۷۹/۷	۳۱/۷
مالیات بر واردات	۱,۴۲۵/۰	۱,۳۰۶/۳	۱,۰۴۰/۰	۱,۱۷۰/۸	۱۲/۶	۸۹/۶	۹/۷

مأخذ: قانون بودجه سال ۱۴۰۳، سازمان امور مالیاتی کشور و دیوان محاسبات کشور

این، ۲,۴۴۲/۶ هزار میلیارد ریال از اوراق بدهی دولتی موضوع حراج، نهایتاً در بازار سرمایه (سامانه مظنه‌گیری سازمان بورس و اوراق بهادار و فرآیند پذیره‌نویسی بدون متعهد پذیره‌نویسی) به فروش رسید. بر این اساس، کل اوراق بدهی دولتی معامله شده در فرآیند حراج در سال ۱۴۰۳ معادل ۴,۴۹۹/۷ هزار میلیارد ریال بود که نسبت به سال ۱۴۰۲ از رشد ۱۹۰/۱ درصدی حکایت دارد. در واقع در سال ۱۴۰۲ در این فرآیند حدود ۱/۱,۵۵ هزار میلیارد ریال اوراق بدهی دولتی واگذار شده بود. شایان ذکر است از کل ارقام اوراق بدهی منتشر شده در سال ۱۴۰۳ حدود ۵/۲ درصد آن به عنوان کسر از قیمت در فرآیند حراج عنوان شده است. به عبارت دیگر، از کل مبلغ انتشار اوراق بدهی دولتی در این مدت (۴,۷۴۶/۰ هزار میلیارد ریال)، حدود ۲۴۶/۳ هزار میلیارد ریال بابت بهره از قیمت کسر شده و در نهایت، تأمین مالی دولت از این محل حدود ۴,۴۹۹/۷ هزار میلیارد ریال بوده است. جدول ۱۷ وضعیت عرضه، تقاضا و معاملات ثبت شده اوراق بدهی دولتی را در فرآیند حراج در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ نشان می‌دهد.

انتشار اوراق بدهی دولتی در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ با افزایش ۱/۳ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ در سطح ۲,۵۴۶/۰ هزار میلیارد ریال برای کل سال تصویب شد. بر این اساس، در سال ۱۴۰۳ بانک مرکزی با همکاری وزارت امور اقتصادی و دارایی از دهه دوم اردیبهشت‌ماه شروع به برگزاری حراج هفتگی اوراق بدهی دولتی در بازار بین بانکی (بازار پول) و بازار سرمایه کرد که در این فرآیند تا پایان مهرماه سال ۱۴۰۳ کل سقف قانونی انتشار اوراق مورد استفاده قرار گرفت. به همین دلیل مجوز انتشار ۲,۷۰ هزار میلیارد ریال اوراق جدید فراتر از سقف قانون بودجه از سوی شورای عالی هماهنگی اقتصادی به دولت داده شد. به این ترتیب تا انتهای سال ۱۴۰۳ در ۳۸ مرحله حراج، ۴,۷۴۶/۰ هزار میلیارد ریال اوراق مابچه بدهی دولتی با نام «اراد» منتشر شد که عرضه آن در این ۳۸ مرحله به طور تجمعی به حدود ۱/۴,۳۲۱ هزار میلیارد ریال بالغ شد. این عرضه با تقاضای ۱,۳۹۹/۱ هزار میلیارد ریالی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی مواجه شد و نهایتاً وزارت امور اقتصادی و دارایی به عنوان عامل اصلی تصمیم‌گیرنده، با ۲,۰۵۷/۱ هزار میلیارد ریال آن موافقت کرد. علاوه بر

جدول ۱۷. صورت وضعیت حراج اوراق بدهی نقدی دولت در بازار پول و سرمایه (هزار میلیارد ریال-درصد)

ماه	۱۴۰۲			۱۴۰۳			کل معاملات حراج در بازار پول و سرمایه	رشد نقطه به نقطه کل معاملات حراج در بازار پول و سرمایه	رشد نقطه به نقطه میزان معاملات حراج در بازار پول و سرمایه	رشد نقطه به نقطه میزان معاملات حراج در بازار پول و سرمایه
	میزان عرضه اولیه	میزان تقاضای بانک‌ها در حراج	میزان معاملات حراج در بازار پول	میزان عرضه اولیه	میزان تقاضای بانک‌ها در حراج	میزان معاملات حراج در بازار پول				
اردیبهشت	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۱۱/۹	۱۰/۹	۱۰/۹	۲۰/۹	-	-	-
خرداد	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۱,۶۶۵/۲	۳۴۸/۱	۳۴۸/۱	۷۵/۴	۴۲۳/۵	-	-
تیر	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۷۹۲/۹	۹/۸	۹/۸	۲۶۱/۹	۲۷۱/۷	-	-
مرداد	۸۷۴/۲	۲۵۶/۵	۱۴۸/۴	۱,۰۱۷/۳	۳۲۴/۰	۳۲۴/۰	۱۲۸/۸	۱۲۰/۲	۱۱۸/۳	۴۵۲/۸
شهریور	۶۲۸/۹	۰/۰	۰/۰	۸۰۷/۴	۷۰/۹	۷۰/۹	۲۳۱/۶	۴۱/۰	-	۳۰۲/۵
مهر	۷۵۳/۶	۹/۰	۹/۰	۱,۱۷۲/۵	۴۸/۸	۴۲/۷	۴۸۶/۱	۸۴۷/۹	۱۵۱/۴	۵۰۸/۷
آبان	۸۱۶/۴	۱/۰	۱/۰	۸۶۲/۴	۳۸۲/۸	۳۸۲/۸	۰/۰	-۱۰۰/۰	۳۹,۳۶۲/۹	۳۸۲/۸
آذر	۵۷۸/۳	۱۹/۱	۰/۰	۲۹۵/۹	۱۱۰/۶	۱۱۰/۶	۱۷۲/۹	۳۶/۸	-	۲۸۳/۵
دی	۵۱۹/۷	۳۵/۷	۳۴/۵	۲۵۰/۰	۴۸/۰	۴۸/۰	۱۹۲/۱	۲۶/۵	۳۹/۱	۲۴۰/۱
بهمن	۴۵۴/۰	۰/۰	۰/۰	۸۱۵/۶	۲۵۵/۷	۲۴۳/۷	۲۵۷/۲	۲۹۰/۳	-	۵۰۰/۹
اسفند	۱,۰۵۸/۱	۹۱/۶	۱۴۸/۵	۱,۵۹۳/۶	۵۲۸/۷	۴۸۵/۷	۶۲۶/۶	۱۰۵/۷	۲۲۷/۱	۱,۱۱۲/۳
کل سال	۵,۶۸۳/۱	۴۱۲/۸	۳۴۱/۴	۱۰,۳۲۱/۴	۲,۱۳۹/۱	۲,۰۵۷/۱	۲,۴۴۲/۶	۱۰۱/۹	۵۰۲/۶	۴,۴۹۹/۷

مأخذ: بانک مرکزی ایران، گزارش‌های هفتگی حراج اوراق بدهی دولت

دولت، بانک مرکزی، بانک‌ها، صندوق‌ها و سایر) توسط شرکت فرابورس منتشر می‌شود. بر این اساس، از نیمه دوم مردادماه ۱۴۰۰ تا انتهای سال ۱۴۰۳، انباشت خالص خرید اوراق بدهی دولتی از سوی بانک مرکزی و صندوق‌ها به ترتیب حدود ۳,۷۴۶/۹ هزار میلیارد ریال و ۴,۳۳۳/۲ هزار میلیارد ریال گزارش شده است. باید توجه داشت که خرید اوراق بدهی دولتی از سوی بانک مرکزی در عرضه اولیه ممنوع بوده و رقم ذکرشده برای خالص خرید بانک مرکزی صرفاً مربوط به بازار ثانویه است. بانک‌ها نیز که از نیمه دوم مردادماه تا انتهای اسفندماه ۱۴۰۰، بیشتر به عنوان فروشنده اوراق بدهی در بازار ثانویه فعالیت داشتند (انباشت خالص خرید منفی ۵۵۶/۳ هزار میلیارد ریالی در بازارهای اولیه و ثانویه)، در سال‌های پس از آن عمدتاً در نقش خریدار ظاهر شده‌اند. خالص خرید اوراق بدهی دولتی از سوی بانک‌ها در بازارهای اولیه و ثانویه در سال ۱۴۰۳ حدود ۹۰۲/۷ هزار میلیارد ریال بوده و این رقم به صورت تجمعی از نیمه دوم مردادماه ۱۴۰۰ تا انتهای سال ۱۴۰۳ به حدود ۱,۷۹۹/۲ هزار میلیارد ریال بالغ شده است.

جدای از فرآیند حراج، دولت به دو شیوه دیگر دست به انتشار اوراق بدهی می‌زند: یکی پذیره‌نویسی اوراق مرابحه همراه با متعهد پذیره‌نویسی در بازار سرمایه (اینجا هم نماد اوراق مربوطه اراد است) و دیگری ارایه اسناد خزانه اسلامی به پیمانکاران طلبکار از دولت با نماد «اخزا». در سال ۱۴۰۳ واگذاری اوراق غیرنقدی (اسناد خزانه اسلامی) برابر با ۴۵۰/۰ هزار میلیارد ریال بوده است و در عین حال، از روش پذیره‌نویسی اوراق همراه با متعهد پذیره‌نویسی استفاده نشده است. شایان ذکر است در سال ۱۴۰۲ حدود ۶۰ هزار میلیارد ریال اوراق بدهی دولتی از روش پذیره‌نویسی اوراق همراه با متعهد پذیره‌نویسی منتشر شده بود و حدود ۱,۸۱۰ هزار میلیارد ریال نیز اسناد خزانه اسلامی به پیمانکاران تخصیص یافته بود.

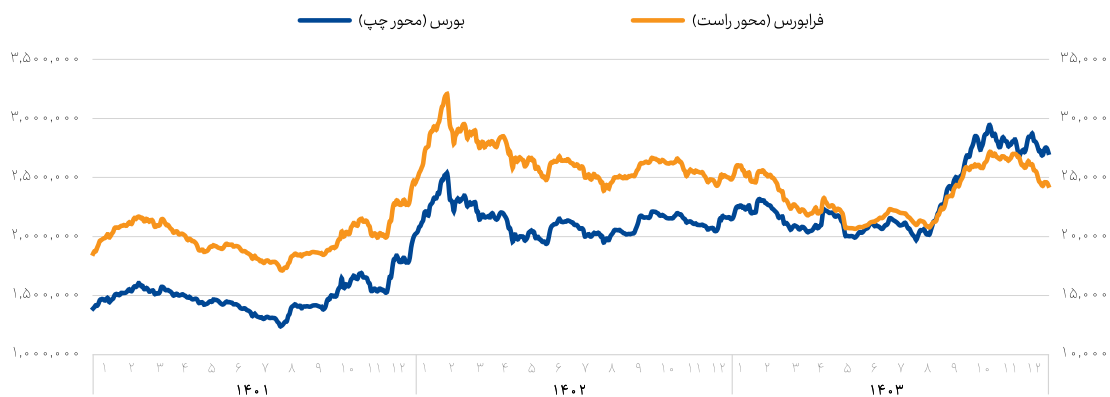
به این ترتیب مجموع انتشار انواع اوراق بدهی دولتی در سال ۱۴۰۳ به ۵,۱۹۶/۰ هزار میلیارد ریال بالغ شده است که در مقایسه با دوره مشابه سال قبل از آن، رشد ۵/۱۹ درصدی را نشان می‌دهد.

از نیمه دوم مردادماه سال ۱۴۰۰ به این سو، معاملات بازار اوراق بدهی (مجموع بازار اولیه و ثانویه) به تفکیک فعالان اصلی این بازار

۹. بازار سرمایه

میانگین شاخص کل بورس اوراق بهادار تهران از ۲/۲ میلیون واحد در پاییز ۱۴۰۳ به ۲/۸ میلیون واحد در زمستان این سال رسید که از رشد ۲۵/۷ درصدی حکایت دارد. در مدت مشابه میانگین شاخص کل فرابورس از ۲۲/۵ هزار واحد در پاییز ۱۴۰۳ به ۲۶/۱ هزار واحد در زمستان ۱۴۰۳ رسید که نشانگر رشد ۱۶/۰ درصدی در این دوره سه‌ماهه است. روند شاخص‌های کل این دو بازار در ۳ سال اخیر در نمودار ۹ نشان داده شده است.

نمودار ۹. شاخص‌های کل بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران

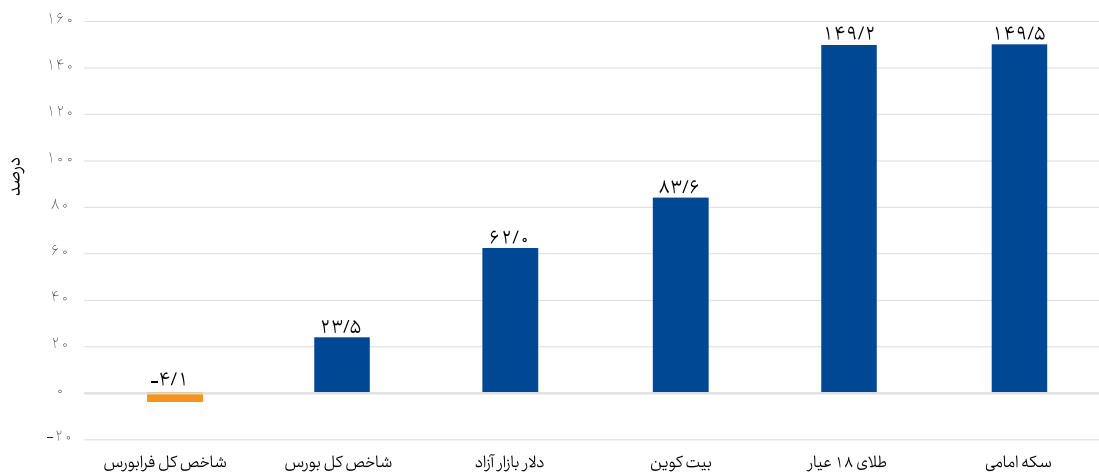

مأخذ: سایت اینترنتی بورس اوراق بهادار تهران، قابل دسترسی در <http://new.tse.ir> و فرابورس ایران، قابل دسترسی در <http://ifb.ir>

سرمایه در سال ۱۴۰۳ نه تنها از بازدهی بازارهای موازی همچون ارز و طلا، بلکه حتی از رشد سطح عمومی قیمت‌ها جا بماند. به این ترتیب بازدهی واقعی این بازار در این سال منفی بود. در نمودار ۱۰ بازدهی اسمی بعضی از بازارهای منتخب در سال ۱۴۰۳ نمایش داده شده است.

اقتصاد ایران به ویژه در پایان سال ۱۴۰۳ با چالش‌هایی نظیر کاهش ارزش ریال و محدودیت‌های ناشی از تحریم‌ها دست به گریبان بود. افزایش نااطمینانی و ریسک سبب شد که با وجود رشد نرخ ارز - که به طور سنتی چشم‌انداز صنایع صادراتی را بهبود می‌بخشد - و حتی با وجود ارزنده بودن برخی از سهم‌ها و صنایع در بورس ایران، بازدهی بازار

نمودار ۱۰. بازدهی اسمی بازارهای منتخب در طول سال ۱۴۰۳

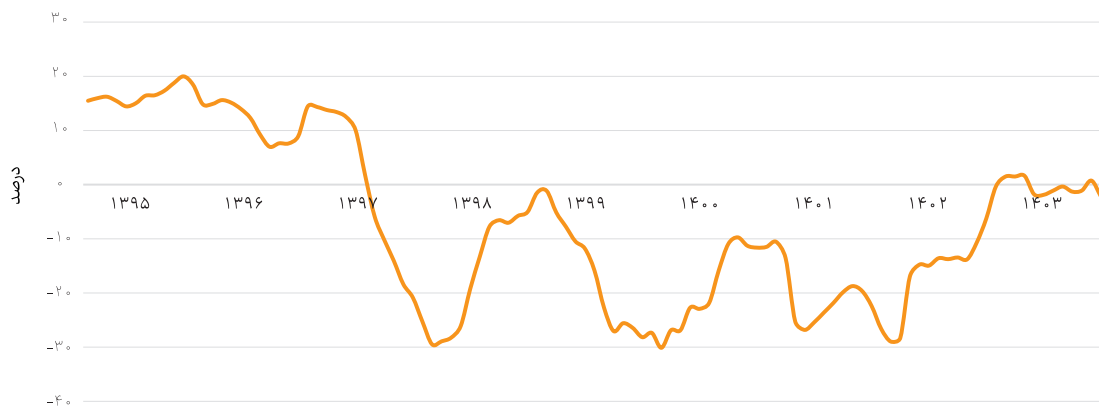

مأخذ: شبکه اطلاع‌رسانی طلا، سکه و ارز و محاسبات تحقیق

است. همان گونه که در نمودار ۱۱ مشاهده می‌شود، نرخ بهره بدون ریسک حقیقی - با استفاده از شاخص قیمت مصرف‌کننده بر اساس سال پایه ۱۴۰۰ منتشرشده از سوی مرکز آمار ایران و میانگین موزون نرخ سود اوراق بدهی دولتی - از سال ۱۳۹۷ به این سو عمدتاً منفی بوده و صرفاً در برخی مقاطع سال ۱۴۰۳ به صفر نزدیک شده یا اندکی فراتر از صفر رفته است.

در این میان برخی از اهالی بازار سرمایه معتقدند که بالا بودن نرخ بهره اسمی (در بازار پول و نرخ اوراق بدهی بدون ریسک دولتی) یکی از دلایل اصلی رکود بورس محسوب می‌شود. اما نکته اینجا است که فعالان اقتصادی با نرخ بهره اسمی تصمیمات سرمایه‌گذاری خود را اتخاذ نمی‌کنند، بلکه این نرخ بهره حقیقی (تفاضل نرخ بهره بدون ریسک و نرخ تورم مصرف‌کننده) است که عامل کلیدی در تصمیمات سرمایه‌گذاری

نمودار ۱۱. نرخ بهره بدون ریسک حقیقی*

مأخذ: تارنمای بورس ویو و مرکز آمار ایران

* میانگین موزون نرخ سود اوراق بدهی دولتی با استفاده از شاخص بهای مصرف‌کننده بر مبنای سال پایه ۱۴۰۰ حقیقی شده است.

را نشان می‌دهد. این رشد در بین اوراق مختلف در بورس تهران متفاوت بوده، به گونه‌ای که در همین بازه، ارزش بازار سهام بورس تهران ۸/۰ درصد، ارزش بازار اوراق بدهی ۶/۰ درصد و ارزش بازار صندوق‌های قابل معامله ۱۲/۵ درصد رشد داشته است. در همین مدت ارزش بازار فرابورس ایران ۵/۳ درصد رشد داشته که نشأت گرفته از رشد منفی ۵/۰ درصدی ارزش بازار سهام، رشد ۱۶/۵ درصدی ارزش بازار اوراق بدهی و رشد ۱۰/۵ درصدی ارزش بازار صندوق‌های قابل معامله بوده است. مجموع ارزش بازار بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران در بازه سه‌ماهه مذکور ۲/۰ درصد رشد داشته که جزئیات آن در جدول ۱۸ نمایش داده شده است. نکته مهمی که در این زمینه باید به آن توجه کرد، ارزندگی بسیاری از اوراق بهادار در بازار سرمایه ایران است. نسبت قیمت به عایدی (P/E) در بورس اوراق بهادار تهران در انتهای مهرماه ۱۴۰۳ به ۵/۶۷ واحد رسیده بود که کمترین مقدار از آذرماه سال ۱۳۹۴ به این سو محسوب می‌شود. بنابراین بخشی از رشد ارزش بازار در بازار سرمایه ایران در پاییز ۱۴۰۳ را می‌توان به این واقعیت نسبت داد و با رفع چالش‌های بین‌المللی، می‌توان به رشد قابل توجه ارزش بازار در سال ۱۴۰۴ امید داشت.

بنابراین سیاست پولی و وضعیت نرخ بهره اگر به بازار سرمایه در این مدت کمک نکرده باشد، حداقل مانع رشد آن نبوده است. به همین دلیل به نظر می‌رسد در زمینه عدم بازدهی مطلوب بازار سرمایه و البته کل اقتصاد، عامل اصلی را باید در تحولات سیاسی و بین‌المللی و افزایش ریسک‌ها و نااطمینانی‌ها جست‌وجو کرد. در واقع انتظار می‌رود تا مشخص نشدن سیاست‌های جدید دولت آمریکا و نحوه پاسخ ایران به این سیاست‌ها، بورس ایران در حالت احتیاط باقی بماند. در زمینه عوامل اقتصادی تأثیرگذار بر بازدهی بازار سرمایه نیز می‌توان به شکاف بین نرخ ارز در بازار آزاد و بازار متشکل ارزی اشاره کرد. از آنجایی که کاهش شکاف بین این دو نرخ منجر به فروش ارزهای حاصل از صادرات شرکت‌ها با نرخ‌های نزدیک‌تر به واقعیت بازار شده و بر درآمد شرکت‌های صادرات‌محور اثر مثبت دارد، منجر به رشد قیمت سهام صنایع بزرگی همچون پتروشیمی و فولاد می‌شود. اثر تغییر قیمت سهام این شرکت‌ها بر شاخص کل بورس نیز قابل توجه است.

ارزش بازار بورس تهران در پایان سال ۱۴۰۳ به ۸۹،۵۶۹ هزار میلیارد ریال رسید که نسبت به پایان پاییز این سال، رشد اندک ۱/۰ درصدی

جدول ۱۸. ارزش بازار انواع اوراق بهادار در بازار سرمایه ایران (هزار میلیارد ریال-در پایان دوره)

نوع اوراق	زمستان ۱۴۰۲	بهار ۱۴۰۳	تابستان ۱۴۰۳	پاییز ۱۴۰۳	زمستان ۱۴۰۳	درصد تغییرات زمستان ۱۴۰۳ به زمستان ۱۴۰۲	درصد تغییرات زمستان ۱۴۰۳ به پاییز ۱۴۰۳
بورس اوراق بهادار تهران	سهام	۷۶,۱۸۸	۷۰,۰۸۶	۶۸,۲۰۱	۸۵,۵۷۳	۸۶,۲۱۸	۰/۸
	اوراق بدهی	۸۷۷	۹۵۲	۱,۰۶۴	۱,۱۲۸	۱,۱۳۵	۰/۶
	صندوق‌های قابل معامله	۲,۳۴۳	۲,۴۴۰	۱,۵۷۲	۱,۹۶۹	۲,۲۱۶	۱۲/۵
	مجموع	۷۹,۴۰۸	۷۳,۴۷۷	۷۰,۸۳۷	۸۸,۶۷۰	۸۹,۵۶۹	۱/۰
فراپورس ایران	سهام	۱۸,۱۶۳	۱۵,۴۱۳	۱۵,۲۴۶	۱۷,۶۸۴	۱۷,۶۰۴	-۰/۵
	اوراق بدهی	۶,۳۳۶	۷,۰۳۱	۷,۵۴۸	۸,۱۵۱	۹,۴۹۶	۱۶/۵
	صندوق‌های قابل معامله	۲,۴۶۷	۲,۵۳۶	۱,۴۹۷	۱,۸۴۱	۲,۰۳۳	۱۰/۵
	مجموع	۲۶,۹۶۵	۲۴,۹۸۱	۲۴,۲۹۱	۲۷,۶۷۵	۲۹,۱۳۳	۵/۳
مجموع بورس تهران و فراپورس ایران	۱۰۶,۳۷۳	۹۸,۴۵۷	۹۵,۱۲۸	۱۱۶,۳۴۵	۱۱۸,۷۰۱	۲/۰	۱۱/۶

ماخذ: گزارش آماری بازار سرمایه، سازمان بورس و اوراق بهادار

بورس تهران، نسبت خالص ارزش دارایی‌های صندوق‌های کالایی (طلا و زعفران) از کل صندوق‌های قابل معامله از ۲/۳ درصد در ابتدای سال ۱۴۰۲ به ۱۵/۵ درصد در انتهای سال ۱۴۰۳ رسیده و در مقابل، نسبت خالص ارزش دارایی‌های صندوق‌های درآمد ثابت از کل صندوق‌های قابل معامله از ۷۹/۳ درصد در ابتدای سال ۱۴۰۲ به ۶۸/۰ درصد در انتهای سال ۱۴۰۳ تنزل یافته است. مجموع ارزش خالص دارایی‌های صندوق‌های طلا در پایان سال ۱۴۰۳ حدود سه برابر پایان سال ۱۴۰۲ بوده است.

حجم معاملات بازارهای مختلف بورس اوراق بهادار تهران در جدول ۱۹ نمایش داده شده است. حجم معاملات بازار سهام در سال ۱۴۰۳ در بورس اوراق بهادار تهران تغییر زیادی نسبت به سال قبل از آن نداشته، ولی حجم معاملات صندوق‌های قابل معامله در همین مدت رشدی ۶۵/۴ درصدی را تجربه کرده است. این رشد عمدتاً مربوط به صندوق‌های طلا بوده که به عنوان ابزاری نسبتاً جدید و با توجه به وضعیت ویژه بازار طلا در سال ۱۴۰۳، بخش قابل توجهی از نقدینگی موجود در بورس را به سمت خود جذب کرده‌اند. مطابق آمار شرکت مدیریت فناوری

جدول ۱۹. حجم معاملات بورس اوراق بهادار تهران در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳

واحد	۱۴۰۲	۱۴۰۳	درصد تغییرات
سهام (بازار اول و دوم)	۲,۳۶۸,۹۳۳	۲,۵۰۲,۲۱۹	۵/۶
اوراق بدهی	۱,۲۰۱	۱,۴۲۱	۱۸/۳
مشترک	۲۸,۸۶۰	۳۰,۵۶۲	۵/۹
صندوق‌های قابل معامله	۴۱۴,۶۰۲	۶۸۶,۰۵۲	۶۵/۴
سرمایه‌گذاری حرفه‌ای	۱۱,۸۱۱	۲۰,۹۶۲	۷۷/۴
جمع	۲,۸۲۵,۴۰۷	۳,۲۴۱,۲۱۵	۱۴/۷

ماخذ: گزارش تفصیلی ماهانه بورس اوراق بهادار تهران

ترتیب ریسک‌های قابل توجه و نااطمینانی موجود در اقتصاد ایران، در کنار رشد جهانی قیمت طلا، سرمایه‌گذاران را از بازار سهام دور و به بازار طلا نزدیک کرده است. البته باید به این نکته توجه داشت که بخش قابل توجهی از تقاضای بازار طلا اصلاً در بستر بازار سرمایه قرار نمی‌گیرد.

ارزش معاملات بورس اوراق بهادار تهران در جدول ۲۰ گزارش شده است. ارزش معاملات سهام در سال ۱۴۰۳ نسبت به سال قبل از آن بالغ بر ۲۵/۱ درصد کاهش داشته و در مقابل، ارزش معاملات صندوق‌های قابل معامله در همین مدت ۸۱/۶ درصد رشد داشته است. به این

جدول ۲. ارزش معاملات بورس اوراق بهادار تهران در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ (هزار میلیارد ریال)

درصد تغییرات	۱۴۰۳	۱۴۰۲	
-۲۵/۱	۹,۹۸۲	۱۳,۳۳۶	سهام (بازار اول و دوم)
۱۶/۸	۱,۳۷۲	۱,۱۷۵	اوراق بدهی
۱۰۲/۲	۵۴۲	۲۶۸	مشتقه
۸۱/۶	۱۳,۷۵۸	۷,۵۷۷	صندوق‌های قابل معامله
۶۵/۰	۳۳	۲۰	سرمایه‌گذاری حرفه‌ای
۱۴/۸	۲۵,۶۸۷	۲۲,۳۷۶	جمع

مآخذ: گزارش تفصیلی ماهانه بورس اوراق بهادار تهران

که حدود ۸۷/۰ درصد آن از طریق افزایش سرمایه (مطالبات و آورده‌ی نقدی یا اندوخته‌ها و سود انباشته)، ۸/۸ درصد آن از طریق انتشار اوراق بدهی (عمدتاً دولتی) و ۳/۰ درصد آن از طریق انتشار اوراق اختیار فروش تبعی صورت گرفته است. به این ترتیب ترکیب تأمین مالی در بورس اوراق بهادار تهران در سال ۱۴۰۳ نسبت به سال قبل از آن تفاوت اندکی داشته و در مجموع رشدی ۲۴/۸ درصدی را در این مدت تجربه کرده است.

تأمین مالی در اقتصاد ایران عمدتاً متکی به نظام بانکی بوده و بازار سرمایه نقش کم‌رنگی در این زمینه دارد. بخشی از همین تأمین مالی اندک در بازار سرمایه ایران نیز مربوط به اوراق بدهی دولتی است و ارتباطی با تأمین مالی بخش خصوصی ندارد. در جدول ۲۱ جزییات روش‌های تأمین مالی در بورس اوراق بهادار تهران نمایش داده شده است. بر این اساس، شرکت‌های حاضر در بورس اوراق بهادار تهران (در کنار دولت به عنوان منتشرکننده عمده اوراق بدهی)، از ابتدا تا انتهای سال ۱۴۰۳ معادل ۳,۵۸۱/۳ هزار میلیارد ریال تأمین مالی انجام داده‌اند

جدول ۱. انواع تأمین مالی در بورس اوراق بهادار تهران

درصد تغییر در ارزش	۱۴۰۳		۱۴۰۲		نوع تأمین مالی
	سهام از کل (درصد)	ارزش (هزار میلیارد ریال)	سهام از کل (درصد)	ارزش (هزار میلیارد ریال)	
۲۴/۷	۸۷/۰	۳,۱۱۳	۸۷/۰	۲,۴۹۶	افزایش سرمایه (به جز تجدید ارزیابی)
۹۸/۴	۰/۹	۳۱	۰/۵	۱۶	عرضه اولیه سهام
-	۰/۰	۲	-	-	پذیره نویسی از محل سلب حق تقدم
-۲۰/۰	۰/۴	۱۶	۰/۷	۲۰	پذیره نویسی در بازار سرمایه‌گذاری حرفه‌ای
۵۰/۷	۸/۸	۳۱۴	۷/۲	۲۰۸	انتشار اوراق بدهی
-۱۸/۳	۳/۰	۱۰۶	۴/۵	۱۳۰	انتشار اوراق اختیار فروش تبعی
۲۴/۸	۱۰۰	۳,۵۸۱/۳	۱۰۰	۲,۸۶۹/۲	جمع کل

مآخذ: گزارش تفصیلی ماهانه بورس اوراق بهادار تهران

از آنجایی که معادل ۶,۰۳۹ هزار میلیارد ریال از تأمین مالی انجام گرفته در بورس تهران و فرابورس ایران مربوط به اوراق بدهی دولتی بوده، با خارج کردن این رقم از مجموع تأمین مالی صورت گرفته در اقتصاد ایران، سهم بازار سرمایه از این تأمین مالی (بدون احتساب اوراق بدهی دولتی) به ۸/۵ درصد کاهش می‌یابد.

مجموع تأمین مالی از طریق بورس و فرابورس با احتساب اوراق بدهی، با ۴۷/۸ درصد افزایش نسبت به سال ۱۴۰۲ به ۱۱,۵۶۹ هزار میلیارد ریال در سال ۱۴۰۳ رسید. همچنین با توجه به تأمین مالی ۵۹,۶۵۹ هزار میلیارد ریالی کسب‌وکارها از طریق دریافت تسهیلات بانکی در این سال، می‌توان عنوان کرد که در سال ۱۴۰۳ سهم تأمین مالی از طریق بازار سرمایه با احتساب اوراق بدهی دولتی حدود ۱۶/۲ درصد بوده است. اما

۱۰. سایر تحولات

طبق گزارش سازمان ملی بهره‌وری، شاخص بهره‌وری نیروی کار کل اقتصاد ایران بر مبنای سال پایه ۱۳۹۵ از ۱۰۲/۶ واحد در سال ۱۳۹۱ به ۱۰۳/۶ واحد در سال ۱۴۰۱ رسیده است. به عبارت دیگر در طول این سال‌ها بهره‌وری نیروی کار در ایران تقریباً هیچ رشدی نداشته است. در شرایطی که تحقیقات نشان می‌دهند که استفاده از هوش مصنوعی مولد می‌تواند تا ۴۰ درصد در زمان انجام کار صرفه‌جویی کند و جهان در انتظار تحول در بهره‌وری نیروی کار در پی بروز این تکنولوژی است، آیا اقتصاد ایران می‌تواند از این فرصت برای افزایش بهره‌وری نیروی کار خود بهره‌گیری؟ برای پاسخ به این سؤال در وهله اول باید به ساختار انگیزه در اقتصاد ایران نگاه کرد.

سیاسی اجازه برنامه‌ریزی بلندمدت به بنگاه‌های اقتصادی نداده و بنابراین تمرکز بر بهره‌وری نیروی کار به عنوان یک رویکرد بلندمدت چندان محلی از اعراب ندارد. تشدید تنش بین ایران و آمریکا پس از روی کار آمدن رییس‌جمهور جدید در این کشور، به این معضل دامن زده است. نهایتاً ساختار رانتی و مداخله بیش از حد دولت در امور بنگاه‌ها در اقتصاد ایران منجر به انحراف تابع هدف بنگاه‌ها از افزایش تولید برای کسب سود به سمت موارد دیگر از جمله کسب حداکثر رانت‌هایی همچون رانت ارزی شده است. طبیعتاً با کاهش تمرکز بنگاه‌ها بر افزایش تولید، افزایش بهره‌وری نیروی کار نیز در مرکز توجه نخواهد بود. بنابراین می‌توان این‌گونه جمع‌بندی کرد که حتی اگر استفاده از هوش مصنوعی مولد در اقتصاد ایران رواج یافته و منجر به دو برابر شدن سرعت انجام کارها شود، احتمال این که وقت مازاد ایجاد شده به افزایش تولید کمک کند، اندک خواهد بود.

طبق آخرین اطلاعات موجود، بدون در نظر گرفتن نیروهای مسلح، نیروهای وزارت دفاع، نیروهای وزارت اطلاعات و افراد شاغل در نهادهای عمومی غیردولتی و بخش شبه دولتی، بیش از ۹ درصد از اشتغال کشور در سال ۱۴۰۲ مربوط به بخش دولتی بوده است. البته این رقم در مقایسه با بسیاری از کشورهای دنیا چندان زیاد نیست، اما با اضافه کردن نهادهای مستثنی شده مذکور، این آمار بسیار فراتر از این خواهد رفت. در مقام مقایسه، بخش عمومی در آمریکا حدود ۱۳ درصد از اشتغال کل سهم دارد و اخیراً تدابیری برای کاهش این سهم نیز در نظر گرفته شده است. چین، ترکیه، لبنان و آذربایجان نیز در شرایطی مشابه آمریکا قرار داشته و این آمار در کشورهایی مانند هند، برزیل و کشورهای جنوب شرق آسیا همچون اندونزی، فیلیپین، ویتنام و تایلند کمتر است. فراتر از مشکلات بهره‌وری در بخش دولتی و عمومی، نااطمینانی نیز یکی از موانع اصلی عدم بهبود بهره‌وری در اقتصاد ایران است. تنش‌های

۱۱. نکات کلیدی

نیمه نخست سال ۱۴۰۳ معادل ۲۰/۶ درصد بیشتر از مدت مشابه سال قبل از آن بود، در حالی که به طور متناظر واردات گاز و فرآورده‌های نفتی عمدتاً به دلیل نیاز بیشتر به واردات بنزین، افزایش ۲۰/۵ درصدی را در همین مدت تجربه کرد. با این حال و با لحاظ رشد ۱۳/۰ درصدی صادرات غیرنفتی و رشد ۶/۳ درصدی واردات غیرنفتی در همین مدت، حساب کالا رشد قابل توجه ۵۴/۸ درصدی را در نیمه نخست سال ۱۴۰۳ به ثبت رساند. به موازات، کسری حساب سرمایه نیز در این مدت کاهش یافت تا در نیمه نخست سال ۱۴۰۳، حدود ۱/۵ میلیارد دلار به ذخایر خارجی کشور افزوده شود. بر اساس آمار گمرک، در یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳، ارزش صادرات کالایی کشور افزایش ۱۸/۸ درصدی نسبت مدت مشابه سال ۱۴۰۲ داشت، در حالی که ارزش واردات کالایی حدود ۵/۶ درصد در همین مدت رشد یافت. به این ترتیب کسری تراز تجاری گمرکی کشور در این دوره نسبت به دوره مشابه سال قبل از آن با کاهش ۳۳/۲ درصدی به حدود ۱۰/۲ میلیارد دلار بالغ شد. ارزش هر تن کالای صادراتی گمرکی ایران در این مدت معادل ۳۷۸ دلار و ارزش هر تن کالای وارداتی گمرکی ایران معادل ۱،۸۱۴ دلار بوده است.

بازار ارز ایران در زمستان ۱۴۰۳ شاهد نوسان زیادی بود که بخش قابل توجهی از آن را می‌توان به تنش‌های بین‌المللی و همچنین تحولات منطقه‌ای پیش‌بینی‌نشده نسبت داد. قیمت هر دلار آمریکا در بازار آزاد ارز ایران سال ۱۴۰۳ را با حدود ۹۷۸ هزار ریال به پایان رساند که نسبت به قیمت ۶۰۳ هزار ریالی آن در پایان سال ۱۴۰۲ حدود ۶۲/۲ درصد افزایش نشان می‌دهد. میانگین نرخ برابری دلار آمریکا در مقابل ریال ایران در زمستان ۱۴۰۳ به حدود ۸۶۳ هزار ریال رسید که نسبت به پاییز ۱۴۰۳ و زمستان ۱۴۰۲ به ترتیب ۲۷/۷ درصد و ۵۵/۴ درصد افزایش نشان می‌دهد. همچنین قیمت اسکناس و حواله دلار آمریکا در مرکز مبادله ارز و طلای ایران که در هشت ماهه نخست سال ۱۴۰۳ با دامنه کمی در نوسان بود، از آذر این سال با شیب بیشتری افزایش یافت. از اوایل آذر ۱۴۰۳ بازار جدیدی تحت عنوان بازار ارز تجاری به مرکز مبادله ارز و طلای ایران افزوده شد که در ابتدا معاملات ارزی به صورت محدود و با نرخ بالاتر در آن صورت می‌گرفت، اما مقرر شد تا از اول بهمن ۱۴۰۳ کلیه معاملات ارزی (به جز ارز مربوط به واردات کالاهای اساسی) در قالب بازار جدید انجام شود که این امر در عمل پایانی بر معاملات ارزی با نرخ نیمایی یا به عبارت بهتر راهکاری برای افزایش نرخ ارز نیمایی بود.

نقدینگی در پایان بهمن ۱۴۰۳ به ۹۹،۴۲۰/۱ هزار میلیارد ریال رسید که نسبت به پایان بهمن ۱۴۰۲ معادل ۲۷/۸ درصد و نسبت به پایان سال ۱۴۰۲ معادل ۲۶/۲ درصد رشد داشت. نرخ رشد ماهانه نقدینگی در یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳ به طور متوسط به ۲/۱ درصد رسید که نسبت به میانگین رشد ماهانه در مدت مشابه سال ۱۴۰۲ بیشتر و عمدتاً در نتیجه رشد بیشتر این متغیر در تابستان ۱۴۰۳ بود. پول (اسکناس و مسکوک و سپرده‌های دیداری)، سپرده‌های قرض‌الحسنه پس‌انداز و سپرده‌های کوتاه‌مدت در مجموع ۵۵/۹ درصد از کل نقدینگی را در پایان بهمن ۱۴۰۳ تشکیل می‌دادند. سهم سپرده‌های سه‌ساله از کل نقدینگی نیز در پایان بهمن ۱۴۰۳ به ۲۱/۸ درصد رسید که از سهم ۲۳/۷ درصدی سپرده‌های دیداری از کل نقدینگی کمتر است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که سپرده‌گذاری بلندمدت در بانک‌ها در سال ۱۴۰۳ آنچنان جذابیت نداشت.

افزایش تعرفه‌های واردات از سوی آمریکا عمدتاً به طور غیرمستقیم بر اقتصاد ایران تأثیر منفی خواهد گذاشت. چین به عنوان یکی از بزرگترین شرکای تجاری آمریکا، طی سالیان متمادی بزرگترین مقصد کالاهای صادراتی ایران به ویژه نفت خام نیز بوده است. بنابراین اعمال تعرفه‌های تجاری سنگین بر کالاهای چینی حداقل در کوتاه‌مدت رشد اقتصادی این کشور را به عنوان بزرگترین مقصد صادراتی ایران کاهش خواهد داد. به علاوه، با کاهش تقاضای جهانی انرژی و کاهش قیمت نفت و گاز در کنار تشدید تحریم‌های صنعت نفت ایران، کاهش شدید درآمدهای نفتی ایران در سال جدید بسیار محتمل است. این مهم چشم‌انداز رشد اقتصادی ایران را در سال ۱۴۰۴ مخدوش می‌کند.

رشد مثبت اقتصادی در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ نیز ادامه یافت، اگرچه روندی کاهنده داشت. به بیان دقیق‌تر، رشد اقتصادی ۵/۰ درصدی در سال ۱۴۰۲ به ۳/۱ درصد در بهار، ۲/۷ درصد در تابستان و ۳/۶ درصد در پاییز سال ۱۴۰۳ تنزل یافت. بخشی از این کاهش رشد به آهنگ آهسته‌تر رشد بخش نفت بازمی‌گردد. رشد بخش نفت که در سال ۱۴۰۲ معادل ۱۸/۸ درصد بود، در پاییز سال ۱۴۰۳ به سطح نازل ۰/۱ درصد فروافتاد. در سمت تقاضای اقتصاد نیز رشد تشکیل سرمایه ثابت ناخالص از ۶/۳ درصد در سال ۱۴۰۲ به ۳/۴ درصد در نه ماهه نخست سال ۱۴۰۳ تنزل یافت.

بر اساس گزارش‌های اوپک، تولید نفت خام ایران در ماه فوریه ۲۰۲۵ به حدود ۳/۳ میلیون بشکه در روز رسید که نسبت به ماه مشابه سال قبل از رشد ۴/۶ درصدی حکایت دارد. با این حال به دلیل رسیدن به سقف ظرفیت تولید به همراه محدودیت‌های ناشی از فناوری فرسوده، ناترازی انرژی و تشدید تحریم‌ها، افزایش بیشتر تولید بسیار دشوار و پرهزینه شده است.

در فصل زمستان سال ۱۴۰۳، نرخ بیکاری جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر با کاهش ۰/۸ واحد درصدی نسبت به فصل مشابه سال ۱۴۰۲، به ۷/۸ درصد رسید. در این مدت سهم بیکاری افراد دارای تحصیلات دانشگاهی از کل بیکاری کشور به حدود ۳۸/۹ درصد رسید که نسبت به فصل زمستان سال ۱۴۰۲ کاهش حدود ۰/۱ واحد درصدی داشته است.

بر اساس گزارش مرکز آمار ایران، نرخ تورم سالانه مصرف‌کننده که در دو ماه نخست زمستان ۱۴۰۳ به کف ۳۲/۰ درصد رسیده بود، به ۵/۰ واحد درصد افزایش، این فصل را با نرخ ۳۲/۵ درصد به پایان رساند. نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه مصرف‌کننده نیز در فصل مشابه روندی افزایشی داشت و از ۳/۱۷ درصد در دی ۱۴۰۳ به ۳۷/۱ درصد در اسفند ۱۴۰۳ رسید که بالاترین نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه در سال ۱۴۰۳ بود. بیشترین نرخ تورم ماهانه مصرف‌کننده در سال ۱۴۰۳ معادل ۴/۱ درصد بود که در بهمن‌ماه این سال به وقوع پیوست.

بر اساس آمار بانک مرکزی، نرخ تورم سالانه تولیدکننده در ادامه روند کاهشی خود که از زمستان ۱۴۰۲ آغاز شده بود، در نهایت در آذر ۱۴۰۳ به ۲۶/۷ درصد رسید. بر اساس گزارش مرکز آمار نیز نرخ تورم سالانه تولیدکننده منتهی به پایان پاییز ۱۴۰۳ به ۳۱/۲ درصد کاهش یافته است. با وجود اختلاف عددی بین نرخ تورم تولیدکننده اعلام‌شده از سوی این دو نهاد، آمار هر دوی آنها روند مشابهی از تغییرات این نرخ را نشان می‌دهد.

بر اساس گزارش بانک مرکزی از تراز پرداخت‌های کشور، صادرات نفتی در

نظر گرفته شده تا کسری تراز عملیاتی در این سند به ۹۰۹۴ هزار میلیارد ریال برسد.

در یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳، تحقق مصارف عمومی دولت (هزینه‌های جاری و عمرانی و تملک دارایی‌های مالی) نسبت به رقم مصوب قانون بودجه حدود ۲/۸ واحد درصد بیشتر از تحقق منابع عمومی (درآمدهای عمومی و واگذاری‌های دارایی‌های سرمایه‌ای و مالی) بود تا تراز شکلی بودجه دولت در این مدت کسری ۶۶٪ هزار میلیارد ریالی داشته باشد. با توجه به این که هزینه‌های جاری در این مدت حتی ۱۳/۸ درصد بیشتر از رقم مصوب تحقق داشت، تحقق ۹۶/۵ درصدی درآمدهای عمومی منجر به ثبت کسری ۵،۴۶۷/۲ هزار میلیارد ریالی تراز عملیاتی در یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳ شد. حدود ۱،۱۱۴/۰ هزار میلیارد ریال از این کسری از محل خالص واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای (عمدتاً مزاد درآمدهای نفتی از مخارج عمرانی) جبران شد. طبیعتاً برای جبران بقیه این کسری و همچنین تأمین مخارج مربوط به تملک دارایی‌های مالی، دولت عمدتاً به انتشار اوراق بدهی متکی بود، به گونه‌ای که عملکرد انتشار اوراق بدهی دولتی در فرآیند حراج بانک مرکزی به ترتیب در یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳ و کل سال ۱۴۰۳ برابر با ۳،۳۸۷/۴ هزار میلیارد ریال (با سهم ۱۴/۳ درصد از کل منابع عمومی در یازده ماهه نخست سال ۱۴۰۳) و ۴،۴۹۹/۷ هزار میلیارد ریال ثبت شده است.

میانگین شاخص کل بورس اوراق بهادار تهران از ۲/۲ میلیون واحد در طول پاییز ۱۴۰۳، با رشد ۲۵/۷ درصدی به ۲/۸ میلیون واحد در زمستان این سال رسید. در همین بازه زمانی، میانگین شاخص کل فرابورس از ۲۲/۵ هزار واحد به ۲۶/۱ هزار واحد رسید که رشد ۱۶٪ درصدی را نشان می‌دهد. با این حال در بازه یک‌ساله منتهی به اسفند ۱۴۰۳، بازدهی بازار سرمایه به دلیل سطح بالای ریسک‌ها و نااطمینانی‌ها حتی کمتر از رشد سطح عمومی قیمت‌ها بود تا بازدهی واقعی این بازار در طول این سال منفی باشد.

پایه پولی در پایان بهمن ۱۴۰۳ به ۱۲،۷۲۹/۴ هزار میلیارد ریال رسید که نسبت به پایان سال ۱۴۰۲ معادل ۱۶/۶ درصد و نسبت به مقطع مشابه سال قبل از آن ۲۲/۰ درصد افزایش را نشان می‌دهد. خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی در پایان بهمن ۱۴۰۳ نسبت به پایان اسفند ۱۴۰۲ معادل ۵۱/۹ درصد افزایش یافت و در بین سایر اجزای پایه پولی، بیشترین سهم از رشد را به خود اختصاص داد که طبق گزارش بانک مرکزی، افزایش نرخ تسعیر ارز عامل اصلی آن بوده است. از اسفند سال ۱۴۰۲ به این سو احتمالاً نرخ موزون ارز در بازار متشکل ارزی در پایان هر ماه مبنای تسعیر و تبدیل خالص دارایی‌های خارجی به ریال قرار گرفته است. به این ترتیب اگر خالص دارایی‌های خارجی بر مبنای نرخ موزون دلار در پایان هر ماه به معادل دلاری آن تبدیل شود، در پایان بهمن ۱۴۰۳، معادل دلاری خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی نسبت به پایان سال ۱۴۰۲ نه تنها رشد نکرده، بلکه اندکی کاهش یافته است. در عمل مطالبات بانک مرکزی از بانک‌ها با سهم از رشد ۱۷/۹ واحد درصدی و پس از آن خالص بدهی بخش دولتی با سهم از رشد ۸/۸ واحد درصدی در نرخ رشد یازده ماهه پایه پولی، عوامل افزایش‌دهنده این متغیر در دوره مورد بررسی بودند.

بر اساس بخش اول قانون بودجه سال ۱۴۰۴، بودجه کل کشور برای این سال ۱۱۲،۷۹۵/۳ هزار میلیارد ریال در نظر گرفته شده که به ترتیب نسبت به لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ (بدون لحاظ ارقام فرابودجه‌ای) و قانون بودجه سال ۱۴۰۳ حکایت از رشد ۹/۵ درصدی و ۷۴/۶ درصدی دارد. نکته حایز اهمیت در ارتباط با قانون بودجه سال ۱۴۰۴ حذف کردن اقلام فرابودجه‌ای از سقف بودجه کل کشور است که در لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ به سقف بودجه کل کشور اضافه شده بودند. منابع عمومی در قانون بودجه ۱۴۰۴ با رشد ۹۳/۵ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۳ به ۴۹،۵۶۴ هزار میلیارد ریال رسیده است. در این میان درآمدهای عمومی و هزینه‌های جاری به ترتیب برابر با ۲۴،۴۶۴ هزار میلیارد ریال و ۳۳،۵۵۹ هزار میلیارد ریال در

گزارش فصلی تحولات اقتصاد ایران | زمستان ۱۴۰۳

تهیه شده در مرکز تحقیقات اقتصادی بانک خاورمیانه

کارشناسان: حسین سلطان‌آبادی، آرین آقاییگی، یاسر پاکدامن، باقر قائدی

طراح ساختار بصری: حنا نه نیازمند

صفحه‌آرا: زینب خسروی

ساختمان ادارات مرکزی بانک خاورمیانه

ساختمان شماره ۱

تهران، خیابان احمد قصیر (بخارست)، نبش خیابان پنجم
تلفن: ۴۲۱۷ ۸۰۰۰ فکس: ۹۱۲۱ ۲۳۸۳
کدپستی: ۱۵۱۳۶۴۵۷۱۷ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۴۴۴۵

ساختمان شماره ۲

تهران، خیابان احمد قصیر (بخارست)، خیابان ششم، شماره ۲۶
تلفن: ۸۸۵۰ ۹۰۸۱ فکس: ۸۸۷۵ ۶۹۴۹
کدپستی: ۱۵۱۴۶۴۴۱۱۴ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۴۴۴۵

www.middleeastbank.ir
info@middleeastbank.ir